

Koyzis • Latvus • Luoma • Merras • Salmela • Erävalo (toim.)

KIRKKOJEN YHTEISKUNNALLINEN OPETUS

Luterilainen

Ortodoksinen

Helluntailainen

Katolinen

Reformoitu

KIRKKOJEN YHTEISKUNNALLINEN OPETUS

David T. Koyzis

Kari Latvus

Markku Luoma

Teo Merras

Gabriel Salmela

Esa Erävalo (toim.)

ClimateCalc CC-000025/FI
HÄMEEN KIRJAPAINO OY

4041 0209
Painotuote

© Ajatushautomo Kompassi ry

ISBN: 978-952-7289-06-8

Kansi: Esa Erävalo

Ulkoasu ja taitto: Hanna Huokuniemi

Hämeen kirjapaino Oy, 2020

Sisällys

ESA ERÄVALO

Johdanto 5

KARI LATVUS

Kultaisen säännön monet tulkinnat

– Luterilainen näkökulma yhteiskunnalliseen keskusteluun 13

TEO MERRAS

Ortodoksisen kirkon yhteiskuntaopetus 51

MARKKU LUOMA

Helluntailiikkeen yhteiskunnallinen opetus 83

GABRIEL SALMELA

Kirkko, kansojen äiti ja opettaja

– Katolisen kirkon yhteiskunnallinen opetus 107

DAVID T. KOYZIS

Reformoitu anti kristilliselle yhteiskunnalliselle

ja poliittiselle ajattelulle ja käytännölle 141

Lukijalle

Onnittelut. Olet ottanut luettavaksesi kirjan, jollaista ei ole aiemmin julkaistu. Koskaan aiemmin Suomessa – kenties koko maailmassa – eivät viiden eri kirkkokunnan edustajat ole samojen kansien välissä esitelleet oman kirkkonsa yhteiskunnallista opetusta. Toki on heti huomautettava, että kirjan artikkelit eivät ole kirkkojen virallisia asiakirjoja tai kannanottoja vaan kirjoittajiensa laatimia yhteenvedoja taustayhteisönsä yhteiskunnallisesta opetuksesta ja sen muodostumisprosessista. Kirjoittajien näkemyksiä ja tulkintoja ei ole pyritty peittämään tai varomaan, mikä tekee kirjasta mielenkiintoisen lukea. Eri ajatteluperinteiden korostukset tulevat ilmi, ja hyvä niin.

Viiden eri kirkkokunnan ja teologisen perinteen tavat ajatella ja opettaa yhteiskunnallisista asioista näyttävät ensi alkuun varsin erilaisilta. Jotkin kirkot ovat laatineet kokonaisuutensa, toiset ovat osallistuneet yhteiskunnalliseen keskusteluun yksittäisiin teemoihin liittyen, kolmansissa pastorit tai teologit yksilöinä ovat ottaneet julkisesti kantaa epäkohtiin tai laatineet teologisia perusteluja sosiaalieleettiselle ajattelulle.

Lähempi tarkastelu antaa yhtenäisemmän kuvan. Hämmästyttävän samankaltaisiksi osoittautuvat ne arvot, joista kirkkokunnat ovat meitä muistuttaneet yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuessaan. Paljon on yhteistä siinäkin, miten kirkkojen opastus uskon henkilökohtaisessa arkielämän ulottuvuudessa heijastuu jäsenten sosiaalieleettiseen ajatteluun. Eivätkä kirkot tyydy vain puhumaan arvoista: niiden tekemä diakoniatyö ja kehitysyhteistyö osoittavat, miten lähimmäisten rakastaminen voi ilmetä yhteisöjen kautta.

Luterilainen, ortodoksinen, helluntailainen, katolinen ja reformoitu perinne ovat tietenkin olleet kosketuksissa keskenään, eivät vain erimielisyyksiensä tiimoilta, vaan oppiakseen toisiltaan ja rakentaakseen yhteyttä. Yhteensä näihin viiteen kirkkokuntaan kuuluu maailmassa yli 2,2 miljardia jäsentä, joten niiden opetuksilla on laaja kansainvälinen merkitys.

Kirjamme tarkoitus ei kuitenkaan ole pohtia niitä vaikutuksia, joita kirkkoilla on ollut tai on kansainvälisesti tai suomalaisen yhteiskuntaan. Sitä ovat tutkineet muut, mistä esimerkkinä tuore teos *Kaappiluterilainen kansa*¹. Kirjan mukaan luterilaisuus on leimannut Pohjoismaissa kaikkia aatteita, myös poliittisia ja yhteiskunnallisia – ja luterilaiset arvot ovat syöpyneet mieliimme niin näkymättömällä tavalla, että niitä ei huomata silloinkaan, kun sekulaareissa ympäristöissä toimitaan niiden mukaisesti.

Tämä on arvokas tutkimusaihe, mutta nyt kysymme yksinkertaisesti sitä, millaista kirkkojen yhteiskunnallinen opetus on sisällöltään ja miten se on historian kulussa kehittynyt.

Dosentti, kirkkohallituksen *Jumalanpalvelus ja yhteiskunta* -yksikön johtaja TT **Kari Latvus** aloittaa esittelemällä luterilaista yhteiskunnallista opetusta. Se paljastuu ajassa eläväksi keskusteluksi, jossa eri virtaukset kohtaavat toisensa yhteiskunnan muuttuessa. Latvus luterilaisella vaatimattomuudella tarkastelee perinnettään kriittisesti, mutta voin tässä esipuheessa poiketa kirjan aihepiiristä ja kehua kirkkoja.

Luterilaisuutta on paljolti kiittäminen siitä, että aikoinaan saimme mm. kirjakielen, kiertokoulut, koulut ja yliopistot. Kansakoulun isänä pidetään luterilaista pappia **Uno Cygnaeusta** (1810-88). Omalta kansakoulujaltani muistan joitain satusedän ja luonnonsuojelijan **Zachris Topeliuksen** (1818-98) kirjoituksia. Myöhemmin opin, kuinka papiksi aikoinut yhteiskuntafilosofi **J.V. Snellman** (1806-81) ajoi Suomen markan ja suomenkielen virallista asemaa, ja että **Aurora Karamzin** (1808-1902) toimi sosiaali- ja diakoniatyön uranuurtajana.

Luterilaisen kirkon vaikutus ulottui kaikille elämän alueille kuten suomalaisen yhteiskunnan peruskiviin: väestökirjanpito, koulu- ja sosiaalilaitos. Vaikka julkinen valta otti vähitellen nuo toimet hoitaakseen – mikä sopii hyvin luterilaiseen ajatteluun – on kirkon laajasti arvostettu

¹ Huttunen, Niko, Portman, Anneli ja Sinnemäki, Kaius (toim). *Kaappiluterilainen kansa – Puheenvuoroja suomalaisesta yhteiskunnasta*. Käsite-Kirjat, 2020.

diakoniatyö jatkunut ja uurtanut uraa myös uusien haasteiden edessä: lapsityö, perhe- ja avioliittotyö, ruokajakelu, päihde- ja vankilatyö, jne.

Luterilaiseen kirkkoon kuului vuoden alussa 68,6% kansasta, eli noin 3,8 miljoonaa suomalaista, mutta kansallisesti suurin kirkkomme on kansainvälisestä näkökulmasta katsottuna pienin tässä kirjassa esiintyvistä kirkkokunnista: maailmanlaajuisesti luterilaisiin kirkkoihin kuuluu alle 80 miljoonaa ihmistä.

Katolisuus loi pohjaa luterilaisuudelle. Dominikaanit saapuivat Suomeen jo 1249 juurruttamaan kristinuskoa ja katolisuuden vaikutus jatkui reformaation jälkeenkin luterilaisuudessa ja kansan mielenmaisemassa.² Katolisen kirkon yhteiskuntaopetusta esittelee dominikaanisen kulttuuri-keskus Studium Catholicumin johtaja, TM **Gabriel Salmela**.

Katolinen kirkko Suomessa on jäsenmäärältään pieni, noin 16 000³, mutta kirkon vaikutusvalta on suuri, koska maailmanlaajuisesti katolilaisia on peräti 1300 miljoonaa,⁴ ja monet muiden kirkkokuntien teologit ovat sen opetuksia omaksuneet. Katolisen kirkon yhteiskunnallisilla kannanotoilla on pitkä perinne, sillä paavien sosiaaliensyklikoista, yhteiskunnallisista kiertokirjeistä, ensimmäinen ilmestyi jo 1891. Pitkään työstetty katolisen kirkon yhteiskunnallinen opetus on kehittynyt laajemmaksi ja järjestelmällisemmäksi kuin minkään muun kirkkokunnan. Suomeksi siitä on ilmestynyt perusteellinen kooste *Kirkon yhteiskuntaopin käsikirja* (KATT, 2017).

Ortodoksinen kirkko on toinen kansankirkkomme. Valamon ja Konevitsan luostarit vaikuttivat Karjalassa ja maamme itäosissa jo 1100-1300-luvuilta lähtien. Ortodoksisen kirkon jäsenmäärä Suomessa oli vuoden alussa alle 59 000, mutta maailmanlaajuisesti ortodokseja on arviolta

² Anton, Emil. *Katolisempi kuin luulit – aikamatkoja Suomen historiaan*. Kirjapaja, Helsinki, 2017.

³ Jäsenmäärä 15 483 vuoden 2019 alussa. Lähde: <https://katolinen.fi/helsingin-hiippakunta/>

⁴ <https://www.ncronline.org/news/world/global-catholic-population-tops-128-billion-half-are-10-countries>

260 miljoonaa.⁵ Ortodoksisen kirkon yhteiskuntaopetusta esittelee TM, DMin, isä **Teo Merras**.

Ortodoksisissa kirkoissa teologinen opetus tapahtuu pääosin liturgiassa. Merkittäviä yhteiskunnallisia kannanottoja ne ovat ottaneet vasta aivan viime vuosina ja Merras analysoi niistä kahta merkittävintä: Moskovan patriarkaatin ja Konstantinopolin ekumeenisen patriarkaatin dokumentteja. Viime vuosikymmeninä ortodoksinen yhteiskuntateologia on muutoinkin kehittynyt, ja siitä ovat kirjoittaneet mm. **Pantelis Kalaitzidis** ja **Aristotle Papanikolaou**⁶.

Erityismaininnan ansaitsee ortodoksisessa teologiassa 1980-luvulta lähtien korostunut luomakunnan suojeleminen. Ortodoksisen kirkon kansainvälisesti tunnetuin nykyteologi Pergamonin metropoliitta **John (Zizioulas)** johti Konstantinopolin patriarkaatin *Uskonto, tiede ja ympäristöneuvostoa* sen perustamisesta 1995 lähtien ja ympäristöasioihin keskittyviä *Halki*-seminaareja.

Helluntailiike on kirjamme viidestä kirkkokunnasta nuorin, vasta 1900-luvun alussa syntynyt. Varsinaiisiin helluntaikirkkoihin lasketaan kuuluvan 279 miljoonaa ihmistä⁷, mutta luku voi kaksinkertaistua, jos mukaan luetaan myös muut karismaattiset kirkko- ja seurakunnat. Helluntailaisuudesta onkin tullut protestanttisuuden valtauoma. Suomalaisen helluntaiherätyksen yhteiskunnallista opetusta ja sen muodostumisprosessia pohtii FT, varatuomari **Markku Luoma**.

Helluntaiherätykseen on kuulunut alusta lähtien aktiivinen ulospäin

⁵ Jäsenmäärä 58 899 vuoden 2020 alussa. Lähde <https://www.ort.fi/>. Maailmanlaajuisesti ortodokseja on noin 260 miljoonaa. Lähde: <https://www.pewforum.org/2017/11/08/orthodox-christianity-in-the-21st-century/>

⁶ He johtavat ortodoksisen teologiain liiton poliittisen teologian ryhmää *The Political Theology Group of the International Orthodox Theological Association* (IOTA).

⁷ <https://en.wikipedia.org/wiki/Pentecostalism> Suurin helluntaikirkko on *Assemblies of God*, jolla on 69 miljoonaa jäsentä maailmanlaajuisesti. Kts. myös https://www.suomenhelluntaikirkko.fi/info/yleistietoja_helluntaiherätyksesta

suuntautuva toiminta. Vaikka helluntailaisia Suomessa on vain noin 45 000⁸, helluntaiseurakunnat lähettävät tänä päivänä enemmän lähetys- ja kehitysyhteistyön tekijöitä kuin evankelis-luterilaisen kirkon lähetysjärjestöt yhteensä. Helluntailaisille onkin kertynyt laaja kokemus globaaleista ongelmista ja kotimaassa sosiaalisesta auttamistyöstä esimerkiksi KAN-kotien kautta. Helluntailaista yhteiskuntaopetusta on vaikea löytää edes englantinkielisestä maailmasta, mutta heräämistä sen hahmotteluun löytyy esimerkiksi sellaisissa aloitteissa kuin *Pentecostals and Charismatics for Peace and Justice*⁹ ja Suomessa *Iso Kirja* -opiston toiminnassa ja yksittäisten teologien¹⁰ ulostuloissa.

Kansainvälisiä vaikutteita on Suomeenkin kantautunut 1500-luvun reformaation ”toisesta haarasta”, reformoidusta kristillisyydestä. Meillä reformoituja kirkkoja kutsutaan yleisesti ”kalvinistisiksi” **Jean Calvinin** mukaan, joka tosin oli vain yksi liikkeen alkuaian johtohahmoista. Reformoitujen kirkkojen maailmanyhteisöön kuuluu reformoituja, kongregationalistisia, presbyterisiä, unioituja ja valdolaisia kirkkoja, joissa on yhteensä noin 100 miljoonaa jäsentä.¹¹

Kanadalainen politiikan tutkija, valtio-opin lehtorina ja professorina työskennellyt **David T. Koyzis**¹² esittelee reformoidun kirkon piirissä vuosisatojen aikana syntyneitä yhteiskuntateologisia suuntauksia. Reformoitu teologia ja yhteiskunnallinen ajattelu on vaikuttanut merkittäväällä tavalla länsimaiden kehitykseen, kun monet reformoituihin kirkkokun-

⁸ <https://fi.wikipedia.org/wiki/Helluntaierätyt>

⁹ <https://pcpj.org/2019/01/27/pentecostals-the-church-and-justice/>

¹⁰ Kansainvälisesti tunnetuin suomalaisteologi lienee Veli-Matti Kärkkäinen, joka jonkin verran käsittelee yhteiskunnallisia perusasioita kirjassaan *Creation and Humanity*, 2015.

¹¹ https://fi.wikipedia.org/wiki/Reformoitujen_kirkkojen_maailmanyhteisö

¹² Koyzisin kirjoista tunnetuimpia ovat *Political Visions & Illusions: A Survey & Christian Critique of Contemporary Ideologies* (2002, 2nd ed. 2019) ja *We Answer to Another: Authority, Office, and the Image of God* (2014). Olen kääntänyt David Koyzisin artikkelin englannin kielestä ja otan vastuulleni käännöksen mahdolliset puutteet.

tiin kuuluvat muuttivat Alankomaista, Saksasta, Isosta-Britanniasta ja Sveitsistä Yhdysvaltoihin, Kanadaan ja Australiaan. Kuuluisin tutkimus reformoidun kristillisyyden yhteiskunnallisista vaikutuksista lienee **Max Weberin** kirja *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki* vuodelta 1905. Reformoitu yhteiskuntaopetus on vaikuttanut katolisen kirkon yhteiskuntaopetuksen ohella toisena valtavirtana myös eurooppalaisessa kristillisdemokraattisessa liikkeessä.

Kaikkien viiden kirkkokunnan jäsenet ovat samalla yhteiskuntiansa ja lähiyhteisöjensä jäseniä. Kirkkojen jäsenet kohtaavat kaikille ihmisille yhteiset ongelmat: lamat, epätasa-arvon, ympäristön saastumisen, päihdeongelmat, ylipäättään kaikki henkiset ja aineelliset ongelmat siinä missä muihinkin uskontokuntiin kuuluvat ja uskonnottomat kansalaiset.

”Se, mihin ennen muuta turvaudumme, on meidän jumalamme”, sanotaan evankelis-luterilaisen kirkon katekismuksessa. Tieteiden ja tekniikan saavutusten myötä ihmiskunta voi entistä enemmän turvautua pelkästään itseensä. **Martti Luther** kehotti rukoilemaan niin kuin ei työsi auttaisi sinua lainkaan ja tekemään työtä niin kuin ei rukouksesi auttaisi sinua lainkaan. Kun uskon kohde siirtyy ihmisten ja ihmiskunnan omiin kykyihin, rukous helposti unohtuu ja Jumala jää sivuun ikään kuin Häntä ei olisikaan. Kristinuskosta vieraantumisen haasteen kaikki kirkot kohtaavat yhdessä. Vaikka Katolinen kirkko Suomessa hiukan kasvaa, kaikkien muiden kirkkojen jäsenmäärä meillä pienenee.

Toki kirkoista vieraantuneetkin ihmiset voivat omaksua – tietoisesti tai tietämättään – perinteiset kristinuskosta nousseet arvot tavallaan neutraaleiksi omiksi arvoikseen ikään kuin ne olisivat itsestään selviä tai tieteen ja ajattelun evoluution hedelmiä. Mutta ovatko arvot vankalla pohjalla, jos ne on irrotettu kristikunnan yhteisestä uskosta, toivosta ja rakkaudesta?

Sanat voivat saada eri merkityksiä kristillisissä ja sekulaareissa käsitemaailmoissa. Liberaalissa demokratiassa julkinen keskustelu käydään sekulaarilla kielellä. Kirkkojen on hyvä sanoittaa opetustaan sillä tavoin, että se on ymmärrettävää heille itselleen, toisten kirkkokuntien kristityille, muun uskoisille ja uskonnottomille ihmisille. On hyvä etsiä yhdessä niitä

arvoja ja periaatteita, jotka ovat parhaiten avuksi yhteiskunnan ongelmien ratkaisemisessa.

Uskonnollisella arvopohjalla on ollut suuri merkitys suomalaisessa lainsäädännössä jo pelkästään kansanedustajien henkilökohtaisen uskonvaikumuksen kautta. Internetin avulla löysin vuonna 2019 valitusta eduskunnastamme 91 luterilaiseksi tunnustautuvaa, kolme ortodoksia, kolme helluntailaista, yhden itseään maallistuneena muslimina pitävän ja yhden juutalaiseen seurakuntaan kuuluvan kansanedustajan. Agnostikoiksi tai ateisteiksi tunnustautuvia kansanedustajia löytyi 23. Loput 78 eivät ilmaiseet kuulumistaan mihinkään uskontokuntaan. Ilmeisesti heille uskolla tai uskonnottomuudella ei ole mainittavasti merkitystä. Vaikka tulos on vain suuntaa antava ja luvut eivät pitäisi täsmälleen paikkaansa, kansanedustajien jakauma vastaa hyvin kansan uskonnollista jakaumaa.¹³ Yleisesti ottaen puolueet suhtautuvat kristillisiin kirkkokuntiin myönteisesti tai neutraalisti.

Kirkkokuntien kannalta tärkeimmät yhteiskuntaeettiset kysymykset eivät liity niiden omaan asemaan vaan ovat samat kuin kaikilla muillakin kansalaisilla. Mitä annettavaa kirkkojen yhteiskuntateologioilla on maasamme käytävään poliittiseen keskusteluun? Miltä arvopohjalta ratkaista yhteiskunnan ongelmat?

Kirjamme kirjoittajat tarjoavat korkeatasoisen ja tärkeän keskustelun-avauksen.

Haluamme kiittää uraa uurtavista artikkeleista kirjoittajia – kaikkia yhdessä ja kutakin erikseen. Toivomme, että keskustelu jatkuu tältä pohjalta yhtä syvällisenä ja rakentavana.

Esa Erävalo

¹³ *Gallup Ecclesiastica* 2011.

Kari Latvus

Kultaisen säännön monet tulkinnat Luterilainen näkökulma yhteiskunnalliseen keskusteluun

Johdanto: Haasteet ja lähtökohdat

Selkeä ja epäselvä luterilainen kirkko

Tuomas Hynysen tutkimus *Uskon ja rakkauden asialla*, tiivistää useita Suomen evankelis-luterilaisen kirkon sosiaalieettisen ajattelun ja päätöksenteon ydinasioita. Yhtäältä on selvää, että ”*eettisen harkinnan perustana on luomiseen perustuva ihmisarvo sekä kultaisen säännön soveltaminen.*” Tutkituissa kannanotoissa painoarvoltaan kuitenkin vaihtelevat Raamatun, kirkon opetuksen, uskon ja aiempien kannanottojen näkökohdat. Hynysen mukaan esiintyy kovin paljon epä johdonmukaisuutta, sillä tutkimustietoa ei aina käytetä, linja vaihtelee, minkä vuoksi käytännössä ”*kirkon sosiaalieettisen linjan määrittäminen näyttää erittäin haasteelliselta*” ja ”*kirkon eri toimielinten kannanotot ovat monimuotoisia kuin elämä itse.*”¹

Käytännössä sosiaalieettisten linjojen epäselvyys näkyi keväällä 2020 esiin nousseessa somekohussa. Kirkon virallinen lähetysjärjestö, Suomen Lähetysseura, päätti lokakuussa 2019 liittyä Finnwatchin koordinoimaan 430-kampanjaan, joka tähtäsi veropohjan laajentamiseen ja ”verovälteilyn” suitsimiseen Suomessa ja kansainvälisesti. Kampanjassa oli mukana

¹ Hynysen 2019, 11, 216-218.

monia ammattijärjestöjä ja kolmannen sektorin toimijoita. Kampanjasi-
vuilla ilmaistaan, että ”*kampanjalla tavoitellaan veropohjan tiivistämistä, veronmaksun läpinäkyvyyden lisäämistä, verovälttelyn kitkemistä sekä oikeudenmukaisempaa verojärjestelmää – sekä Suomessa että kansainvälisesti. Näiden saavuttaminen edellyttää muutoksia lainsäädäntöön ja kampanjan kohteena ovat verolainsäädännöstä vastaavat päättäjät, erityisesti Suomen hallitus. – Verovälttelyllä (engl. tax avoidance) tarkoitetaan toimintaa, jossa hyödynnetään verolakien jaltai verosopimusten aukkoja muita verovelvollisia matalamman verotuksen tason saavuttamiseksi.*”

Kampanjan taustatietoja oli koottu muun muassa Finnwatchin analyysistä ja valtiovarainministeriön muistioista. Suomen Lähetysseuran toiminnanjohtaja **Rolf Steffansson** kertoi keväällä 2020 kampanjavideossa, että kysymys koronakriisin keskellä kampailevasta hyvinvointivaltiosta on tärkeä ja perusteli kampanjaa sillä, että ”*talouskriisiä ei saa vyöryttää heikoimpien maksettavaksi. Eriarvoisuus ei saa lisääntyä meillä eikä muualla maailmassa.*”

430-kampanja kiinnitti Keskuskauppakamarin toiminnanjohtajan **Juho Romakkaniemen** huomion ja hän twiittasi näin:

Juho Romakkaniemi @Romakka 16. toukok.

Hei @lahetyseura, miksi te olette mukana laitavasemmiston kampanjassa, joka mustamaalaa lakien mukaan veronsa maksavia ihmisiä? Ihmettelen tätä kovasti @LuomaTapio, @teemulaajasalo ym. Älkää hyvät ihmiset lahjoittako lähetyseuralle mitään näihin poliittisiin kampanjoihin!

Suomen Lähetysseuran lisäksi kampanjassa olivat mukana muiden muassa Pelastakaa lapset ry, Luontoliitto, Fingo, Greenpeace, Akavan erityisalat, Tehy, SYL, Pro, Fairtrade Finland ja Changemaker (Kirkon Ulkomaanavun nuorisojärjestö). Osalla ammattiliitoista on poliittinen kytkentä, mutta monien kohdalla tätä ei ole. Kokonaisuutena tällaista joukkoa tuskin voi pitää kuitenkaan ”laitavasemmistolaisena”.

Vasemmistolaisuuden leima 430-kampanjalle yrittäjien lobbausjärjestöstä kuitenkin annettiin. Sen avulla mahdollisesti haluttiin alleviivata sitä, että kirkko on mukana vasemmistolaiseksi ymmärrettävässä kampanjassa ja että kirkko ottaa kantaa verotukseen. Verotuksen tason ylläpito yleisesti mielletään vasemmistolaiseksi ja matalan verotuksen ajaminen oikeistopolitiikaksi.

Ehkä keskustelun yhtenä piilokärkenä olikin sen kummasteleminen, että kirkollisella järjestöllä on selkeästi ilmaistuna kanta, joka liitetään vasemmistolaiseen politiikkaan. Monien silmissä kirkko samastuu edelleen **Kari Suomalaisen** pilapiirroshahmon tavoin kypäräpäiseen, tukevan oloiseen kokoomuspappiin.

Sosiaalisen median keskustelussa Suomen Lähetysseuran mukanaoloa kampanjassa pidettiin myös hyvänä.

Lari Lohikoski, @laril 16. toukokuuta 2020

Kristinuskon sanoma ei ole puoluepoliittista, mutta on se kyllä poliittista siinä, että se tähtää oikeudenmukaisuuteen ja priorisoi köyhimmät ja vähäisimmät. Jos siis kirkko on uskollinen tehtävälleen, se ei voi olla välinpitämätön sen suhteen miten yhteiskunta on järjestetty.

Jyri Komulainen, @jyrikomulainen 16. toukokuuta 2020 muistutti, että maailmalla kirkot ottavat kantaa poliittisiksi miellettyihin asioihin, kuten velkojen anteeksiantoon tai jopa perustuloon. Sikäli Suomen Lähetysseura ei tee mitään erikoista globaalissa kuvassa katsottuna – ja sehän on vieläpä kansainvälinen järjestö!

Piispa **Teemu Laajasalo** päätyi kuitenkin pian toppuuttelemaan Lähetysseuran mukana oloa. @teemulaajasalo 16. toukokuuta 2020 *Minulle on valitettu @lahetyseura'n 430-kampanjaan osallistumisesta. En tunne kampanjaa. SLS tarkoitus on julistaa evankeliumia ja toteuttaa lähimmäisenrakkautta. SLS tarkoitus ei ole osallistua politiikkaan. Keskustelemme asiasta seuraavassa hallituksen kokouksessa. @Romakka*

Mainitun kokouksen jälkeen Laajasalo Lähetysseuran hallituksen puheenjohtajana viestitti, että ”*kristityn tehtävä on aina ja kaikkialla puolustaa luovuttamatonta ihmisarvoa, tehdä hyvää ja rakentaa oikeudenmukaista maailmaa. Ja kaikki tämä on varmasti aina poliittista. Joissain haurassa yhteiskunnissa se voi edellyttää myös luonteeltaan puoluepoliittista toimintaa. Mutta normaalitilanteessa toimivassa suomalaisessa yhteiskunnassa kirkon tai Lähetysseuran työn ei pidä olla puoluepoliittista*” (5.6.2020 Kotimaa24).

Laajasalon mukaan ”poikkeustilanteessa” myös Suomessa voisi olla tilanne, jossa kristityn velvollisuus olisi ilmaista mielipiteensä ”puoluepoliittisesti”. Nykyisessä tilanteessa tällaisesta tulisi kuitenkin pidättäytyä.

Laajasalon ja muiden piispojen linjaukset saivat osakseen vahvaa kriitiikkiä. Kirkko ja kaupungin päätoimittaja **Jaakko Heinimäki** antoi pääkirjoituksessa (25.5.2020) huutia piispojen epäselvälle viestinnälle asiassa ja kirkon epäselvän linjan toi esiin myös **Mari Teinilä** Kotimaa-lehden pääkirjoituksessa (12.6.2020).

Helsingin seurakuntien yhteisen kirkkovaltuuston puheenjohtaja **Hanna Mithiku** (Kotimaan blogi 30.5.2020) puolestaan ruttasi piispa Laajasaloa Jeesuksella ja Raamatulla:

Laajasalo tviittasi: 'SLS tarkoitus on julistaa evankeliumia ja toteuttaa lähimmäisenrakkautta. SLS tarkoitus ei ole osallistua politiikkaan.' Lähimmäisenrakkaus ja evankeliumi ovat kuitenkin hyvin poliittisia. Luukkaan evankeliumissa Jeesus julistaa ilosanomaa: "Hän on lähettänyt minut ilmoittamaan köyhille hyvän sanoman, julistamaan vangituille vapautusta ja sokeille näkönsä saamista, päästämään sorretut vapauteen ja julistamaan Herran riemuvuotta" (Luuk. 4:18-19). Kirkko ei ole puolueeton. Kirkon suurin johtaja, Jeesus, oli ja on sorrettujen puolella!

430-kampanjan aloittama keskustelu verotuksesta kääntyi siis siihen, mitä kirkossa saa tai ei saa tehdä. Mutta miksi Juho Romakkaniemi oli niin kiinnostunut kirkon toiminnasta? Vastaus löytynee hänen työtehtävästään.

Kauppakamarit ovat yritystoimintaa ja talouden vapautta edistäviä organisaatioita, joka toimivat elinkeinoelämän edunvalvojina. Keskuskauppakamarin visiossa ”*tulevaisuuden Suomi on rakennettu vahvojen arvojen mukaisesti: vapaus ja vastuullisuus, toimiva markkinatalous ja vapaa kilpailu sekä mahdollisuuksien tasa-arvo jokaiselle ihmiselle ja yritykselle kehittyä parhaaseensa sekä menestyä sen mukaisesti.*”²

Kyse on siis yrittäjien keskinäisestä verkostosta, jonka tarkoituksena on edistää verkoston jäsenten menestyksellistä liiketoimintaa korostaen liike-elämän vapautta ja yritysten itsesääteilyä.

Tehtävänsä mukaisesti Romakkaniemi suojeli saavutettuja etuja ja puuttui 430-kampanjaan, mutta mielenkiintoiseksi ulostulon teki se, että Romakkaniemi ei keskittynyt siihen, miten lain mahdollistama verosuunnittelu vaikuttaa hyvinvointiyhteiskuntaan tai siihen, mitä kansainväliselle verosuunnittelulle tulisi tehdä. Näiden sijaan Romakkaniemi painotti Twitterissä ja blogissa³ huomionsa siihen, että kirkollinen järjestö, Suomen Lähetysseura, siis välillisesti myös Suomen evankelis-luterilainen kirkko, oli mukana ja otti kantaa keskusteluun verotuksesta.

430-kampanja ja kirkon osallistuminen siihen nostivat esiin luterilaisen kirkon epäselvän viestinnän ja käytännössä puuttuvan linjauksen yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Yhtäältä kantaa otetaan ja se perustellaan kristinuskon ydinsisällöstä käsin. Toisaalta kirkon yhteiskunnallisia linjauksia kyseenalaistetaan tai pidetään jopa täysin sopimattomina, siis kirkon hengelliseen sanomaan tai evankeliumiin kuulumattomina. Evankeliumiin mahtuisi vielä yksityiseen ihmiseen kohdistuva lähimmäisenrakkkaus, mutta ei rakenteisiin ulottuva kriittinen analyysi tai asettuminen johdonmukaisesti heikoimman, vaikeuksissa olevan tai köyhimmän väestöryhmän puolelle.

Koko tapahtumasarja valottaa hyvin sitä, että luterilaisen kirkon sano-

² Keskuskauppakamarin esittely: <https://kauppakamari.fi/tietoa-meista>

³ Romakkaniemi: *Mitä Jeesus sanoisi kysymykseen oikeudenmukaisuudesta?* Kotimaa24 (5.6.2020).

ma ja viesti suhteessa yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ei ole kirkas ja selkeä vaan moniääninen ja osin myös huonosti hahmotettu.

Tehtävä ja kirjoittaja

Pyrin vastaamaan kysymykseen: Millaiset ovat Suomen evankelis-luterilaisen kirkon teologiset lähtökohdat, kun yhteiskunnallisiin kysymyksiin otetaan kantaa ja miten nämä näkemykset perustellaan?

Kirjoituksessani haluan avata laajemmin sitä historiallista taustaa, josta nykyhetkeen on tultu, koska se avaa olennaisia seikkoja keskustelun nykyiseen murrokseen. Toisaalta haluan myös hahmottaa luterilaisen kirkon sosiaalieettistä asemaa nykyisessä ekumeenisessa kentässä, sillä tämän kirkon tarkoitus on peilata juuri eri kirkkojen perspektiiviä teemaan.

Tätä johdantoa on syytä täydentää biografisella näkökulmalla. Mistä lähtökohdista tarkastelen kirkkoa ja yhteiskuntaa? Yhtäältä katson kysymystä tutkijana ja dosenttina, jonka erityisalvoja ovat Raamatun, vapautuksen teologian ja diakonian tutkimus. Reformaation osuudessa hahmotelmani nojaa suuressa määrin **Antti Raunion, Kari Kopperin ja Kaarlo Arffmanin** tutkimuksiin. Oma reformaation tuntemukseni rajoittuu lähinnä diakonin viran ja käsitteen hahmottumiseen.

Olen myös pappi ja kirkon virkamies. Kirkkohallituksen *Jumalanpalvelus ja yhteiskunta* -yksikön johtajana keskeinen tehtäväni on tukea seurakuntia niiden työssä ja myös tuottaa tarvittaessa asiantuntijatietoa yksikön alueeseen liittyvissä kysymyksissä. Virallisesti kirkon kannan ilmaisevat kirkolliskokous, arkkipiispa tai kirkkohallituksen täysistunto. Nämä elimet eivät ole käsitelleet tätä tekstiä, joten kyseessä ei ole kirkon virallinen kannanotto vaan taustaselvitys aihepiiristä.

Lopuksi on vielä nöyrästi tunnustettava, että vastaanottamani kirjoitus-tehtävä oli paljon suurempi ja vaikeampi kuin otaksuin, melkein mahdoton. Olen pyrkinyt kirjoittamaan helposti luettavan, lähes journalistisen esityksen senkin uhalla, että joudun yksinkertaistamaan monia asioita kovin paljon.

2. Kristikunnan yhteinen perintö: Raamattu

Vuonna 1948 kirkolliskokouksessa hyväksytyyn piispa **Eino Sormusen** kirjoittaman kristinopin mukaan ”*Raamattu on kristillisen uskon ja elämän korkein ohje.*” Tämän laajasti käytetyn kirkollisen oppikirjan linjaus korosti Raamatun merkitystä elämän ja etiikan kysymyksien tavalla, joka on leimannut voimakkaasti suomalaista niin sanottua viidesläistä herätyskristillisyyttä 1900-luvun lopun vuosikymmeninä.

Matti Poutiaisen tekemän selvityksen, *Uudistuva kristinoppi* (1994), mukaan Raamatun käyttö etiikan ja yhteiskunnallisen ajattelun pohjana oli tyypillistä reformoiduissa kirkkoissa, mutta ongelmallista luterilaisesta näkökulmasta, sillä se syrjäytti Lutherin ja luterilaisen ajattelumallin, joka oli korostanut luonnollisen lain ja ihmisen järjen merkitystä yhteiskunnallisissa kysymyksissä.

Luterilainen etiikka kiteytyy kultaiseen sääntöön ”*Kaikki, minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille*” (Matt. 7:12).⁴

Raamattu ei siis oikeastaan ole luterilaisen käsityksen mukaan yksiselitteinen ohjekirja yhteiskunnalliseen toimintaan. Raamatulla on kuitenkin keskeinen asema kristinuskossa ja myös luterilaisessa kirkossa, joten on syytä tarkastella ensin Raamatun yhteiskunnallisten tekstien sisältöä ja palata niiden soveltamiskysymykseen vasta sen jälkeen.

Seuraavaksi luon lyhyen katsauksen siihen, miten Raamatun teksteissä käydään keskustelua yhteiskunnallisista kysymyksistä. Näiden tekstien esittely ei ole sinänsä erityisen luterilaista, mutta niiden ottaminen huomioon nykyisessä luterilaisessa sosiaalieettisessä tulkinnassa on keskeistä.

Esimerkkejä voisi esitellä runsaasti, mutta nostan esiin seuraavat kertomustyytit: vastakkainasettelu suurvallan kanssa (Eksodus-kertomus, Ilmestyskirjan yhteiskuntakritiikki), köyhien asema yhteiskunnan rakennemuutoksissa (profeettojen yhteiskuntakritiikki 700-luvulla eKr., velka ja velallisen asema) ja sosiaaliset kysymykset varhaiskristillisyydessä (orjuus,

⁴ Etiikan painopisteiden muutoksesta katso myös Hytönen 2003.

Jaakobin kirje, Paavalin näkökulma varhaiskristilliseen yhteiskunnalliseen toimintaan).⁵

Vastakkainasettelu suurvallan kanssa: Egypti ja Rooma

Kertomus Egyptistä vapautumisesta on kaikkien vapautumiskertomusten klassikko: israelilaiset ovat pieni kansanryhmä alistettuna suurvallan valta-yrkimysten ylläpitämiseen, mutta he vapautuvat pakkotyöstä ja riistosta sekä saavat oman maan asuttavakseen. Kertomus on kuvattu toisessa Moosoksen kirjassa (2. Moos. 1-15) ja sen pohjalta on muodostettu uskontunnustus 5. Moos. 26:5-10. Vanhan testamentin ytimessä on usko siihen, että Jumala puuttui suurvallan harjoittamaan väkivaltaan ja vapautti israelilaiset. Samalla israelilaiset tulevat näin samastuneiksi orjiin, köyhiin ja vähäväkeisiin, joilla on erityinen asema Jumalan näkökulmasta.

Tämä ajatus oli yksi kantavia teemoja vapautuksen teologian muotoutumiselle 1960-luvun lopulla. Kerran tapahtunut Jumalan toiminta historiassa loi ikään kuin pysyvän mallin, joka osoitti Jumalan tahdon kaikkiin tilanteisiin, joissa osa yhteiskuntaa jäi vaille oikeutta, rauhaa ja riittäviä elämisen lähtökohtia.

Vapautuksen teologian keskusteluissa on myös noussut esiin Eksodus-kertomuksen haastavuus teologisena ydinnarratiivina. Kertomukseen on sisäänrakennettu eettinen ongelma, kun israelilaisten vapauttaminen merkitsee maan valloitusta ja kansanmurhaa, jossa nimeltä mainiten kanaanitilaiset ja monet muuta kansallisuudet surmata. Tämän seurauksena tekstiä on sovellettava tietäen sen ongelmallisuus ja varoen sen avulla tapahtuvaa toisen ihmisryhmän hyväksikäyttöä. Tästä ongelmasta huolimatta Eksodus-kertomuksen teologinen ydin on kuitenkin selkeä: Jumala kuulee orjuutetun ja riistetyn kansan huudon vapautuksen ja oikeudenmukaisuuden toteuttamiseksi. Eksodus-narratiivissa Jumala sitoutuu hei-

⁵ Raamatun köyhyysteksteistä katso Latvus-Häkkinen-von Weissenberg 2010; Latvus 2013, 158-172; Kessler 2008; Longenecker 2010.

kompien puolelle suurvaltaa vastaan.

Uuden testamentin viimeinen kirja, Johanneksen ilmestys, on puolestaan hurja visio maailman tilanteen kärjistymisestä ja pahan vallasta maailmassa. Pahaa kirjassa edustaa Rooman keisari ja ylipäänsä Rooman valta, yhteiskunnallinen rakenne ja kauppajärjestelmä. Kirjoittaja on karkotettu Patmos-saarelle, mikä antaa viitteen hänen toiminnastaan yhteiskunta-rauhaa kyseenalaistavalla tavalla. Näkijän voi olettaa ottaneen osaa oman aikansa yhteiskuntakeskusteluun ja saaneen palautetta myös karkotuksen muodossa.

Ilmestyskirjassa kertautuu monien Vanhan testamentin suurvaltakerotomusten (erityisesti kuvaukset Egyptistä, Assyriasta ja Babyloniasta) kielteinen kuva: suurvalta on paha, väärä ja Jumalan vastainen. Vanhassa testamentissa suurvalta voi olla vielä Jumalan käyttämä rankaisija, mutta Ilmestyskirjassa Rooma on Jumalan vastapeluri, peto, joka taistelee Jumalan omia vastaan.

Ilmestyskirjan tiukan mustavalkoisessa maailmassa ei ole tilaa yhteiskunnan myönteiselle kehitykselle tai yhteistyölle vallanpitäjien kanssa.

Merkittävä ero Eksodus-kertomuksen ja Ilmestyskirjan välillä on siirtyminen kokonaan erilaiseen maailmanselitykseen: ajanlaskun vaihteen aikoihin niin juutalaisessa kuin myöhemmin kristillisessä perinteessä vaikutti voimakkaasti niin sanottu apokalyptinen ajattelumalli. Siinä Jumalan tuoma pelastus ja toivo saavutetaan vasta tuonpuoleisessa maailmassa, toisin kuin Vanhan testamentin voimakkaan tämänpuoleisessa ajattelussa. Ilmestyskirjan kirjoittajan mielessä ei sen vuoksi ollut tilaa ajatukselle Rooman yhteiskunnallisesta muutoksesta, koska Jumala uusi todellisuus koittaisi aivan pian.

Yhteiskunnan rakennemuutokset ja köyhien asema: profeettojen yhteiskuntakritiikki

Pohjoisvaltio Israelin yhteiskunnallinen vaurastuminen 800-700-luvuilla eKr. näkyi kaupankäynnissä, keskitetyn hallintojärjestelmän ja armeijan

vahvistumisena. Lisääntynyt kansantuote syntyi lähinnä maatalouden ja kaupan tuloksena. Vauraus alkoi kuitenkin kerääntyä painotetusti suurtilallisille ja kuninkaan hoviin. Viimeksi mainittu taho keräsi tulonsa lähinnä verottamalla maanviljelijöitä. Erilaisista verotuksen muodoista on siis keskusteltu juutalaiskristillisessä perinteessä jollakin tavalla noista ajoista lähtien.

Useat Vanhan testamentin kirjat – kuten Aamos, Jesaja, Miika, Jeremia – sisältävät yhteiskuntakritiikkiä, jossa ongelmaksi nähdään valta-aseman hyväksikäyttö, oikeudenkäytön vääristyminen ja rikkaiden harjoittama oman edun tavoittelu köyhemmän kansanosan kustannuksella. Kirjoittajille on selkeänä lähtökohtana ajatus Jumalasta oikeudenmukaisuuden toteuttajana ja vaatijana sekä toisaalta väärinkäytöksiin päätyneiden rankaisijana.

Kuvaava esimerkki on Aamoksen kirjasta.

*Voi teitä, jotka teette lainkäytöstä katkeraa koiruohoa
ja jätätte heitteille oikeuden!*

*Te vihaatte sitä, joka kaupunginportin kokouksessa
vaatii oikeaa tuomiota,*

ja inhoatte sitä,

joka kertoo totuuden.

Te poljette tilattomia

ja viette maanvuokrana heidän viljansa.

Sen tähden teidän käy näin:

*Vaikka te rakennatte taloja hakatuista kivistä,
ette saa asua niissä.*

*Vaikka te istutate ihania viinitarhoja,
ette saa nauttia niiden viiniä.*

*Sillä minä tiedän teidän rikostenne luvun
ja syntienne määrän.*

Te sorratte syytöntä,

te otatte lahjuksia

ja syrjitte köyhiä oikeuspaikalla. Aamos 5:7, 10-12

Tämän ja muiden vastaavien tekstien käyttämistä on kutsuttu profeetaliseksi kritiikiksi. Eri aikoina profeettallisen kritiikin painoarvo on ollut esillä vaihtelevasti, mutta vahvemmin se löydettiin uudestaan eri tahoilla 1960-luvulla poliittisen teologian ja vapautuksen teologian myötä.

Toinen yhteiskunnallisen vaikuttamisen teema liittyy velkaan ja velallisen asemaan. Käytännössä kaikissa yhteiskunnissa tunnetaan ajatus lainaamisesta, velanotosta ja velkaantumisesta. Vanhassa testamentissa kysymys nousee voimakkaasti esiin muutamassa kohdassa. Ensinnäkin velasta perittävän koron vaatimiseen ja etenkin kovan koron perimiseen suhtaudutaan kielteisesti (2. Moos. 22:24-26); varsinkaan köyhän lähimmäisen asemaa ei saa kurjistaa lainan ehdoilla. Toiseksi velkaantuneisiin kohdistetaan erityinen huomio ja yhteiskunnallisella ohjeistuksella on pyritty luomaan mekanismeja, joilla kohtuuttomasti velkaantuneet saisivat uuden mahdollisuuden elämän perustaviin asioihin kuten ruokaan, asuntoon ja perheeseen.

Velasta vapauttamisesta kuvaavia tekstejä ovat esimerkiksi seuraavat: velkojen anteeksianto seitsemäntenä vuonna 5. Moos. 15:1-11, riemuvuosi ja velan tähden menetetyin maan palautus 3. Moos. 25:8-17 ja kertomus velkojen anteeksiannosta Neh. 5:1-13. Kaikkien tekstien ytimessä on se todellisuus, että maata viljelevä ja karjaa paimentava väestö on kokenut katovuosia pari kolme kertaa kymmenessä vuodessa ja eloonjääminen on edellyttänyt usein viljan, öljyn tai rahan lainaamista. Se, kuinka usein ja missä laajuudessa velkoja on annettu anteeksi, jää epäselväksi. Velkojen anteeksiantaminen tai velan tähden menetetyin maaomaisuuden palauttaminen aiemmalle omistajalle on edustanut radikaalia yhteiskunnallista utopiaa, joka olisi estänyt vaurauden keskittymisen harvoille ja ehkäissyt yhteiskunnallisen eliitin kehittymistä.

Vaikka tekstit on ilmaistu lain tai määräyksen muodossa, niiden yhteisestä hyväksymisestä, täytäntöönpanosta tai noudattamisesta ei ole mitään merkintöjä. Myöskään Nehemian kirjan kertomuksessa lakeihin ei viitata. Kyse on pikemminkin ennen kaikkea jumalallisella arvovallalla muotoilluista pyrkimyksistä, joilla ilmaistaan toivottu yhteiskunnallinen toiminta.

Sosiaaliset kysymykset varhaiskristillisyydessä

Myös varhaisessa kristillisyydessä toistuvat kysymykset köyhistä, nälkäisistä ja velallisista. Tästä muistuttaa jo Jeesuksen opettama Isä meidän -rukous, jossa pyydetään ruokaa jokaiselle päivälle ja ilmaistaan halukkuus antaa velat anteeksi omassa yhteisössä (Matt. 6). Samoin Paavalin kirjeet antavat elävän kuvauksen siitä, kuinka seurakunnissa oli mukana ihmisiä kaikista yhteiskuntaluokista, siis myös kaikkein köyhimpiä ja varattomimpia, jotka saivat jakaa yhteisen aterian ja kuulua yhteisöön. Jaakobin kirje suorii ankarasti sellaisia seurakuntien kokoontumisia, joissa varakkailla olisi etusija köyhiin nähden.

Evankeliumien kertomuksissa Jeesus toisaalta tuo esiin radikaalin yhteiskunnan ideaalin samapalkkaisuudesta puhuessaan (Matt. 20), muistuttaessaan rikkaiden olevan vaikeuksissa päästä ylipänsä Jumalan valtakuntaan (Mark. 10) – vauraus oli usein hankittu vääryydellä tai käyttämällä orjatyötä – ja kehottaessaan antamaan velat anteeksi.

Monien yhteiskunnallista elämää koskevien puheiden vastapainoksi on todettava, että Jeesus ei leimaudu yhteiskunnallisten rakenteiden uudistajaksi. Jeesus ei näytä vastustavan verojen maksua keisarille tai aja orjien vapautusohjelmaa. Syynä tähän lienee se, että Jeesuksen julistama pian koittava Jumalan valta tai valtakunta muuttaisi kaiken.

Samoin Paavali taiteili yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden vaatimuksen ja matalaprofilisen yhteiskuntapolitiikan välillä. Ohjelmallisesti tärkeää oli muistaa köyhät (Gal. 2:10) ja tehdä hyvää lähimmäiselle, mutta orjien vapauttaminen tai orjuusinstituution lakkauttaminen näyttää olleen asia, johon Paavali ei puuttunut.

Syy yhteiskunnallisen toiminnan suuntautumiseen johtui niukoista vaikutusmahdollisuuksista ja aikaperspektiivistä. Kristityt olivat parin vuosisadan ajan määrällisesti piskuinen joukko ja sosiaalisesti monivärinen. Yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia oli sen vuoksi niukasti. Toisaalta Paavalin kirje Filemonille, kristitylle orjan omistajalle, kertoo haluttomuudesta orjien vapauttamiseen kristittyjenkin keskuudessa. Ennen

kaikkea Paavali odotti Jumalan valtakunnan murtautumista näkyvästi esiin aivan lähitulevaisuudessa ja se tulisi hoitamaan yhteiskunnalliset ongelmat kerralla.

Poikkeus linjasta: Johanneksen evankeliumi

Yhteiskunnallisen ja sosiaalisen vaikuttamisen kannalta evankeliumien yllä kuvatusta pääuomasta eroaa huomattavasti Johanneksen evankeliumi. Ero muihin evankeliumeihin on silmiinpistävä. Johanneksen evankeliumissa köyhistä huolehtiminen ei nouse esiin juuri lainkaan (köyhät mainitaan kerran yhteydessä, joka on peräisin muiden evankeliumien kertomusperinteestä), lähestymistapa on selkeän mustavalkoinen ja Jeesus-kuva omaperäinen. Maailmaa ei nähdä ensi sijassa hyvän Jumalan luomistyön tuloksena vaan paikkana, jossa tyypillistä on valhe, pimeys ja harha. Sen sijaan Isän luota taivaasta tullut tosi valo valaisee kaikki. Evankeliumilla on selviä samankaltaisuuksia niin sanotun gnostilaisen kristillisyyden maailmankuvaan ja kielenkäyttöön, vaikka evankeliumia itsessään ei pidetä gnostilaisena. Johanneksen evankeliumin ajattelumalli on ilmeisesti vaikuttanut voimakkaasti tapaan, jossa herätyskristillisyydessä on ajoittain etäännytty luomisen teologian keskeisistä lähtökohdista.

Johtopäätöksiä

Raamatun tekstit on kirjoitettu satojen vuosien aikana, ja ne heijastavat eri yhteiskuntien esiin nostamia sosiaalisia kysymyksiä. Tyypillistä monille kirjoittajille on huoli yhteiskunnan kaikkein heikoimpien ryhmien asemasta. Yhteiskunnallisiin kysymyksiin Raamatun eri kirjoitukset ottavat kantaa usein ja jumalalliseen auktoriteettiin tai Jumalan tahtoon vedoten. Tästä päälinjasta poikkeaa Johanneksen evankeliumi, joka lähes yksin edustaa ei-yhteiskunnallisesti asemoituvaa linjaa Raamatussa: maailma on paha ja Jumalan todellisuus on jossakin muualla, jonne pelastutaan pahasta maailmasta. Johanneksen evankeliumin maailmasta ei ole montaa

askelta gnostilaiseen kristillisyyteen, jossa voitiin ajatella, että koko luotu maailma pitää hylätä ja ruumiillisuus sen myötä. Gnostilaisissa tulkinnoissa sielu tuli pelastaa Jumalan todellisuuteen.

Raamatun kirjoittajien päälinja nousee vahvasta yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteuttamisen vaatimuksesta, joka on *yksi* Raamatun johtavista ajatuslinjoista moniäänisessä kirjoitusten kokoelmassa.

Varhaisessa kristillisyydessä rakenteellisten yhteiskunnallisten reformien osalta oltiin siis pidättyväisiä johtuen pikaisen Jumalan valtakunnan käänteeseen odotuksesta, mutta silti varhaiset kristilliset yhteisöt olivat edistyksellisiä ja jopa radikaalin kumouksellisia antaessaan yhteisön sisällä tilan naisille, köyhille ja orjille, mikä antoi ainekset myöhemmälle patriarkaalisen perhe- ja yhteiskuntamallin murenemiselle.

Te kaikki olette Jumalan lapsia, kun uskotte Kristukseen Jeesukseen. Kaikki te, jotka olette Kristukseen kastettuja, olette pukeneet Kristuksen yllenne. Yhdentekevää, oletko juutalainen vai kreikkalainen, orja vai vapaa, mies vai nainen, sillä Kristuksessa Jeesuksessa te kaikki olette yksi. Paavalin kirje Galatalaisille 3:26-28.

3. Reformaation linjaukset: löydöt ja ongelmat

Loikka varhaiskristillisyydestä reformaation aikaan on järisyttävän suuri. Maantieteellinen painopiste muuttuu Lähi-Idästä Saksaan, seemiläinen kieliperhe eurooppalaiseen kielimaisemaan, Rooman keisarikunta ruhtinain maailmaksi ja ennen kaikkea Jeesuksen seuraajien piskuinen joukko (alussa alle prosenti ja parin vuosisadan verran alle kaksi prosenttia kaupunkien populaatiosta) valtauskonnoksi.

Ratkaiseva käänne oli tapahtunut jo 300-luvulla, kun kristinuskosta tuli valtionuskonto Roomassa. Samalla kristittyjen ja kirkon vaikutus yhteiskuntaan kasvoi aivan uusiin mittoihin. Kirkosta tuli keskeinen yhteiskunnallinen vaikuttaja ja vallankäyttävä, mutta myös yhteiskunnan vaikuttajien ääni kuului kirkossa. Vastaavasti kirkon ääntä kuultiin kaikessa

päätöksenteossa. Kirkko siirtyi yhteiskunnan keskiöön.

Luther nosti teologian keskiöön Raamatun merkityksen ja muistutti, että yksin Raamattu (*Sola Scriptura*) oli keskeinen kristillisen uskon perusta, mutta Raamattua on tulkittava korostaen Kristuksen työtä ja armoa. Käytännössä Raamattu ei ollut koskaan ainoa opin tulkki vaan keskeinen osa kristillistä perinnettä.

Reformaation aikakausi ei merkinnyt vain joidenkin teologisten näkökohtien esille tuomista vaan myös syvälle yhteiskuntaan porautuvaa kokonaisvaltaista uudelleenajattelua. Reformaation aikakausi ulotti vaikutuksensa talouteen, luostarilaitokseen, sairaanhoitoon ja köyhien tukemiseen. Reformaatio haastoi yhteiskuntaa syvältä ja oli siksi vahvasti yhteiskunnallinen tapahtuma.

Martti Lutherin (1483-1546) keskeiset oivallukset liittyivät kahteen lähtökohtaan. Ihminen saa pelastuksen kokonaan lahjana ja tämän periaatteen Raamatun tekstit takaavat. Oli siis palattava Raamattuun ja etsittävä evankeliumin ydin uudestaan. Nämä keskeiset periaatteet olivat selvillä, kun Luther julkaisi teesinsä 1517, kävi Heidelbergissä väittelyn teologiansa perusteista 1518 ja julkaisi teoksen *Kristityn vapaudesta* 1520.

Eettisissä kysymyksissä Luther liittyi perinteeseen, joka korosti luonnollisen moraalilain ja järjen käyttöä. Sen mukaan jokaisella on kyky tunnistaa asioiden oikea ja väärä, vaikka hän ei kykenisikään toimimaan sen mukaisesti. Keskeistä on asettua lähimmäisen asemaan ja toimia kultaisen säännön mukaisesti.⁶

Reformaation teologiset ydinkohdat olivat hahmottuneet varsin hyvin muutamassa vuodessa, mutta yhteiskunnalliset ja sosiaaliset ulottuvuudet joutuivat tiukkaan testiin vuosina 1524-1525.

Reformaation aikakausi oli sysännyt liikkeelle myös yhteiskunnallisia uudistusliikkeitä, jotka vaativat oikeudenmukaisempaa yhteiskunnan varojen ja luonnon resurssien jakamista. Konkreettisesti tämä tuli esiin

⁶ Kopperi 2015, 93-95; Raunio 2007, 160-208.

niin sanotussa talonpoikaiskapinassa, joka oli käytännössä joukko samanaikaisia uudistus- ja kapinaliikkeitä. Niiden ydinvaatimuksiin kuuluivat seuraavankaltaiset aiheet: maan omistus ja vuokratilijäljijän oikeudet, maaorjuus, oikeus kalastamiseen ja metsävarantoihin.

Liike oli heterogeeninen; talonpoikien asema vaihteli itsenäisistä pienitilallisista vuokratilijäljijöihin ja joukossa oli myös maaorjia. Keskeinen tavoite oli heidän yhteiskunnallisen asemansa parantaminen, mikä kuvastui kahteentoista artiklaan vuodelta 1525. Ne edustavat liikkeen pyrkimyksiä, vaikka ovatkin syntyneet vain yhden ryhmän, Lounais-Saksan kapinallisten parissa.⁷

Toinen artikla:

Kymmenyksen tulee maksaa Jumalalle ja hänen omilleen. – Yli jäävä osuus tulee käyttää olosuhteiden ja seurakunnan tahdon mukaisesti avun tarpeessa olevien saman kylän köyhien hyväksi. Se, mikä vieläkin jää jäljelle, tulee säilyttää koko maata kohtaavan hätätilan varalle.

Kolmas artikla:

Kolmanneksi on tähän saakka ollut käytäntönä pitää meitä maaorjina, mikä on valitettavaa, kun otetaan huomioon, että Kristus on meidät kaikki, niin paimenen kuin suurimman herrankin ilman yhtään poikkeusta, vapauttanut ja lunastanut kalliilla ja vuodatetulla verellään. Tämän vuoksi Raamatussa sanotaan, että me olemme ja haluamme olla vapaita.

Neljäs artikla:

Neljänneksi on tähän saakka ollut tapana, että kenelläkään köyhällä miehellä ei ole oikeutta pyytää riistaa, lintuja tai virtaavien vesien kaloja. Se tuntuu meistä aivan kohtuuttomalta sekä veljeyden vastai-

⁷ Arffman 2017a.

*selta ja on aivan itsekästä ja Jumalan sanan vastaista. Sama koskee myös sitä, että esivalta pitää monin paikoin villieläinten määrän liian suurena, mistä koituu meille suurta vahinkoa.*⁸

Muita teemoja olivat muun muassa metsien käyttöoikeus, herrojen laittomuudet, vuokraviljelijöiden taloudellinen riistäminen ja kylien hallussa olleiden peltojen omistusoikeudet.

Monet näistä vaatimuksista vaikuttavat nykyisin kohtuullisilta ja jopa välttämättömiltä yhteiskunnallisten epäkohtien korjausliikkeiltä. Myös Luther tuki talonpoikien ja maaorjien yhteiskunnallista liikehdintää, mutta teki sen vain rajallisesti kyseenalaistamatta ruhtinaiden ja herrojen valtaa. Talonpoikien vetoomusta saattoi tukea, mutta yhteiskunnallisen järjestyksen oli säilyttävä. Jos ruhtinaat ja herrat eivät myöntyneet uudistuksiin, talonpoikien tuli tyytyä tilanteeseen. Kapina ja väkivallan käyttö tuli ruhtinaiden kukistaa ja näin lopulta tapahtuikin: arviolta noin 100 000 kapinallista menetti henkensä. Luther ensin tuki muutosliikettä, mutta muutti suhtautumistaan väkivaltaisuuksien puhjettua. Kapinallisten liike oikeudenmukaisen yhteiskunnan puolesta ei saanut Lutherin mukaan käyttää väkivaltaa, sen sijaan yhteiskunnan valtaapitävien tuli empimättä teloittaa talonpoikien joukot. Kun lopullinen tuho selvisi, Luther sai selittää kirjoituksissaan, miksi oli yllyttänyt valtaapitävät toimintaansa.

Talonpoikaiskapina toi esiin toimintamallin, joka on ollut usein myöhemminkin tyypillistä luterilaisessa kristillisyydessä. Yhteiskunnallisia kysymyksiä saatetaan arvioida eettisesti ja esittää oikeudenmukaisuuden näkökulmasta hyvinkin perusteltuja muutosehdotuksia. Jos esitykset eivät saavuta yhteisymmärrystä tai ne johtavat konfliktiin, jossa väkivallan mahdollisuus on ilmeinen, silloin pitäydytään olemassaolevan yhteiskunnallisen rakenteen tukemiseen.

Lutherin ajattelussa jokaisella ihmisellä on oma paikkansa ja ”virkansa”,

⁸ Arffman 2017b.

jonka kukin saa Jumalalta, ja jota tulee oman kutsumuksensa mukaisesti hoitaa. Kukin palvelee lähimmäistä ja Jumalaa tekemällä oikein oman tehtävänsä ja täyttämällä sen parhain päin. Herrojen tehtävä oli siten palvella alamaisiaan ja ruhtinaiden tuli huolehtia oikeuden toteutumisesta alueellaan. Kutakin saattoi arvostella tehtävien huonosta hoidosta, mutta heidän syrjäyttämisenä olisi ollut jumalallisen järjestyksen vastustamista.

Lutherin ajattelussa oli mahdollista yhdistää toisiinsa kolme keskeistä periaatetta: 1. oppi ehdottomasta armosta, 2. luonnolliseen moraalilakiin perustuva käsitys oikeasta ja väärästä sekä ihmisen eettisestä velvoitteesta rakastaa lähimmäistään ja olla toinen toisensa palvelija, ja 3. käsitys yhteiskunnan vakaasta rakenteesta, jossa jokaisella on oma Jumalalta saamansa kutsumus, ”virkansa”, jota tuli kuuliaisesti noudattaa.

Tältä pohjalta Luther hahmottaa myös eräänlainen Jumalan kahden hallintavallan, regimentin, kahden lähestymistavan jäsenyyden. Hengellisen elämän alueella ihmisen ja Jumalan välillä toimitaan armon varassa ja saadaan lahjaksi pelastus, mutta yhteiskunnassa, siis ihmisten välisessä kanssakäymisessä, toimitaan järjen ja oikeuden mukaan. Siksi Lutherin mielestä hallitsijan tuli mieluummin olla viisas ja jumalaton kuin hurskas ja tyhmä. Yhteiskuntaa ei johdeta uskon ja armon varassa vaan käyttämällä parasta ymmärrystä ja suurinta viisautta.

Elämän jaottelu kahteen Jumalan hallinnoimisen alueeseen ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että Luther itse, entinen munkki ja sittemmin Sanan ja sakramenttien jakaja, olisi pitäytynyt hengellisen elämän kysymyksiin tai pidättäytynyt yhteiskuntaelämän kysymyksistä. Päinvastoin Luther otti kantaa rahan lainaamiseen (hädässä olevaa lähimmäistä tuli aina auttaa), vastusti koron perimistä lainoista (mutta saattoi hyväksyä sen kohtuullisuuden nimissä), puhui yleisistä työntekijän ja työnantajan oikeista toimista (laiska työläinen varastaa isännältään ja isännän tulee kohdella palkkalaisiaan parhain tavoin), moitti pankkien ahnetta toimintaa (erityisesti Fuggerien suvun liiketoimintaa), pohti markkinoiden mahdollisuuksia määrittellä tuotteille paras hinta (ja oli edelläkävijä **Adam Smithin** ajattelulle) ja muistutti kuinka suurimmat varkaat istuvat nojatuoleissa.

Kyseessä on sanalla sanoen maailman yleisin elinkeino ja suurin ammattikunta. Jos tarkastellaan nykyhetken maailmaa, niin säädystä riippumatta se on kuin yksi ainoa valtavan suuri ja laaja rosvoluola, pullollaan suurvarkaita. Noita kiskureita kutsutaankin syystä nojatuolirosvoiksi, maiden ja mantujen varkaiksi. He eivät ole mitään rahakirstun ryöstäjiä eivätkä pikkuvarkaita, jotka kähveltävät käteistä, vaan he istuvat tuoleissaan ja käyvät suurista herroista ja arvokkaista kunnan kansalaisista. Heidän ryöstönsä ja varkautensa tapahtuvat oikeuden varjolla.
(Martti Luther, Iso katekismus, 7. kääskyn selitys)

Yhteiskuntarauhan pysyminen oli Lutherille olennaista myös uusien reformatoristen löytöjen edistämiseksi ja tulevaisuuden kannalta.

Asettumalla epäroimattä kapinan aikana ruhtinaiden puolelle Luther oli osoittautunut heidät silmissään luotettavaksi yhteistyökumppaniksi. Kapinan jälkeisinä vuosina uusi luterilainen kirkko alkoi rakentua ruhtinaiden ja luterilaisten teologiien yhteistyön tuloksena. Tämä yhteistyö painoi leimansa luterilaisuuden luonteeseen ja toimintatapoihin.⁹

Reformaation aikakaudella ei ollut olemassa selkeitä malleja yhteiskunnallisesta sosiaali- ja terveydenhuollosta. Joitakin näihin sektoreihin liittyviä kysymyksiä olivat hoitaneet luostarit ja hospitaalit, matkustajien vierasmajan ja sairastuvan yhdistelmät. Luther toimi aloitteellisesti, että Wittenbergissä syntyi kaupungin yhteinen kassa, konkreettisesti iso rahakirstu, johon kerättiin varoja niin kaupungin yhteisiin kuluihin kuin mahdolliseen köyhänapuunkin. Yhteisvastuullinen varainkeruu on mahdollista nähdä nykyaikaisen hyvinvointivaltion esiasteena, vaikka kehityskaari ei olekaan suoraviivainen. Wittenbergin yhteiskassakokeilu ei myöskään muodostunut kovin pitkäikäiseksi. Samaan aikaan reformaation oikean siiven parissa Genevessä syntyi erilaisia diakoniarahastoja ja niiden toteutta-

⁹ Arffman 2017b.

jiksi seurakunnat palkkasivat **Jean Calvinin** ideoimia diakoneja. Kassat auttoivat sairastavia ja pulaan joutuneita. Yleensä auttamisen ehtona oli pyrkimys hyveelliseen elämään.¹⁰

Näissä erilaisissa Wittenbergin ja Geneven auttamisjärjestelmissä on nähtävissä ituja myöhemmistä kehityskaarista, joissa luterilaisissa yhteiskunnissa Euroopassa päädytään hyvinvointivaltiolle tyypillisiin rakenteisiin. Vastaavasti teoriaa kalvinilaisen teologian sidoksesta kapitalismin syntyyn ja kehitykseen on esitetty **Max Weberista** alkaen.

4. Seitsemän keskeistä megatrendiä

Ennen kuin on mahdollista edetä nykytilanteen kysymyksenasetteluun ja etsiä toimivaa vuoropuhelua, joka ottaa huomioon sekä Raamatun keskeiset linjaukset että luterilaisuuden yhteiskuntaeettisen ajattelun jäsenyyksen, on tarpeen nimetä (ainakin) seitsemän keskeistä suurta kansainvälistä muutosta yhteiskunnassa ja kristinuskon tulkinnassa. Megatrendit tunnetaan yleisesti, mutta koska ne on otettu kovin niukasti mukaan osaksi teologista tulkintaprosessia, ne on syytä nimetä ja luonnehtia pääkohdissaan.

Teollinen vallankumous

1700-luvun lopussa erilaiset teolliset innovaatiot ja kyky valjastaa merkittäviä uusia energiavaroja teollisen tuotannon palvelukseen muuttivat ratkaisevalla tavalla yhteiskuntia Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa, myöhemmin kaikkialla maailmassa. Usean vuosituhaten ajan olivat eri kansojen tulot muodostuneet etupäässä maanviljelystä ja keskeinen kasvutekijä oli ollut väestön määrä. Teollinen vallankumous eri vaiheissaan valjasti vesivoiman, sähkön, öljyn ja ydinenergian teollisuuden palvelukseen. Teolli-

¹⁰ Raunio 2007, 209-210; Latvus 2017, 50-60.

nen tuotanto toi liukuhihnat ja automatisoi tuotannon. Tällä hetkellä on meneillään neljänneksi vaiheeksi kutsuttu digitaalinen käänne, joka pyrkii hyödyntämään erityisesti tekoälyä tavaroiden ja palvelujen tuotannossa.

Teollisessa vallankumouksessa yli kahden vuosisadan aikana työpaikat ja ammatit ovat olleet rajussa muutoksessa. Työpaikkoja on hävinnyt ja niitä on syntynyt tilalle. Yksi merkittävistä uhkakuvista on se, että varsinkin teolliset työpaikat katoavat, kun robotit ja automatisoidut toiminnot korvaavat ihmiset. Työn merkitys muuttuu: kyse ei ole vain toimeentulosta vaan myös työn merkityksen uhanalaistumisesta elämässä.

Kapitalismin kehitys

Kauppa, sijoitustoiminta ja yritystoiminta ovat länsimaisen yhteiskunnan voimakkaita dynamoita. Askeleet reformaatiosta Adam Smithiin ja muihin vapaakaupan edistäjiin olivat aluksi varsin hitaat, mutta määrätietoiset. Kapitalistinen yritysjohtaminen on osoittautunut tehokkaimmaksi kansantalouksien kirittäjäksi; 1989 tapahtunut Berliinin muurin kaataminen symbolisoi kapitalistisen järjestelmän voittoa sosialistisesta järjestelmäta- loudesta.

Toisaalta 1930-luvun suuren laman ja 2008 alkaneen pankkikriisin esimerkit ovat saaneet monet vaatimaan selkeämpiä rajoituksia erityisesti pankkien toiminnalle. Nykytilanteessakin yritystoimintaa tai pankkien kilpailua rajoitetaan erilaisten lakien ja määräysten avulla. Kyse on tasapainottelusta. Äärimmäinen vapaus merkitsisi inhimillisen arvojen ja luonnon riistämistä, liian tiukat järjestelmät puolestaan hidastavat kansantalouden kehitystä ja sitä kautta syntyviä voimavaroja hyvinvoinnin turvaamiseksi kaikille kansalaisille.

Demokratiakehitys ja hyvinvointivaltiomallin synty

Varhaisina vuosisatoina yhteiskunnallinen päätöksenteko perustui yleensä lähinnä taloudelliseen tai poliittiseen harvainvaltaan. Parhaimmillaankin

yhteiskunnallinen päätöksenteko rajoittui miespuolisten ja maataomistavien henkilöiden puhe- ja äänioikeuteen. Demokraattisten oikeuksien laajeneminen koskemaan naisia, kaikkia yhteiskuntaluokkia, työttömiä ja eri tavoin sairaita ihmisiä on ollut hidas prosessi. Kaikkien yhtäläinen äänioikeus on Suomessa vasta hiukan yli sadan vuoden ikäinen.

Pohjoismaisen hyvinvointivaltion historia on tätäkin lyhyempi. Vasta viime vuosisadan loppupuolella erityisesti ammattiliittojen ja vasemmistopuolueiden ajamana kehittyi myös Suomeen ajattelu, jossa pyritään yhteiskunnan varallisuuden ehdoilla tarjoamaan riittävä elämisen perusturva. Tässä keskeistä ovat yhteiskunnan organisoimat koulu- ja opintojärjestelmä, yhtäläiset sosiaali- ja terveystalvet sekä tuki monille kulttuurin ja tiedonvälityksen sektoreille.

Yhteiskuntatieteilijä **Robert Nelson** on huomauttanut, että oikeastaan hyvinvointivaltion aatteellinen tausta on juuri luterilaisuudessa. Vaikka luterilainen kirkko ei olekaan aina ajanut pontevasti hyvinvointivaltion edistymistä, luterilaisuuteen kuuluvat keskeiset yhteiskunnalliset lähtökohdat ovat merkittävästi edesauttaneet kehityskulkua.¹¹

Luterilaisuus on laajasti vaikuttanut suomalaiseen kulttuuriin, kieleen ja yhteiskuntaan. Vaikutushistoria on kuitenkin monisyinen ja siihen nivoutuu muitakin osatekijöitä. Eräässä mielessä Suomea voidaan nimittää kaappiluterilaiseksi.¹²

Demokratian ohella yhteiskuntaa on merkittävästi muuttanut tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja ihmisoikeuksien edistyminen, mikä on nostanut esiin uusia ja aiemmin syrjään jääneitä teemoja muistuttamalla hyvän elämän lähtökohtien kuuluvan kaikille, ei vain etuoikeutetuille, miehille tai varakkaille.

¹¹ Nelson 2017.

¹² Sinnemäki, Portman, Tilli ja Nelson 2019.

Sekulaari ja moniuskontoinen valtio

Samanaikaisesti demokratiaprosessin ja hyvinvointivaltion rakentamisen kanssa on valtion suhde uskontoihin muuttunut. Suomessa säädettiin vuonna 1922 uskonnonvapaus ja eri vaiheissa sidos valtion ja evankelis-luterilaisen kirkon välillä on muuttunut valtiokirkosta kansan ja kansalaisten kirkoksi. Edelleen yli kaksi kolmasosaa suomalaisista eli hiukan alle 70% prosenttia väestöstä kuuluu Evankelis-luterilaiseen kirkkoon, mutta valtio ja sen hallinto on uskontoneutraali. Evankelis-luterilaisen kirkon ja valtion välistä suhdetta voi luonnehtia vuorovaikutteiseksi ja yhteistyöorientoituneeksi, sillä kirkolle on sovittu joitakin erityisvastuita, kuten hautausmaiden ylläpito, ja vastineeksi valtio korvaa tästä aiheutuvia kuluja.

Uskontoneutraali valtio tarjoaa mahdollisuuden eri uskontojen jäsenille kuulua uskonnolliseen yhdyskuntaansa ja esimerkiksi saada koulussa oman uskonnon ei-tunnustuksellista opetusta. Uskonnollisia yhteisöjä kuullaan erityisesti niitä koskeissa kysymyksissä, mutta mikään uskonnollinen tai uskonnoton ryhmä ei voi käyttää asemaansa saneluun tai painostamiseen. Koska Suomi on kansainvälisesti poikkeuksellisen homogeeninen maa kielen, ihonvärin ja uskonnon osalta, siirtymä nykytilanteeseen ei ole ollut helppo: vieraan pelko ja jopa suoranaiset fobiat lukitsevat asenteita vieläkin usein. Siksi Suomessa yhä opetellaan eri uskontojen hyvää yhteiseloa ja keskinäistä tuntemusta.

Tieteellinen tutkimus kristinuskon historiasta

Valistuksen myötä erilaiset historiatieteet kehittyivät ja niiden erityisalana myös tieteellinen raamatuntutkimus. Parin vuosisadan aikana käsitys Raamatusta on merkittäväällä tavalla muuttunut. Tällä hetkellä tunnetaan laajemmin muinaisen Lähi-Idän historiaa niin kirjallisten lähteiden kuin arkeologisen aineiston avulla. Käsitys yksittäisten kirjoitusten syntyhistoriasta on ratkaisevalla tavalla tarkentunut mukaan lukien tekstien usein monivaiheinen muokkausprosessi. Myös eri kirjoittajien sisällölliset

korostukset osataan nähdä selvemmin. Tämä on johtanut korostamaan Raamatun sisäistä moniäänisyyttä ja teologisten painotusten kehitystä. Samalla tavoin kuin taustalla olevat yhteiskunnat ovat kehittyneet ovat kirjoittajien ajatukset kasvaneet osana laajaa tulkintaprosessia, jossa kaikki aiemmat prosessin osat niveltivät osaksi uusia tulkintoja.

Vastaavalla tavalla historiantutkimus auttaa sijoittamaan reformaation aikaan ja paikkaan. Luther ei kirjoittanut tyhjiössä ja hänen näkemyksensä olivat sidoksissa oman aikansa käsityksiin ihmisestä, yhteiskunnasta, taloudesta ja maailmankuvasta. Luther ei esimerkiksi innostunut lainkaan aurinkokeskeisestä maailmankuvasta, josta oli virinnyt jo keskustelu. Samalla tavalla esimerkiksi ihmisoikeuksiin tai naisen tasavertaiseen asemaan liittyvät kysymykset olivat vielä vieraita.

Diakoniatyön synty 1800-luvulla

Teollisen vallankumouksen jalanjäljissä kaupungistuminen kiihtyi, sillä uudet teolliset työpaikat houkuttelivat ihmisiä muuttamaan työn ja paremman toimeentulon perässä kaupunkeihin. Kaupunkeihin nopeasti kehittyi huonosti elämässä pärjäävä alaluokka, joka ei päässyt mukaan kehityksen kelkkaan. Kirkosta vieraantuneiden tavoittamiseksi ja myös aineellisen avun tarjoamiseksi kehittyi sisälähetysaate. Sen rinnalla syntyi myös moderni ammattimainen diakoniatyö, jonka aatteelliset juuret ulottuvat Jean Calviniin ja reformoituun kirkkoon.

Niin sisälähetys kuin diakonia ovat perinteisesti korostaneet kaikkein heikoimmassa asemassa olevien auttamista. Työssä keskeistä on usein ollut ammattimainen toiminta työhön koulutettujen toimijoiden avulla. Usein näkökulmana on myös ollut yksilöiden tai perheiden auttaminen, vaikka olisi liiallista sanoa diakonian ainakaan nykyhetkessä unohtavan yhteiskunnallisen vaikuttamisen merkitystä. Usein toiminta on kuitenkin hätäapua ja akuuttien vaikeuksien keskellä toimimista, joten työ rakenteellisten ongelmien parissa voi väkisin jäää vähemmälle.

Vapautuksen teologian vaikutus

Toisen maailmansodan jälkeen eri tahoilla maailmassa syntyi toimintaa, joka kasvatti kaikkien kansalaisten oikeuksia ja ihmisarvoa. Tähän laajempaan ilmiöön liittyy myös vapautuksen teologian synty, jonka keskeisiä taustavaikuttajia olivat Vatikaanin toinen kirkolliskokous (1962-65), sekä Latinalaisen Amerikan kärjistynyt poliittinen tilanne, demokratiavaje ja ihmisten taloudellinen eriarvoisuus.

Vapautuksen teologiana tunnettu liike oli maallikkoliike, arjen raamatunlukuliike ja vahvaa yhteiskunnallista vaikuttamista edistävä liike. Kyse oli myös korostetun yhteisöllisestä tavasta tulkita kristillistä uskoa, vaikka vapautuksen teologiaa onkin dokumentoitu erityisesti sen johtajien kautta. Pieniyhteisöt pyrkivät aktiivisesti yhteiskunta-analyysin tekemiseen ja omasta yksilön todellisuudesta nousevaan Raamatun tekstien vuorovai- kutteiseen lukemiseen. Vapautuksen teologian radikaali uusi teologinen metodi käänsi tulkintahorisontin aiempaan verrattuna päinvastaiseksi: teologisen tulkinnan tajuttiin nousevan alhaalta, kokemustodellisuuden tasolta ja liittyvän yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden rakentamiseen.¹³

Vapautuksen teologian ytimeen lasketaan yleensä Latinalaisen Amerikan katolinen kirkko. Tätä käsitystä on hiljattain täydentänyt kirkkohistorioitsija **Brian Stanley**n tutkimustulos, jonka mukaan protestanttinen teologia, mukaan lukien luterilaisuus, on osaltaan vaikuttanut ajatteluun. Hän nostaa esiin muun muassa luterilaisen raamatuntutkijan **Gerhard von Rad**'in merkittävän panoksen. Latinalaisesta Amerikasta ja katolisesta kirkosta vapautuksen teologia levisi käytännössä kaikkien keskeisten protestanttisten kirkkojen pariin.¹⁴

Vapautuksen teologian kukoistuskausi oli 1970-1980-luvuilla eri puolilla maailmaa, mutta sosialistisen järjestelmän kaatuminen vei liikkeen

¹³ Rowland 1999. Vapautuksen teologioiden hermeneutiikasta Latvus 2002.

¹⁴ Stanley 2018, 228-230, 237-238.

kohti uudelleenarviota. Viime vuosina vapautuksen teologian merkitys on uudelleen noussut esiin sekä markkinatalouden ongelmien takia että myös paavi Franciscuksen vaikutuksesta. Monet paavin yhteiskunnalliset kannanotot ovat heijastelleet vapautuksen teologian äänenpainoja.

Suomessa vapautuksen teologiaa on sovellettu työssä työttömien kanssa. **Matti J. Kurosen** usean vuoden mittainen hanke toi esiin käytännössä, miten vapautuksen teologian teemat ja mallit ovat sekä tarpeen että mielekkäitä myös pohjoismaisen hyvinvointivaltion kontekstissa. Yhteiskunnallisen taustan toimille toi 1990-luvun taloudellisen laman aiheuttama jättimäinen työttömyys, joka monen kohdalla muuttui pitkäaikaiseksi niukkuudeksi ja vähävaraisuudeksi.¹⁵

Kaikki yllä kuvatut megatrendit merkitsevät erittäin suurta tulkinnan haastetta, kun Raamatun tekstien tai reformaation linjauksia pyritään soveltamaan nykyajassa. Emme voi irrottaa yksittäisiä lauseita ja siirtää niitä tähän hetkeen. Edes luterilaisen kirkon yhteiskunnallisen ja eettisen toiminnan keskeinen kulmakivi, kultainen sääntö, ei ole ajaton vaan edellyttää monia jatkokysymyksiä ajasta ja paikasta.

5. Nykyhetken haasteita ja kysymyksiä

Edellä on kuvattu pitkä ja monipolvinen kaari Raamatun teksteistä ja reformaatiosta aina nykyaikaan asti. Raamatun kirjoituksista ja reformaatiosta ei kuitenkaan saa suoraan johdetuksi yhtä toimintamallia vaan keskustelua ja jäsennyistä on vielä jatkettava. Seuraavassa pyrin hahmottamaan keskeisimmät luterilaisen kirkon näkökulmat yhteiskunnalliseen ja sosiaalieettiseen jäsennykseen.

¹⁵ Mattila 2002. Suomalaisesta kontekstuaalisesta teologiasta katso myös Latvus 2002, 165-186.

Kultainen sääntö

Luterilaisen kirkon eettisestä kulmakivestä ei virallisesti vallitse epävarmuutta. Suomessa niin akateeminen teologia (esimerkiksi Antti Raunio, Kari Kopperi) kuin kirkon monet vaikuttajat (esimerkiksi **Jaakko Eleenius, John Vikström, Jorma Laulaja, Eero Huovinen**) ovat viimeisten vuosikymmenten aikana toistaneet kultaisen säännön merkitystä. Toisaalta etiikan yksityiskohtainen tulkinta herättää jatkuvasti keskustelua. Sen tuo hyvin esiin Kirkkohallituksen julkaisema *Kansalaisvastuun katekismus*: ”Luterilaisella kirkolla ei ole yksiselitteistä vastausta siihen, miltä pohjalta eettisiin kysymyksiin vastataan. Vaihtoehtoja etiikan perustaksi ovat: 1) luonnolliseen moraalilakiin perustuva moraalinen harkinta, 2) Raamatun antamat eettiset ohjeet sekä 3) luonnollisen moraalilain ja raamatullisen etiikan yhdistelmä” (sivu 68).

Kuvattuaan mallien yksi ja kaksi ilmeisiä heikkouksia, suosittaa *Kansalaisvastuun katekismus* mallia kolme. Sen ytimessä on kultainen sääntö, jonka mukaan ”moraalinen harkinta perustuu toisen sijaan asettumiseen, hänen tilanteeseensa eläytymiseen.” Tällöin pyritään selvittämään, ”mikä on toisen todellinen hyvä hänen elämänsä kokonaisuuden kannalta” (sivut 72-74).

Kultaisen säännön pohjana oleva Jeesuksen lause Matteuksen evankeliumissa on yksinkertainen: ”Kaikki, minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille” (Matt. 7:12), mutta käytännössä esimerkiksi yhteiskunnallisen todellisuuden havainnointi, jossa syntyy mahdollisuus asettua toisen ihmisen asemaan, on kovin ohutta. Kultaisen säännön soveltaminen käytäntöön törmää kovin usein keskusteluun kirkon perinteen kanssa erityisesti kysymyksissä, jotka liittyvät patriarkaalisen vallan murtumiseen, naisen asemaan ja seksuaalisiin vähemmistöryhmiin.

Kultaisen säännön soveltaminen on helpointa yksittäisissä elämän tilanteissa, kun voi asettua toisen asemaan ja puntaroida ratkaisuja hänen kannaltaan. Tämä eettinen lähtökohta on ymmärrettävä ja selkeä myös laajasti eri kulttuurien ja uskontojen parissa.

Haastavammaksi tilanne muodostuu, kun siihen liittyy monia ihmisiä ja ihmisryhmiä, ja ongelmat piiloutuvat syvemmälle yhteiskunnan rakenteisiin tai kulttuurin vaikeasti tunnistettaviin käytäntöihin. Esimerkiksi vieraan ja tuntemattoman pelko estää usein asettumasta toisen asemaan ja oman mielen rajaukset estävät kultaisen säännön toteuttamisen. Tai keskusteltaessa yhteiskunnan päätöksistä rajata tai laajentaa veropohjaa tai kehittää vanhustenhoidossa käytettyä hoitajamitoitusta. Joissakin tilanteissa voidaan arvioida hyvin perustein, mikä olisi hyvä ratkaisu, mutta sen toteuttamiseen vaadittavien varojen kokoaminen on ongelma.

Eettisessä keskustelussa hyvän tekemisen rinnalla kulkee usein keskustelu oikeista ja vääristä ratkaisuista sekä oman edun tavoittelusta muiden kustannuksella. Markkinatalouteen on syvälle iskostunut ajatus vapaudesta yrittämiseen, kilpailuun ja kaupankäyntiin. Sosialistisen järjestelmän vararikko 1980-luvulla vain tiivistä kehitystä.

Jaakko Ripatti teki 1990-luvulla Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksessa aloitteen, että kirkko hahmottaisi sosiaalisen ja yhteiskunnallisen linjauksen, jonkinlaisen sosiaaliopin.¹⁶ Vastaavasti katolisessa kirkossa on muodostanut paavien kiertokirjeiden pohjalta linjauksia, joissa hahmotetaan kirkon kantoja yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Sysäyksen katolisen kirkon sosiaaliopin muotoiluun antoi teollisen vallankumouksen myötä tapahtunut kaupungistuminen, laajan köyhien ihmisten ryhmän tai luokan muodostuminen ja sosialistisen liikkeen synty. Paavi Leo XIII julkaisi työväenkysymyksiä käsitelleen *Rerum novarum* -kiertokirjeen 1891 ja sen jälkeen useat kiertokirjeet ovat käsitelleet yksilön ja perheen asemaa, hyvinvointia ja sosiaalisia kysymyksiä.¹⁷

Syksyllä 2020 julkaistu paavi Franciscuksen kiertokirje *Fratelli tutti* tarkastelee ajankohtaisia teemoja universaalista veljeydestä, dialogista, ystävyydestä ja toimista yhteisen hyvän puolesta muukalaisvihaa, aggressiiv-

¹⁶ Raunio 2007, 28.

¹⁷ Raunio 2007, 286.

vista nationalismia ja radikaalia individualismia vastaan.

Tämänkaltaista sosiaalioppia ei luterilaisuudessa ole syntynyt. Kirkolliskokous torjui ajatuksen luterilaisen sosiaaliopin muotoilemisesta. Asia näytti jäävän pois kirkon agendalta, mutta piispojen toivottiin tuovan esiin kirkon äänen yhteiskunnallisissa ja sosiaalisissa kysymyksissä. Yhtenä tuloksena käydystä keskustelusta oli kenttäpiispa Jorma Laulajan kirjoittama luterilaista etiikkaa esittelevä teos *Elämän oikea ja väärä: eettiset valinnat tänään* (1994).

Luterilaisen kirkon piispat julkaisivat pääsiäisenä 1999 kirjeen *Kohti yhteistä hyvää. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispojen puheenvuoro hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta*. Julkaisun pohjatekstin kirjoittivat **Heikki Hiilamo** ja Antti Raunio, mutta lopullisen tekstin muotoilivat piispat. Puheenvuorossa piispat ottivat kultaisen säännön pohjalta kantaa hyvinvointivaltion puolesta, ja esittivät huolensa markkinoiden epäeettisistä piirteistä ja talouden moraalien horjumisesta. Sosiaali- ja terveyspalveluiden yksityistäminen pelkästään markkinoiden ehdoilla sai sekin kritiikkiä osakseen.

Sinänsä puheenvuoro ei suuntautunut yrittäjiä tai markkinataloutta vastaan, mutta sellaisena sen monet näkivät. Puheenvuoro saikin yritysmaailmasta vastaansa lähes täyslaidallisen kriittisiä kommentteja. Niissä korostui ajatus siitä, että kirkon tulisi pitäytyä hengellisessä maailmassa ja pidättäytyä yhteiskunnallisista kysymyksistä. *Kohti yhteistä hyvää* oli kuitenkin yritys soveltaa kirkon omaa perinnettä, erityisesti kultaista sääntöä, vaikeassa yhteiskunnallisessa tilanteessa. Rankka palaute muistutti, että kirkko oli ollut pitkään kovin hiljaa yhteiskunnallisessa keskustelussa eikä siltä odotettu tämän kaltaisia puheenvuoroja. Saattaa olla, että kriittiset kommentit synnyttivät luterilaisessa kirkossa myös varovaisuutta osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun, minkä seurauksena aika ajoin on syntynyt vaikutelma, että kirkko on usein kovin vaitonainen ajankoh- taisten kysymysten keskellä tai toimii lähinnä reaktiivisesti eli vastaa vain kysyttäessä.

Raamattu yhteiskunnallisessa keskustelussa

Entä mikä on Raamatun merkitys luterilaiselle yhteiskunnalliselle keskustelulle? Mikä asema on esimerkiksi teksteillä orjuudesta tai lukuisilla profeetallisen yhteiskuntakritiikin teksteillä? Tämän kirjoituksen alussa toin esille ongelmia, joita Raamatun käyttöön eettisissä asioissa liittyy luterilaisen perinteen näkökulmasta. Tuota kuvaa on vielä hiukan tarkennettava ja toisaalta torjuttava äärimmäiset ajatukset Raamatun merkityksestä.

Ensinnäkin on todettava, että Raamattu ei ole menettänyt merkitystään osana keskustelua hyvästä, oikeudenmukaisuudesta tai lähimmäisen kohtaamisesta. Tämän tuo esiin jo se yksinkertainen seikka, että luterilaisen eettisen ajattelun ydin, kultainen sääntö, on peräisin Raamatusta (Matt. 7:12; Luuk. 6:31). Samoin lähimmäisenrakkaudesta tai yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta kertovat tekstit toimivat tärkeänä viestinä nykyhetkessä. Tämänkaltaiset laajat ja yhdensuuntaiset linjaukset ovat edelleen mielekkäitä ja tärkeitä yhteiskunnallisen arvioinnin osia kirkossa.

Kaikkia tekstejä on kuitenkin tarkasteltava liittyen aikaan ja paikkaan: on olennaista nähdä tekstin historiallinen asiayhteys ja merkitys kontekstissaan sekä kysyä samaa nykyhetkessä, ajassa ja paikassa. Tekstiä ei siis siirretä ajattomasti tilanteesta toiseen vaan pyritään maltilla etsimään asian ydintä, tekstin ydinsanomaa ja tulkitsemaan sitä uudessa tilanteessa.

Tämä johtaa toiseen havaintoon: Raamattu ei ole sellainen pyhien kirjojen kokoelma, josta voitaisiin saada ohjeet kaikkeen arkisessa elämässä. Raamatun yksittäistä tekstiä ei voi irrottaa asiayhteydestään ja liittää epäasianmukaisesti nykytilanteeseen. Esimerkeiksi sopivat hyvin orjuuteen liittyvät tekstit, joiden pohjalta niin Vanhan kuin Uuden testamentin osalta orjuus hyväksytään tai vähintään sallitaan. Jeesuksen seuraajat eivät aloittaneet orjuuden vastaista kampanjaa vaan hyväksyivät tilanteen. Tämän vuoksi Raamatun tekstit orjuudesta ovat ongelmallisia nykyajan näkökulmasta.

Vastaavalla tavalla monet Raamatun syntyaikana vaikuttaneet pat-

riarkaaliseseen järjestykseen liittyvät tekstit eivät ole liitettävissä nykyiseen käsitykseen naisen asemasta, tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta.

Sama historiallisen muutoksen vaikutus tulee ottaa huomioon myös tulkittaessa reformaation tekstejä nykyhetkeen. Patriarkaalinen jäsenitys tai käsitys yhteiskunnan staattisuudesta ei edusta nykyhetken demokraattisen ja tasa-arvoisen yhteiskunnan todellisuutta.

On myös syytä muistaa, että Jeesuksen ja varhaiskristillisyyden viitekehyksenä vaikutti merkittävästi apokalyptinen selitysmalli, jossa maailma nähtiin hyvän ja pahan taistelukenttänä, käsitettiin Jumalan ottavan vallan pian ja ympärillä näkyvän yhteiskunnallisen vallan murtuvan. Tämä on osaltaan pidättänyt Jeesuksen seuraajia kohdistamasta katsetta oman aikansa yhteiskunnallisiin epäkohtiin, vaikka kristittyjen omat yhteisöt saattoivat mahdollistaa sosiaalisten luokkarajojen ylittämisen, toinen toisensa auttamisen ja yhteisöllisen välittämisen toteutumisen.

Varhaiskirkossa esimerkiksi Paavali halusi turvata ”työrauhan”, siis mahdollisuuden julistaa sanomaa Kristuksen ylösnousemuksesta ja Jumalan armosta, ja oli sen vuoksi valmis esimerkiksi Roomalaiskirjeessä tyynnyttelemään kannanottoja yhteiskunnan vallanpitäjistä. Jälkeenpäin tarkasteltuna linjaukset orjuuden vastaiseen toimintaan olisivat voineet olla monelle askel Jumalan hyvän todellisuuden toteutumiseksi.

Osallistuessaan yhteiskunnalliseen keskusteluun kirkko ei voi perustella yhteiskunnallisia näkökulmia Raamatun teksteillä tai sieltä johdettuilla linjauksilla, mutta asianmukaiseen tutkittuun tietoon perustuen on mahdollista nostaa esiin se perinne, josta linjaukset nousevat. Luterilaisen kirkon raamatunkäyttöä leimaa silloin varovaisuus olla tekemättä Raamatusta Jumalaa – siis varoa tekemästä Raamatusta uskon kohdetta tai epäjumalaa.

Pääsiäisen yhteisö

Toisinaan on sanottu, ettei luterilaisella kirkolla ole mitään omaa eettistä linjaa tai panosta yhteiskunnallisessa keskustelussa, sillä luonnollisen

moraalilain ja järkensä perusteella jokainen voi tulla samaan lopputulokseen.¹⁸ Ajatus on kuitenkin lyhytnäköinen, sillä kristillisen kirkon olennainen näkökulma ja motiivi kasvaa yhteisön keskellä, rukouksen keskellä ja pääsiäisen juhlaa messussa viettävän joukon keskellä. Tämän yhteisön ydintarkoituksena on kokoontua yhteiselle aterialle, kohdata pyhä ja sen keskellä kysyä: Kuka yhteisössä ja lähellämme kärsii eniten? Kuka on elämässään uhattuna ja vaarassa hukkuu?

Kristillisen yhteisön tehtävänä on altistua arjelle ja silloin olla myös herkistyneitä kultaisen säännön todellisuudelle ja yhteiskunnalliselle oikeudenmukaisuudelle.

Kirkon ydinviestinä on evankeliumi, armo, joka ilman ehtoja kuuluu jokaiselle ja rakentaa jokaisen elämää. Jos evankeliumi jää ilman arjen ja lähimmäisten kohtaamista, se menettää aivan olennaisen ulottuvuuden. Arjen näkeminen ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden näjän kohtaaminen muistuttaa siitä, että kultaisen säännön haaste ei ole individualistinen vaan monikollinen ja myös ryhmien välinen: *”Kaikki, minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille.”*

Tämä haaste tekee evankeliumista samalla poliittisen, siis yhteiskunnallisen hyvinvoinnin ja oikeudenmukaisuuden toteutumista kysyvän ja edistävän. Sana ”poliittinen” ei tässä yhteydessä viittaa puoluepolitiikkaan tai ideologisiin liikkeisiin vaan tarpeeseen osallistua yhteiskunnallisen hyvän etsimiseen, siihen liittyvään keskusteluun ja vaikuttamiseen. Jos kirkko pitäytyy ottamasta osaa yhteiskunnallisiin keskusteluihin ja korostaa oman tehtävänsä keskittyvän ensi sijassa tuonpuoleisuuteen ja sielun pelastukseen iankaikkisuudessa, vaarana on kaventaa pelastuksen todellisuus nykyhetkessä ja unohtaa, että elämme jo nyt Jumalan maailmassa ja evankeliumin todellisuudessa.

¹⁸ Käytännössä näin kuvataan malli yksi *Kansalaisvastuun katekismuksessa* 2005, 69-70.

Nousevat kysymykset 2020-luvulla

Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa on vaarana tyytyä liian vähään, koska saattaa syntyä tunne siitä, että niin paljon on jo saavutettu. Tämänkaltaista varovaisuuden leimaa eivät kantaneet Vanhan testamentin profeettallisen kritiikin esittäjät ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden edistäjät, mutta systeeminen varovaisuus oli osin esillä varhaiskristillisyydessä suhteessa orjuuteen ja myös reformaatioissa, kun Luther etsi linjaa talonpoikien ja maaorjien oikeudenmukaisuusvaateisiin. Kumpikaan esimerkki ei ole yksiselitteinen, mutta muistuttaa siitä, että kyse on lopulta harkinnasta ja sen jälkeisestä linjavalinnasta. Systeemistä varovaisuutta voi osaltaan luterilaisuudessa vahvistaa ajatus yksilön omaan työhön tai yhteiskunnassa hankittuun tehtävään liittyneet Lutherin ajatukset Jumalan antaman kutsumuksen hoitamisesta. Sinänsä positiiviseen kutsumusajatteluun voi helposti kietoutua myös ajatus yhteiskunnallisten rakenteiden pysyvyydestä tai jopa jumalallisesta säädöksestä.

Keväällä 2020 käyty keskustelu kirkon ja kirkollisen järjestön osallistumisesta veropohjaa koskevaan keskusteluun jätti jälkeensä vaikutelman, että kiistatilanteessa kirkko mieluummin vetäytyy ja varoo heikentämästä yhteiskuntasuhteita, kun toisessa vaakakupissa on yhteiskunnan heikoimpien hyvinvointi ja oikeudenmukaisen veropolitiikan kehittäminen. Veropoliittinen oikeudenmukaisuus ja kokonaisuuden kannalta riittävän verokertymän kokoaminen on aina monimutkainen kysymys, mutta on hälyttävää, jos kirkko lähtökohtaisesti jättäytyy tai se suljetaan tämänkaltaisen keskustelun ulkopuolelle.

Vaarana ja kiusauksena enemmistön kirkossa on pelata hiukan varman päälle ja varmuuden vuoksi olla asettumatta reilusti ja johdonmukaisesti heikoimpien rinnalle. Vaarana on tyytyä lyhyeen askeleeseen: vanhan poliittisen sloganin mukaan virallisen kirkon suunta on kyllä usein hyvä, mutta askeleen mitta on lyhyt: oikeansuuntainen, mutta ei riittävä.

Vielä suurempi on ongelma, jos kirkko tietäen tai tietämättään jää taloudellisen, yhteiskunnallisen ja poliittisen vallan vaikutuspiiriin eikä

johdonmukaisesti muista kokonaisvaltaisen evankeliumin, armon ja oikeudenmukaisuuden tuomista ensin köyhille ja vaivatuille.

Yhtenäiskulttuurin ja kansankirkon jäädessä tulevana vuosina yhä enemmän Suomessa taustalle tarvitsee kirkon yhteiskunnallinen keskustelu uudistumista. Luterilaisen yhteiskunnallisen keskustelun kehittäjiksi tarvitaan ekumeenista vuorovaikutusta muiden kirkkojen kanssa, kansainvälisen vuorovaikutuksen lisäämistä ja myös valmiutta oppia vapautuksen teologian synnyttämistä oivalluksista.¹⁹

Lähteet

Luther, Martti. Iso katekismus. <https://www.tunnustuskirjat.fi/> (15.8.2020)

Arffman, Kaarlo. *Kaksitoista artiklaa – ensimmäinen ihmisoikeusjulistus*. Maan suola (Kytkin 2.10.2017). 2017a.

Arffman, Kaarlo. *Auttamisen vallankumous. Luterilaisuuden yritys ratkaista köyhyyden aiheuttamat ongelmat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2008.

Arffman, Kaarlo. *Luther – profeetta vai vallanpitäjien hännystelijä?* Maan suola (Kytkin 2.10.2017) 2017b.

Hynynen, Tuomas. *Uskon ja rakkauden asialla. Oppi, usko ja etiikka Suomen evankelis-luterilaisen kirkon eettisissä kannanotoissa 2005-2010*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 130. Kirkon tutkimuskeskus, 2019.

Hytönen, Maarit. *Kirkko ja nykyajan eettiset kysymykset*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 80. Kirjapaja, 2003.

¹⁹ Kirjoitusprosessin loppuvaiheessa sain ilahduttavan määrän kommentteja tekstiin. Kiitos Patrik Hagman, Björn Vikström, Mikko Malkavaara, Jyri Komulainen, Kari Kopperi, Ilkka Sipiläinen, Ulla Siirto ja Terhi Paananen. Opin teiltä paljon, jäljelle jääneet puutteet ovat omiani.

Keskuskauppakamari. <https://kauppakamari.fi/tietoa-meista> (15.8.2020)

Kessler, Rainer. *The social history of Ancient Israel. An introduction.*
Translated by Linda M. Maloney. Fortress Press, 2008.

Kansalaisvastuun katekismus. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen
julkaisuja 2005:3. Kirkkohallitus [2005].

*Kohti yhteistä hyvää. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispojen
puheenvuoro hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta.* 1999. ([https://evl.fi/
plus/paatoksenteke/piispainkokous/asiakirjat/kannanotot](https://evl.fi/plus/paatoksenteke/piispainkokous/asiakirjat/kannanotot) 15.8.2020)

Kopperi, Kari. *Ristin rakkaus: matka Lutherista suomalaiseen
seurakuntaelämään.* Kirjapaja, 2015.

Latvus, Kari. *Arjen teologia. Johdatus kontekstuaaliseen raamatuntulkintaan.*
Kirjapaja, 2002.

Latvus, Kari. *Köyhyys – näkökulma Vanhaan Testamenttiin.* Teoksessa Luomanen,
Petri, Jokiranta, Jutta ja Lehtipuu, Outi (toim.), *Johdatus sosiaalietieteelliseen
raamatuntutkimukseen.* Suomen eksegeettinen seura 2013, sivut 158-172.

Latvus, Kari. *Diaconia as Care for the Poor? Critical Perspectives on the Development
of Caritative Diaconia.* Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 53. 2017.

Latvus, Kari, Häkkinen, Sakari ja von Weissenberg, Hanne.
Köyhien Raamattu. Kirjapaja, 2010.

Laulaja, Jorma. *Elämän oikea ja väärä: eettiset valinnat tänään.* Kirjapaja, 1994.

Longenecker, Bruce W. *Remember the Poor.
Paul, Poverty and Greco-Roman World.* Eerdmans, 2010.

Mattila, Marita. *Työttömän toivo. Vapautuksen teologiaa Lappeenrannassa.*
Diak B 11. Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2002.

Nelson, Robert H. *Lutheranism and the Nordic Spirit of Social Democracy. A Different Protestant Ethic*. Aarhus University Press, 2017.

Poutiainen, Matti. *Uudistuva kristinoppi: suomalaisen katekismusreformin teologianhistoriallinen tausta*. Kirkon tutkimuskeskus 1994.

Raunio, Antti. *Järki, usko ja lähimmäisen hyvä. Tutkimus luterilaisen etiikan ja diakonian teologian perusteista*. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 252. Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura 2007.

Romakkaniemi, Juho. *Mitä Jeesus sanoisi kysymykseen oikeudenmukaisuudesta?* Kotimaa24 lukijablogi (5.6.2020).

Rowland, Christopher (ed.) *Cambridge Companion to Liberation Theology*. Cambridge University Press, 1999.

Sinnemäki Kaius, Portman Anneli, Tilli Jouni ja Nelson Robert H. (toim.) *On the Legacy of Lutheranism in Finland – Societal Perspectives*. Studia Fennica Historica 25. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2019.

Stanley, Brian. *Christianity in the Twentieth Century. A World History*. Princeton University Press. 2018.

Ortodoksisen kirkon yhteiskuntaopetus

Johdanto

Maailmanlaajuinen ortodoksinen kirkko toimii aina paikallisesti, paikallisen kulttuurin ja yhteiskunnan ehdoilla tukeutuen kirkon traditioon. Ortodoksinen kirkko siis elää traditiota todeksi todellisessa ympäristössä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että eri paikalliskirkoilla käytännön todellisuus aina hieman poikkeaa toisesta, erilaisessa kulttuurissa toimivasta kirkosta.

Yksi piirre, joka maailmanlaajuista ortodoksista kirkkoa tarkasteltaessa usein nousee esiin, on se, että yhtenevää koko kirkkoa sitovaa, yhteiskunnallisiin kysymyksiin paneutuvaa dokumenttia ei vuosisatojen aikana ole syntynyt. Kukin paikalliskirkko soveltaa – ja on aina soveltanut – kirkon käytännön ohjeistusta eli kanoneita ja muita piispainkokousten päätöksiä hieman omalla tavallaan peilaten vallitsevaa ympäröivää yhteiskuntaa ja toimintaympäristöään.

Tämän kirjoitukseni ensimmäisessä osassa paneudun siihen, miksi tällaista yhteistä, koko kirkkoa tai edes sen laajempaa kokonaisuutta koskevaa sosiaalis-yhteiskunnallista opetusta sisältävää dokumenttia ei ole syntynyt kuin vasta viime vuosikymmeninä. Tämän kysymyksen tarkastelussa erinomainen lähde on professori **Vasilios N. Makrideksen**¹ kyseistä aihetta käsittelevä artikkeli *Why does the Orthodox Church Lack Systematic Social*

¹ Vasilios Makrides on ortodoksisen kristillisyyteen erikoistunut uskontotieteen professori Erfurtin yliopistossa Saksassa.

*Teaching?*² Makrideksen esittämä kysymys on erityisen relevantti siksi, että ensimmäinen merkittävä yhteiskuntaeettisiä kysymyksiä kootusti pohtiva dokumentti koko kirkon tasolla³ oli vasta vuonna 2000 Moskovan patriarkaatin Pyhän Synodin julkaisema *Sosiaalisen käsitteen perusteet* -dokumentti.⁴ Vaikka Moskovan patriarkaatin dokumentti oli ensimmäinen aihepiiriä käsittelevä dokumentti, vähintään yhtä kiinnostava on myös aivan hiljattain julkaistu Konstantinopolin ekumeenisen patriarkaatin aloitteesta laadittu sosiaaleettisiä kysymyksiä pohtiva teksti.

Vuonna 2016 Kreetalla pidetyn yleis-ortodoksisen synodin jälkeen patriarkka **Bartolomeos** nimitti komitean laatimaan ekumeenisen patriarkaatin ja tulevaisuudessa myös muiden ortodoksisten kirkkojen käyttöön oman sosiaalis-eettisiä kysymyksiä pohtivan paperin. Komissio toimi Amerikan kreikkalaisen arkkihiippakunnan arkkipiispa **Elpidoforoksen** (myös Pyhän Synodin jäsen) alaisuudessa, ja se koostui pääasiassa Yhdysvalloissa toimivista teologeista ja professoreista. Komission puheenjohtaja oli ekumeenisen patriarkaatin arkki diakoni ja patriarkan neuvonantaja, Rev. Dr. **John Chryssavgis**. Tämä *For the Life of the World, Toward a Social Ethos of the Orthodox Church*⁵ -niminen dokumentti hyväksyttiin julkaistavaksi ekumeenisen patriarkaatin Pyhässä Synodissa keväällä 2020. Teksti on käännetty jo 12 kielelle ja suomenkielinen käännös on saatavilla syksyn 2020 aikana.

Tämän kirjoitukseni toisessa osassa käyn läpi Ekumeenisen patriarkaatin tekstin olennaisimpia kohtia ja siellä, missä merkittäviä eroja Moskovan patriarkaatin julkaisun kanssa löytyy, pohdin niiden merki-

² Makrides, Vasilios, N. *Why does the Orthodox Church Lack Systematic Social Teaching?* Skepsis. A Journal for Philosophy and Interdisciplinary Research (Athens – Olympia) 23 (2013), 281-312.

³ Makrides, 285.

⁴ Основы социальной концепции Русской Православной Церкви (<https://mospat.ru/ru/documents/social-concepts/>) (Englanninkielinen käännös: The Basis of the Social Concept).

⁵ For the Life of the World. Toward a Social Ethos of the Orthodox Church (<https://www.goarch.org/social-ethos>).

tystä tämän päivän ortodoksiselle kirkolle. Edelleen on tärkeää muistaa, että ortodoksinen kirkko ja sen elämä on vahvasti sidoksissa paikalliseen kulttuuriin. Vaikka kirkko pyrkii toiminnassaan vaalimaan 2000 vuotta vanhaa perintöään (traditiota), on sen velvollisuus luovalla tavalla uudistaa sitä vastaamaan nykyihmisen esittämiin kysymyksiin Jumalan ihmiskuntaa kohtaan osoittaman rakkauden hengessä. Tämän kiteyttää oivasti arkkipiispa Elpidoforos sanoessaan dokumentin piispallisessa esipuheessa: *“Hänen (Kristuksen) opetuslapsinaan tässä päivässä ja tässä ajassa myös me olemme velvollisia tuomaan esiin ja julistamaan siitä ‘suuresta rakkaudesta, millä Hän rakasti meitä’ (Ef 2:4)”*.

1. Miksi ensimmäinen systemaattinen ortodoksisen kirkon yhteiskuntaopetus julkaistiin vasta vuonna 2000?

Vaikka ensimmäinen sosiaalieettisiä pohdintoja kootusti pohtiva dokumentti julkaistiinkin vasta vuonna 2000, ei se tarkoita sitä, etteikö näitä kysymyksiä olisi aiemmin pohdittu. Yksi tekijä, johon julkaisulla haettiin ratkaisua, oli nimittäin se, että nämä kysymykset olivat hajallaan eri puolilla erilaisissa saarnakokoelmissa, kiertokirjeissä ja puheissa. Niistä kukin oli kirjoitettu vastaamaan kulloisenkin ajan erityiskysymyksiin. Ongelmaksi muodostui se, että nämä tekstit helposti hävisivät eivätkä tavoittaneet suurta ortodoksista yleisöä eri puolilla maailmaa. Siksi kysymykseksi edelleen jää se, miksei näitä pohdintoja oltu koottu yksiin kansiin.

Luonnollisesti tärkein kristikuntaa eettisissä kysymyksissä ohjaava teksti on aina ollut Pyhä Raamattu, mutta koska se ei anna suoria vastauksia kuin hyvin rajattuun määrään kysymyksiä, tarvittiin sen rinnalle kirkon tulkintaa, joka tradition muodossa välittyi koko kristikunnalle. Ortodoksisessa kirkossa näitä vastauksia ovat antaneet niin kirkkoisät, kirkon opettajat kuin kirkolliskokoukset. Yksittäinen vastauksien etsijä on siis joutunut käymään läpi ison määrän kirkon perinteen tuottamaa aineistoa eikä siitä huolimatta välttämättä ole löytänyt vastauksia mieltään askarruttaviin kysymyksiin. Se, että näitä vastauksia ei ole kirjattu yksiin kansiin,

ei siis tarkoita sitä, että ortodoksinen kirkko ei olisi joutunut pohtimaan näitä monia nykyajan ihmistäkin kiinnostavia kysymyksiä. Onhan kirkko jo itsessään ollut alusta alkaen ennen kaikkea sosiaalinen organisaatio, jonka keskeinen toimintaa ohjaava tekijä on ollut lähimmäisenrakkaus.

Erityisen merkittävän tästä puutteesta ortodoksisen kirkon kannalta tekee kuitenkin se, että lännen kirkolla on pitkä traditio sosiaalis-eettisten kysymysten systemaattisessa käsittelyssä.

Makrides löytää tälle puutteelle neljä erityistä syytä⁶: 1. idän ja lännen kirkkojen erilainen suhde valtioon ja vallanpitäjiin, 2. ortodoksisen uskon painottuminen enemmän eskatologiseen ulottuvuuteen kuin maalliseen elämään, 3. idän ja lännen kirkkojen erilainen suhtautuminen teologiaan ja sen systematisointiin ja 4. ortodoksinen traditio ja modernin maailman haasteiden verrattain myöhään tapahtunut kohtaaminen verrattuna lännen kirkon tilanteeseen. Seuraavassa käyn läpi näitä Makrideksen löytämiä neljää erityistä syytä ilmiölle.

Lännen kirkon suhde valtaan ja vallanpitäjiin on aina ollut erilainen kuin ortodoksisen kirkon. Lännessä valta on nähty lähes poikkeuksetta kirkolle vastakkaisena voimana ja kirkko tehtävä oli pyrkiä tekemään eroa poliittiseen kontrolliin. Koska kirkolle autonomia kaikesta yhteiskunnallisesta vallasta oli äärimmäisen tärkeä, se piti tärkeänä myös tuoda esiin itsenäisesti omaa opetustaan monista maallisen yhteiskunnan järjestystä uhkaavista sosiaalisista kysymyksistä.

Idän ortodoksisessa kirkossa vastaavaa kehitystä kohti itsenäistä yhteiskunnallista toimijaa ei ole nähty, vaan kirkko on pyrkinyt säilyttämään suhteensa valtioon läpi pitkän historiansa. Tämä ei suinkaan tarkoita sitä, etteikö ongelmia olisi esiintynyt, mutta kirkko katsoi, että sillä ja valtiolla oli omat roolinsa suhteessa esimerkiksi poliittisiin kysymyksiin: kirkko vältti ottamasta kantaa sosiaalisiin kysymyksiin ja valtio puolestaan ei puuttunut kirkon toimintaan sen omaa elämää koskevissa kysymyksissä. Parhaassa tapauksessa kirkko saattoi kehittää omaa sosiaalista ohjelmaansa,

⁶ Makrides, 286-304.

jonka tarkoitus oli täydentää valtion sosiaalista toimintaa.

Tämän seurauksena kirkko ei voinut koskaan tulla täysin riippumattomaksi toimijaksi sosiaalieettisten kysymysten ratkaisijana. Tämä kehitys jatkui ja kohdistui myöhemmin myös kaikkeen muuhun kirkon ja valtion väliseen toimintaan. Se että kirkko ei voinut idässä koskaan olla täysin itsenäinen toimija suhteessa valtioon jätti pysyvän jälkensä ortodoksisten paikalliskirkkojen kehitykseen kohti nykyaikaa.

Siinä missä roomalaiskatolinen kirkko pyrki olemaan täysin riippumaton ulkoisesta poliittisesta ohjauksesta, pyrki ortodoksinen kirkko kyllä ottamaan kantaa merkittäviin yhteiskunnallisiin kysymyksiin, mutta jätti kuitenkin viime kädessä vastuun valtiolle. Lännessä kirkkoa alettiin entistä enemmän kritisoida sen toiminnasta, kun taas idän kirkkoa syytettiin siitä, että sillä ei ollut yleensä minkäänlaista sosiaalista omaatuntoa eikä kykyä ottaa kantaa juuri mihinkään polttaviin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Tämä on nähtävissä myös tänä päivänä ja juuri tästä syystä ovat sekä Moskovan patriarkaatti että Konstantinopolin ekumeeninen patriarkaatti ryhtyneet tähän työhön.

Toinen syy yhtenäisen esityksen puutteeseen on Makrideksen mukaan se, että ortodoksinen kirkko on aina keskittynyt maallista elämää enemmän uskovien johdattamiseen tästä ajasta taivasten valtakuntaan. On selvää, että kaikista maailman kristillisistä kirkoista juuri ortodoksinen kirkko on kaikkein vähiten ”kiinni” tässä maailmassa, kun taas vaikkapa protestanttiset kirkot tunnetusti rakentavat toimintansa juuri tämän maailman ilmiöiden varaan.

Tämä ortodoksisen kirkon eskatologinen toiminnan visio johti luonnollisesti siihen, että maailman polttaviin yhteiskunnallisiin kysymyksiin ei ollut niin välttämätöntä ottaa kantaa, kun elämä täällä maailmassa ei ole uskon täyttymys, vaan sen korkein tavoite on Kristuksen toinen tuleminen ja Taivasten valtakunnan ajan alkaminen. Erityisen selvästi tämä näkyy luostarilaitoksen kehityksessä kirkon piirissä. Luostarielämää onkin usein pidetty maailmassa elämistä arvokkaampana, vaikka kirkon oppi ei tällaista hierarkkista asetelmaa eri elämänmuotojen välillä tunne.

On kuitenkin tärkeä muistaa, että kirkon toiminnan alusta lähtien sosiaalinen eetos on ollut keskeinen toimintaa eteenpäin vievä voima. Kristityn ensisijainen tehtävä tässä maailmassa on aina ollut huolehtia lähimmäisestään ja toisista apua tarvitsevista. Samanaikaisesti kristittyjä on muistutettu siitä, että sen, minkä tässä elämässä menetämme, saamme moninkertaisesti takaisin Taivasten valtakunnassa (Matt. 19:29).

Kolmas merkittävä tekijä sille, että ortodoksisen kirkon piirissä ei Makrideksen mukaan ennen toisen vuosituhannen vaihdetta ollut syntynyt merkittävää koottua esitystä kirkon opetuksesta sosiaalieettisissä kysymyksissä on se, että idän kirkossa teologiaa nimenomaan uskon opin teoreettisena viitekehyksenä ei nähty kovinkaan tarpeellisena.

Lännen kirkossa rationaalinen ajattelu ja teologian systemaattinen esittäminen ovat muodostuneet lähes itsestäänselvyudeksi, kun taas idän kirkossa systemaattinen tieteellinen teologia käsitteenä on ollut pitkään melko vieras ja painotus on ollut kirkon elämässä ja erityisesti sen keskuk- sessa liturgiassa. Hyvin selvästi tämä näkyy mm. idän ja lännen kirkkojen piirissä toimivien teologisten tiedekuntien ja seminaarien oppiainejaos- sa.⁷ Siinä missä läntinen yliopistolaitos on jakanut ydinteologian kahteen oppiaineeseen, systemaattiseen teologiaan ja käytännölliseen teologiaan, idän kirkossa opetetaan liturgista teologiaa ja patristiikkaa. On myös nähtä- villä selvä tendensi siihen, että ortodoksisissa yliopistoissa ja seminaareissa kaikkien oppiaineiden fokus kiertyy liturgisen teologian ympärille.

Ortodoksisen kirkon piirissä näin ollen teologia ei koskaan saavutta- nut samanlaista rationaalista ja järjestelmällistä tasoa kuin lännessä, vaikka teologia itsessään oli hyvinkin pitkälle vietyä ja kehittynyttä. Siten myös ortodoksisen kirkon yhteiskunnallinen opetus rakentui useista eri läh- teistä nousevista dokumenteista eikä sitä oltu koottu yksittäiseksi esityk- seksi lännen kirkon tavoin.

Neljäs Makrideksen esittämä erityinen syy sille, että ortodoksisen kir- kon yhteiskunnallinen opetus ei ole saavuttanut selkeää systemaattista

⁷ Kirj. huom.

muotoa ennen kolmannen vuosituhannen alkua on se, että ortodoksinen kirkko on saanut elää suhteellisen erillään modernin maailman polttavista kysymyksistä ja haasteista aina toisen vuosituhannen lopulle saakka. Ortodoksinen usko on painottunut vahvasti idän suunnalle, jossa yhteiskunnallinen kehitys ei ole ollut kovin nopeaa. Lännen kirkko on elänyt uuden yhteiskunnallisen kehityksen aallonharjalla erityisesti 1700 -luvulta alkaen. Oli siis selvää, että erilaiset yhteiskunnalliset ja eettiset kysymykset kohdistuivat ensisijaisesti lännen kristilliselle kirkolle. Niinpä ortodoksinen kirkon ei ollut aivan välttämätöntä systematisoida omaa yhteiskunnallista opetustaan, vaan se saattoi helposti viitata aikaisempiin yksittäisiin dokumentteihin ongelmien ratkaisemiseksi.

Myöhemmin myös idän ortodoksinen kirkko on kohdannut ongelmia, joista merkittävimpiä lienevät olleet 1900-luvun haasteet kuten kommunismi ja sen romahtamisen seurauksena syntynyt koko Euroopan kehitykseen vaikuttanut poliittinen tilanne uusien kansallisvaltioiden synnyttyä. Niinpä ortodoksinen kirkko on joutunut vuosituhannen vaihteen myötä aivan uuteen tilanteeseen, jossa kaivataan entistä kipeämmin yhtenäistä kirkon opetusta niin yhteiskunnallisista, poliittisista kuin eettisistäkin kysymyksistä. Hyvä esimerkki tästä on juuri Moskovan patriarkaatin vuonna 2000 julkaisema teksti kirkon sosiaalisesta opetuksesta. Venäjä on vuosikymmenten kuluessa muuttunut erityisesti kommunismin mutta myös jälkikommunistisen ajattelun myötä ortodoksinen yhtenäiskulttuurin kylästä maasta yhteiskunnaksi, joka korostaa yksilön vapautta ja oikeutta vaurastua. Kirkon julkaiseman dokumentin tarkoituksena olikin ohjata ja opastaa kirkon jäseniä takaisin ortodoksiselle tielle.

Muu ortodoksinen maailma saattoi vielä jatkaa vanhalla tiellä luottaen siihen, että kirkon jäsenet saavat kaiken tarvittavan opetuksen piispojen ja papiston saarnoista sekä kirkon elämää käsittelevistä kirjoista. Sitä mukaa, kun kirkkopoliittiset kiistat ortodoksisessa maailmassa ovat lisääntyneet ja ihmisten tietoisuus omasta elinympäristöstään ja sen poliittisista suuntauksista on kasvanut, on tarve yhtenäiselle opetukselle korostunut myös esimerkiksi meillä täällä Suomessa.

1.2 Maailman elämän edestä⁸

– *kohhti ortodoksisen kirkon sosiaalista eetosta*

Keskeinen tekijä sille, että koko dokumentti on syntynyt, on ollut ekumeenisen patriarkan Bartolomeoksen aktiivinen toiminta Kreetan synodin aikaan vuonna 2016 ja siitä eteenpäin. Tehtävään asettamalleen komitealle osoittamassaan kirjeessä patriarkka kuvaa tekstiä dokumentiksi, joka asettaa kirkollemme rajat ja luo selkeät suuntaviivat aikamme maailman monimutkaisten haasteiden ja ongelmien käsittelyyn. Patriarkka myös kiittää Chrysavgiuksen johtamaa työryhmää sen kyvystä löytää yhteisymmärryksessä vastauksia moniin vaikeisiin kysymyksiin. Se, että tekstillä on nimenomaan Konstantinopolin ekumeenisen patriarkaatin pyhän synodin siunaus, tekee siitä erityisen merkittävän koko ortodoksisen maailman silmissä.

Dokumentin esipuheessa kuvataan sekä työn teologista taustaa että sen pastoraalista ulottuvuutta. Teologinen haaste mainitun kaltaisen tekstin tuottamiselle on juuri se seikka, että kirkko toimii monissa erilaisissa kulttuurisissa ja historiallisissa ympäristöissä. Vaikka kirkon ydintehtävä on evankeliumeille uskollisena kääntää niiden moraalinen opetus tämän päivän ihmisen ymmärtämiksi eettisiksi ohjeiksi, ei tehtävä suinkaan ole helppo, vaan vaatii yhä enemmän monimutkaisten yhteiskunnallisten ja sosiaalisten ilmiöiden ymmärtämistä. Meidän aikanamme kirkko yhä uudestaan huomaa vajavaiseksi valmiutensa vastata globalisaatiosta ja yhteiskunnan kehityksestä nouseviin uusiin eettisiin kysymyksiin. Niinpä monet tyytyvätkin uskomaan, että kääntämällä katseensa pois nykyajasta ihailen samalla mennyttä aikaa kirkko kykenisi säilyttämään yhtenäisyytensä.

Todellisuudessa tilanne on aivan toinen. Elämme jo maailmassa, jossa paluuta entiseen, suuresti ihailemaamme aikaan ei enää ole. Tätä doku-

⁸ Ei liene sattumaa, että dokumentille on annettu sama nimi, kuin ympäri maailmaa laajasti tunnetun ortodoksiteologin Alexander Schmemannin kirjalla. Kirjansa *For the life of the world* Schmemann kirjoitti alun perin vuonna 1963 oppikirjaksi Pyhän Vladimirin ortodoksisessa teologisessa seminaarissa. Schmemannin kirjan lähtökohta ortodoksisen kirkon ja maailman kohtaamiselle on kirkon liturginen kokemus ja sen ulottaminen ympäröivään maailmaan.

menttia merkittävällä tavalla eteenpäin saattanut voima on ollut sen tekijöiden vilpitön halu oppia edeltävien sulkupolvien viisaudesta, mutta myös virheistä, joita nämä ovat väistämättä tehneet.

Maailman elämän edestä -dokumentti jakautuu yhdeksään lukuun. Koska tämän kirjoitukseni aiheena on erityisesti ortodoksisen kirkon yhteiskunnallinen opetus, käsittelem tässä tekstissä erityisesti lukuja II, *Ortodoksinen kirkko osana julkista yhteiskuntaa*, IV, *Köyhyys, rikkaus ja kansalaisoikeudet*, V, *Sota, rauha ja väkivalta* ja VII, *Ortodoksinen usko ja ihmis-oikeudet* sekä lyhyesti loppuosaa luvusta VIII, *Tiede, teknologia ja luonto*.⁹ Siellä missä vertailu on mahdollista ja ennen kaikkea mielekästä, tuon esiin myös Moskovan patriarkaatin julkaiseman tekstin sisältöjä ja pohdin niiden mahdollisia merkityseroja nyt käsillä olevaan dokumenttiin.

Suosittelen kuitenkin tutustumaan myös muihin dokumentin lukuihin. Nämä ovat III, *Ihmiselämän kulku*, VI, *Ekumeeniset suhteet ja suhteen muihin uskontoihin*, sekä VIII, *Tiede, teknologia ja luonto*.

2. Ortodoksinen kirkko osana julkista yhteiskuntaa (II)

Maailman elämän edestä -dokumentin II-luvun mukaan vuosisatojen saattossa kristityt ovat joutuneet elämään lukemattomien erilaisten hallintomuotojen alamaisina. Näistä jotkut ovat osoittautuneet kristinuskolle suotuisiksi, jotkut vihamielisiksi ja jotkut välinpitämättömiksi. Koska näin on, seuraa siitä väistämättä se, että yhtä selkeästi toistaan parempaa maallista hallintomallia ei ole eikä sellaista kannata myöskään etsiä. Ortodoksisen kirkon näkökulmasta maallista valtaa tai hallintomuotoa tärkeämpää on

⁹ Kunkin luvun kohdalla kyseessä on katsaus siihen, mistä alkuperäinen teksti puhuu. Tämän artikkelin etenemisen kannalta olen jättänyt pois alaviitteet alkuperäisen tekstin kuhunkin lukuun, koska artikkeli on enemmänkin referointia kuin suoraa viittauksia. Lukija voi kuitenkin helposti etsiä alkutekstin pariin luvun otsikkoa ja alkuperäiseen tekstiin viittaavaa roomalaista järjestysnumeroa seuraamalla. Moskovan patriarkaatin dokumenttiin verrattaessa olen katsonut parhaaksi kirjata alaviitteeseen kyseisen luvun ja osan, jossa asia mainitaan, koska kyseinen teksti muuten jää vähemmälle tarkastelulle tässä artikkelissa.

tavoitella taivasten valtakuntaa maan päällä. Tämä on mahdollista kirkon liturgiassa ja siinä nimenomaan eukaristiassa, jonka kautta ortodoksikristityt muodostavat todellisen “hallintomallin” ja heijastavat Jumalan valtakunnan kuvaa maan päällä. Tämä ei luonnollisesti tapahdu siten, että kristityt vetäytyvät maailmasta sitä pakoon, vaan eukaristian myötä kutsuvat kaikkia ihmisiä elämään rauhassa ja keskinäisessä rakkaudessa.

Edellä sanottu johtaa helposti siihen kuvitelmaan, että ortodoksinen kirkko ei välittäisi lainkaan maailmasta ja maallisesta hallinnosta. Näin ei tietenkään ole. Edellä olevaan perustuen ortodoksinen kirkko määrittäen kieltää kaikenlaisen alistamisen, korruption ja totalitaarisen ihmisoikeuksien polkemisen, koska ne johtavat vain kärsimykseen ja alistamiseen. Toisaalta ortodoksinen kirkko ei myöskään oleta, että kristityt ihmiset alistuisivat minkä tahansa sosiaalisen tai poliittisen järjestelmän johdettaviksi, vaan havaitessaan ristiriidan kristinuskon ja poliittisen hallintomallin välillä ottaisivat lähtökohdaksi Pietarin ja muiden apostolien sanat *“Ennemmin tulee totella Jumalaa kuin ihmisiä”* (Ap.t. 5:29).

Niiden ortodoksien, jotka elävät maassa, joka kunnioittaa yksilön vapautta, ei pitäisi ottaa näitä yksilön oikeuksia kuitenkaan itsestään selvyytenä, vaan toimia ja edistää demokraattista kehitystä kaikessa niin, että samat oikeudet ovat myös tulevien sukupolvien elämässä mahdollisia. On suuri vaara, että ortodoksit näissä maissa antautuvat tavoittelemaan jotain ideaalia kristinuskolle suopeaa nostalgista yhteiskunnallista tilaa uskoen, että sen tavoittaminen johtaisi ortodoksinen valtion syntymiseen. Yksi tällainen nostalginen aika oli mm. Bysantin keisarikunnan ajanjakso. Vielä suurempi riski on sillä, että ortodoksinen kirkko sallii kansallisen, etnisen, kielellisen tai uskonnollisen identiteetin alkaa ohjata kirkon toimintaa ja siten estää evankeliumin julistamisen kaikille ihmisillä näihin ominaisuuksiin katsomatta.

Konstantinopolin kirkolliskokous tuomitsi vuonna 1872 fyletismen eli etnisen identiteetin tai kansallisen intressin edistämisen ortodoksinen uskon avulla. Oman kulttuurin arvostaminen on tärkeää, kunhan sitä ei aseteta muiden kulttuurien yläpuolelle. Samoin isänmaallisuus on tärkeä

ominaisuus ihmiselle, kunhan sitä ei käytetä epäoikeudenmukaisuuden ja väkivallan välikappaleena. Nämä edellä mainitut seikat johtavat myös kategoriseen rasismiin kieltämiseen. Ortodoksinen kirkko ei hyväksy min-käänlaista rotuun perustuvaa erottelua, vaan kieltää, kuten aito tieteilinlinen tutkimuskin on osoittanut, toisistaan erilaisten rotujen käsitteen ja rotuteorian evankeliumille vieraana ilmiönä. On vain yksi ihmisrotu, johon jokainen meistä kuuluu, ja jossa meidät jokainen on kutsuttu tulemaan yhdeksi itse Jumalan, Luojan kanssa.

Ortodoksikristityn tehtävä on palata aina liturgiasta takaisin maailmaan julistamaan todistamaan Jumalan ikuisesta valtakunnasta. Kohdatessaan toisia ihmisiä, jotka eivät jaa heidän uskoaan, tulee ortodoksin aina muistaa se, että jokainen ihminen on ainutkertainen Jumalan kuva. Siten toisen ihmisen ja hänen ajattelunsa demonisoiminen tai alistaminen ei missään tilanteessa ole oikein. Ortodoksina jokaisen tulee aina käyttää toisesta ihmisestä sellaista kieltä, joka korostaa hänen ihmisarvoaan ja vapauttaan.

Vaikka elämme yhä enemmän maallistuvassa maailmassa, ei se tarkoita sitä, että uskonto olisi hävinnyt maailmasta. Nykypäivänä kuitenkin yhä useammin kuulemme vaatimuksia siitä, että demokraattisessa yhteiskunnassa uskonnon tulisi olla vain yksityiselämään kuuluva asia. Tosi asia on, että ihmiskunnan eettiset arvot eivät ole kehittyneet tyhjiössä, ja että uskontojen vaikutus niiden syntyyn on ollut aina kiistaton tosiasia. Uskonnoilla on siten edelleen tärkeä rooli yhteiskuntajärjestyksen tukipilarina. Siksi ortodoksiselle kirkolle on ollut hyväksi se, että sen poliittinen vaikutusvalta on vähentynyt ja että sen rooli monissa maissa on uudelleen muotoutunut tukemaan sen tärkeintä tehtävää eli evankeliumin julistamista kaikkien kansojen ja ihmisten kesellä.

Ortodoksisen kirkon ja valtion välinen suhde on aina ollut jokseenkin monimutkainen. Kirkko sai alkunsa pienenä uskonnollisena liikkeenä itselleen vihamielisessä ympäristössä. Ensimmäisten vuosisatojen kehitys johti siihen, että kirkosta tuli ensimmäinen sosiaalisen hyväntekeväisyyden organisaatio läntisessä maailmassa. Siitä huolimatta, että kristinuskosta tuli tunnustettu ja hyväksytty koko Rooman valtakunnassa, eivät

kirkon tehtävät kuitenkin merkittävästi muuttuneet. Kirkon ja valtion välisestä liitosta ei siten voi tehdä sen yleisempiä johtopäätöksiä, kuin että se poiki paljon hyvää, mutta myös jotain ei-toivottuakin. Ajan myötä tämä kirkon ja valtion välinen yhteisen hyvän tavoittelu johti sinfonia-periaatteen syntyymiseen.

Tämä sinfonia (symphonia) -periaate kirkon ja valtion välistä suhdetta kuvaavana terminä on kuitenkin ymmärretty monin paikoin väärin. Se ei tarkoita ortodoksisen uskon tai kirkon edistämistä poliittisena voimana valtion rinnalla, vaan sen tarkoitus on muistuttaa siitä, että kirkko ja valtio ovat yhdessä sitoutuneita tavoittelemaan yhteistä hyvää, mikä on oikean demokratian perusta. Ilman sitä demokratia muuttuu yksilön vapauden, erilaisten pienten ideologioiden ja yritysten etujen ajamiseksi.

2.1 Vertailua Sosiaalisen käsitteen perusteet -dokumenttiin

Moskovan patriarkaatin julkaisemassa *Sosiaalisen käsitteen perusteet* -dokumentissa käsitellään yhden luvun verran kirkon ja kansakunnan välistä suhdetta nimenomaan käsitteen “kansa” eri merkityksien kautta. Teksti lähtee siitä, että sana kansa tulee ymmärtää kahdessa eri merkityksessä: toisaalta se kuvaa etnistä yhteisöä ja toisaalta tietyn valtion kansalaisia. Nämä molemmat ovat dokumentin mukaan vaikuttavia tekijöitä kirkon ja kansakunnan välisessä suhteessa. Niinpä tekstissä todetaan, että yhte-näisen alueen jakamisen lisäksi Jumalan kansan yhtenäisyyden takaa etni-nen ja kielellinen tausta sekä side tiettyyn maahan, eli isänmaahan.¹⁰

Edellä kuvatusta näkyy selvästi se, että Venäjän kirkko on sitoutunut hyvin voimakkaasti kansallisen ja uskonnollisen yhtenäisyyden periaattee-seen. Teksti kuitenkin toteaa, että Jumalan kansan yhteys perustuu yhteiseen uskoon Kristukseen ja kasteeseen. Tämän Jumalan kansan hengeli-nen kotimaa ei ole tässä maailmassa vaan taivasten valtakunnassa. Tästä

¹⁰ The Basis of the Social Concept, II.1.

huolimatta *Sosiaalisen käsitteen perusteet* -teksti korostaa sitä, että kristityillä tulee olla oikeus kansalliseen identiteettiin ja sen ilmaisemiseen. Se toteaa myös, että maailmanlaajuinen ja universaali ortodoksinen kirkko muodostuu nimenomaan monista autokefaalisista kansallisista ortodoksisista kirkkoista.¹¹

Kristillisestä patriotismista teksti mainitsee, että ortodoksikristitty on kutsuttu rakastamaan isänmaataan, jolla on jokin tietty maantieteellinen ulottuvuus, ja veljiään, jotka elävät kaikkialla maailmassa. Tämä rakkaus on yksi tapa täyttää Jumalan käsky rakastaa lähimmäistään.¹² Tässä kohtaa Moskovan patriarkaatin tulkinnassa uskonnon ja valtion tai kansakunnan välisestä yhteydestä on siis merkittäviä eroja Konstantinopolin patriarkaatin tulkinnan kanssa. Luvun lopuksi teksti tekee kuitenkin selväksi sen, että on vastoin ortodoksisen kirkon opetusta asettaa kansakunta Jumalan edelle tai kutistaa usko vain yhdeksi kansallisen itsetunnon ulottuvuudeksi.

Seuraava luku puhuu kirkon ja valtion välisestä suhteesta. Mielenkiintoisella tavalla dokumentissa nostetaan nykyaikaisen valtion lainsäädännön perustaksi sen, miten Kainin tekemästä veljesmurhasta alkanut kehitys johti siihen, että erilaiset yhteiskunnan alkoivat laatia lakeja estämään pahaa ja tukemaan hyvää. Teksti toteaa, että Jumala siunaa valtion olennaisena tekijänä syntiin langenneessa maailmassa, jossa sekä yksilöt että yhteiskunta tarvitsevat suojelua synnin vaikutuksilta.¹³ Vaikka kirkko dokumentin mukaan velvoittaa kristittyjä noudattamaan lakeja ja määräyksiä, se samalla varoittaa kristittyjä unohtamasta, että valtion tehtävä on puhtaasti väliaikainen ja perustuu syntiinlankeemukseen.¹⁴

Samassa luvussa teksti ottaa kantaa myös kirkon ja valtion väliseen hierarkiaan todeten, että valtion ei tulisi sekaantua kirkon toimintaan, kuten sen oppiin tai liturgiseen elämään. Niin ikään kirkko edellyttää, että

¹¹ The Basis of the Social Concept, II.2.

¹² The Basis of the Social Concept, II.3.

¹³ The Basis of the Social Concept, III.2.

¹⁴ Idem.

valtio kunnioittaa sen kanoneita ja muita sääntöjä.¹⁵ Kirkko on uskollinen valtiolle, mutta Jumalan käskyjen noudattaminen menee tämän lojaliteetin edelle kaikissa tilanteissa.¹⁶

3. Köyhyys, rikkaus ja kansalaisoikeudet (IV)

Maailman elämän edestä -dokumentin IV-luvun mukaan köyhyys ja varallisuuden epätasainen jakautuminen ovat olleet osa ihmiskunnan elämää aina. Siksi myös Raamatun opetuksen ytimessä on taloudellisen epätasavaruuden kitkeminen ihmisten väliltä. Kristuksen maanpäällisen toiminnan yksi keskeisimmistä viesteistä oli julistaa vapautusta vainotuille, köyhille ja muille vallanpitäjiin nähden heikommassa asemassa oleville. Yksi näkyvimmistä ja konkreettisimmista kohdista on Matteuksen evankeliumin vertaus rikkaasta nuorukaisesta, jota Kristus kehottaa myymään kaiken mitä tämä omistaa, antamaan rahat köyhille ja sitten seuraamaan Häntä (Matt. 19:16-30).

Se, että Raamattu on Jumalan ilmoituksen lisäksi puettu myös yhteiskunnallisen opetuksen kirjan muotoon, näkyy myös siinä, mitä uskovilta odotetaan vastineeksi taivasten valtakuntaan pääsystä. Tunnetussa viimeisen tuomion vertauksessa (Matt. 25:34-36) kehoitetaan kaikkia Kristuksen opetuslapsiksi tunnustautuvia huolehtimaan niistä, jotka elävät konkreettisessa puutteessa.

Siten ortodoksisen kirkon on mahdotonta väittää seuraavansa Kristusta ellei se kykene huolehtimaan niin köyhistä kuin muistakin vähäosaisista – ja vielä pitämään tätä tehtävää koko opetuksensa tärkeimpänä sanomana. Erityisesti nykypäivänä kirkolla ja sen jäsenillä on taipumus keskittyä oman henkilökohtaisen uskonelämän ongelmiin, mutta kirkon itseymmärryksen lähtökohtana on aina ollut se, että omat murheet ja

¹⁵ The Basis of the Social Concept, III.3.

¹⁶ The Basis of the Social Concept, III.5.

huolet tulee asettaa toiselle sijalle ja kohdistaa kaikki huolenpito sitä tarvitseviin lähimmäisiin.

Syntymänsä aikaan kirkko oli luonteeltaan toisinajatteleva ja monessa mielessä radikaali liike. Sillä ei ollut mahdollisuutta luoda mitään laajaa yhteiskunnallista ohjelmaa, jonka varaan se toimintansa rakentaisi ja joka korjaisi yhteiskunnassa esiintyviä ongelmia. Kristinuskon voima oli nimenomaan siinä, että se edellytti seuraajiltaan henkilökohtaista ratkaisua ja toimintaa edellä mainitun päämäärän tavoittamiseksi. Jokaisen kirkon jäsenen tärkeimpänä tehtävänä oli huolehtia orvoista, köyhistä sairaista jne. ja siten luoda henkilökohtaisen vastuunkantamisen malli kristittyjen keskuuteen. Vielä tänäkin päivänä liian usein odotetaan, että joku meitä ylempi taho tekee poliittisen päätöksen, jolla ongelmat korjataan, eikä kyetä välttämättä näkemään omaa vastuuta asioiden korjaamiseksi. Niinpä nyt tarkasteltava dokumentti muistuttaakin pyhän Johannes Krysostomoksen sanoista, joiden mukaan rikkaan miehen ja Lasaruksen vertauksen nimettömäksi jäänyt rikas mies olikin itse asiassa varas, koska hän ei halunnut jakaa omaisuuttaan puutteessa elävien lähimmäistensä kanssa.

Ortodoksisen kirkon tänä päivänä kohtaamista haasteista yksi on se, että sen velvollisuus on yhä uudestaan ja uudestaan tuoda esiin Raamatun ja kirkkoisien opetuksia yhteisestä hyvästä ja sen tasaisesta jakautumisesta. Maailma, jossa me elämme, on väistämättä toisenlainen kuin 2000 vuotta sitten, ja tämä meidän aikamme vaatii asioiden ilmaisemista ainakin nykyajan kielellä, vaikka ihminen itse ei olisikaan merkittävästi muuttunut vuosituhansien kuluessa.

Yksi yleisimmistä kaikkien erityisesti kehittyneiden maiden joukossa esiintyvistä ongelmista on omaisuuden epätasa-arvoista jakautumista ylläpitävien poliittisten ja taloudellisten rakenteiden olemassaolo. Usein ne, joille on jo kertynyt huomattavaa omaisuutta, kykenevät haalimaan itselleen verosuunnittelun, työehtojen polkemisen ja monen muun lainsäätäjän salliman "porsaanreiän" kautta vielä entistä enemmän omaisuutta. Ortodoksisen kirkon näkökulmasta erityisesti näiden hyvässä asemassa

olevien ihmisten vastuulla on vaikuttaa epätasa-arvoisen kehityksen katkaisemiseen. Ortodoksisen kirkon tärkein tehtävä tämän kehityksen kääntämiseksi on pyrkiä kaikessa edistämään tasa-arvoista ajattelua ja lähimmäisestä välittämistä, myös ottaessaan kantaa vaikkapa verotuksen tai työehtojen määrittelyyn.

Eräs köyhyyden ja epätasa-arvon rakenteita ylläpitävä merkittävä tekijä on globalisaatio. Monet maailmanlaajuisesti toimivat suuryritykset kykenevät kokoaan hyödyntäen siirtämään toimintaansa ja tuotantonsa sinne, mistä se aina halvimmalla on ostettavissa ja siten saavuttamaan voittoa useimmiten juuri kaikkein heikoimmassa asemassa olevien kehitysmaiden asukkaiden kustannuksella. On luonnollisesti myös kehitysmaiden etu, että siellä toimii kansainvälisiä suuryrityksiä, jotka tuovat sen asukkaille toimeentuloa ja parantavat asukkaiden elinoloja. Monesti kuitenkin kehitysmaiden päättäjät mieluummin houkuttelevat ulkomaisia sijoituksia kuin pyrkivät suojelemaan kansalaistensa perusoikeuksia. Tämä toiminta ei ainoastaan kasvata rikkaiden ja köyhien maiden välistä kuilua, vaan altistaa myös monelle muulle todella vakavalle ongelmalle. Onkin selvästi havaittavissa, että säätelemätön suuryritysten toiminta kehitysmaissa on johtanut minimipalkkojen polkemiseen, lapsityövoiman käyttöön ja esimerkiksi ihmiskauppaan ja muunlaiseen yksittäisten ihmisten törkeään hyväksikäyttöön. Ortodoksisen kirkon vastaus tällaiseen kehitykseen on ihmisarvon ja työn ehdoton kunnioittaminen. Ortodoksisen kirkon ajattelun lähtökohta on, että reilu ja kaikille tasapuolinen taloudellinen toiminta ei ainoastaan tuota hyvää kaikille osapuolille, vaan pitää myös huolta heikommassa asemassa olevasta työntekijästä ja takaa myös hänelle riittävän levon ja itsensä kehittämisen mahdollisuuden, eikä yksin riistä työntekijäänsä.

Tätä viestiä ortodoksisen kirkon tulee levittää myös yhteiskuntien poliittisille päättäjille, jotta jokaisessa maassa – niin kehittyneissä kuin kehittyvissä – olisi sellainen yhteiskuntajärjestys ja lainsäädäntö, joka takaa kaikille perusihmisoikeuksien toteutumisen. Lisäksi kristillisen kirkon, joka on jo kautta maailman toimivana organisaationa, tulee tarjota suur-

yrittäjille kanavia sosiaalisen tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden levittämiseksi.

Yksi tekijä, mikä usein erottaa sosiaalisesti orientoituneet maat niistä, jotka polkevat kansalaistensa perusoikeuksista, on se, millaisen sosiaalisen turvaverkon maa tarjoaa kansalaisilleen. Kuten edellä on todettu, ortodoksisen kirkon toiminnan lähtökohta on aina ollut yksilön vastuu lähimmäisestään. Tämän lisäksi kirkon tulee kaikessa opetuksessaan edellyttää myös oman yhteiskuntansa vastuunkantajia toimimaan oikeudenmukaisen sosiaalisen perusturvan aikaansaamiseksi ja ylläpitämiseksi. Yksikään kirkko ei voi vaieta valmisteltaessa sosiaalista epätasa-arvoa mahdollistavia lakeja ja päätöksiä. Erityisen tärkeää tämä on silloin, kun ollaan jakamassa niukkuutta. On merkittävä yhteiskunnallinen päätös osoittaa varoja esimerkiksi suurten ja tarpeettomien aseiden hankintaan (tai kehittämiseen), koska tämä raha on lähes aina poissa vaikkapa perusterveydenhuollosta.

Maailmanhistoriassa lähes poikkeuksetta eniten sosiaalista epätasa-arvoa aiheuttanut tekijä on ollut velka, joka luo vääjäämättä merkittävän sosiaalisen kuilun velallisen ja velkojan välillä. Ylisuuret korot ja korkokiskonta ovat todella laaja ongelma myös monissa kehittyneissä maissa. Raamatun ohje tähän on kuitenkin selkeä ja se sitoo myös ortodoksista kirkkoa. Kirkon tulee muistaa, että erilaiset äärimmäistä köyhyyttä lisäävät epäterveet velkaantumisen mekanismit¹⁷ toimivat ihmisiä kahlitsevina tekijöinä tuoden monille syvää epätoivoa. Siksi kirkon tulee jatkuvasti vastustaa sellaisten lakien ja säädösten syntymistä, jotka eivät suojele taloudellisesti heikommassa asemassa olevia. Lisäksi kirkon evankeliumiin perustuva tehtävä on julistaa anteeksiantoa ja armoa erityisesti siellä missä tällaista kehitystä on havaittavissa ja pyrkiä omalla toiminnallaan lievittämään epäterveen velkaantumisen vaikutuksia. Jos me odotamme armoa

¹⁷ Esim. se, että ihminen pakotetaan ottamaan velkaa selvittääkseen jokapäiväisestä elämästä, velasta peritään kohtuutonta korkoa tai sen ehdot muuten sanellaan käyttämällä hyväksi velallisen tilaa tai se, että ihmiseltä viedään mahdollisuus toimeentuloon ja perheensä elättämiseen.

Jumalalta, on anteeksianto omille lähimmäisillemme ainoa tie sen vastaanottamiseksi.

Kristusta kutsutaan usein Raamatussa sielujen lääkäriksi ja parantajaksi. Tunneimme Raamatusta lukuisia kertomuksia, joissa Kristus paransi mm. sairaita, sokeita ja halvaantuneita. Kirkko, joka toimii tällä Kristuksen osoittamalla tiellä, on velvollinen jatkuvasti muistuttamaan yhteiskuntansa valtaapitäviä siitä, että jokaiselle kansalaiselle – ja erityisesti niille, joilla ei kansalaisyhteisöä ole – tulee yhteiskunnan tarjota riittävä ja tarpeellinen terveydenhuolto.

Yhtä tärkeää kuin muistaa, että kunkin valtion tulee huolehtia omien kansalaisten tasapuolisesta terveydenhuollosta, on ymmärtää se, että kirkon näkökulmasta tämän vaatimuksen täyttäminen ei saa rajoittua vain valtion omien rajojen sisään, vaan velvollisuus on globaali ja koskee, ei pelkästään terveydenhuoltoa, vaan myös tarvittavien lääkkeiden saattamista siellä, missä tarvetta on eniten. Maailmassa on monia hyvin harvinaisia sairauksia, jotka kurittavat eniten juuri kehitysmaita, mutta jotka myös olisivat helposti hoidettavissa riittävällä lääkityksellä. Ortodoksinen kirkko on velvollinen osallistumaan myös tähän työhön terveyden ja hyvinvoinnin saattamiseksi kaikkialle maailmaan.

Ortodoksinen kirkko on koko olemukseltaan missiologinen. Se voi toteuttaa kutsumustaan vain noudattamalla Kristuksen itsensä antamaa käskyä: *”Menkää siis ja tehkää kaikki kansat minun opetuslapsikseni: kastakaa heitä Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen ja opettakaa heitä noudattamaan kaikkea, mitä minä olen käskenyt teidän noudattaa.”* (Matt. 28:19-20). Tälle tehtävälleen uskollisena ortodoksinen kirkko ei voi hylätä kohtaamiaan ihmisiä, vaan sen tulee opetuksen lisäksi myös huolehtia siitä, että elämän perusedellytykset ovat kunnossa.

Kaikissa maissa köyhät ovat ne, jotka kärsivät kaikkein voimakkaimmin sosiaalisesta, poliittisesta tai taloudellisesta epäoikeudenmukaisuudesta. Jos kristillinen kirkko toimii, kuten sen Mooseksen lain, profeettojen, evankeliumien ja apostolien käskyjen mukaan tulee toimia, sen

täytyy kaikkia aikoina asettua köyhän ja usein puutteessa elävän ihmisen oikeuksien puolustajaksi ja vaatia, että jokainen yhteiskunta tekee kaikkensa ihmisten tasa-arvoisen kohtelun toteutumiseksi.

3.1 Vertailua Sosiaalisen käsitteen perusteet -dokumenttiin

Siinä missä ekumeenisen patriarkaatin julkaisema teksti korostaa nimenomaan rikkautta esteenä ihmisen pelastumiselle, Moskovan patriarkaatin teksti tuodessaan saman asian esille kuitenkin painottaa sitä, että omistaminen on Raamatunkin opetuksen mukaan ihmisen perusoikeus. Sen sijaan, että rikkaus itsessään tuomittaisiin, nostetaan tekstissä esiin se, että omaisuus ja varallisuus ei tee ketään onnelliseksi, mutta rikkaus itsessään ei ole myöskään este pelastumiselle. Niin ikään dokumentti toteaa, että rikaskaan ei tee syntiä, jos hän käyttää omaisuutta Jumalan, jolle kaikki kuuluu, tahdon mukaisesti ja lähimmäisenrakkauden lain hengessä, sillä ilo ja elämän täyteys eivät synny omaisuuden kartuttamisesta ja omistamisesta, vaan siitä luopumisesta ja uhrilahjan antamisesta.¹⁸

Moskovan patriarkaatin teksti kuitenkin nostaa yhden omistamisen muodon erityisesti esiin. Uskonnollisten yhteisöjen omaisuus on erityistä omaisuutta.¹⁹ Vaikka se karttuukin eri reittejä pitkin, on sille yhteistä se, että perustuu uskovien antamille lahjoituksille. Lahjoitus on tekstin mukaan pyhä eli se kuuluu suoraan Jumalalle silloin, kun se annetaan Jumalalle, ei papille. Tämä tulkinta legitimoi kirkon varainkeruun, mutta samalla kirkon tulee noudattaa erityistä varovaisuutta ja huolellisuutta siinä, miten ja mihin näin varoja käytetään. Liian usein ne kohdennetaan kirkon omien rakenteiden parantamiseen eikä suinkaan köyhien hyväksi.

¹⁸ The Basis of the Social Concept, VII.2.

¹⁹ The Basis of the Social Concept, VII.4.

4. Sota, rauha ja väkivalta (V)

Ortodoksisen kirkon ymmärryksen mukaan väkivalta on Jumalasta vieraantuneessa korruptoituneessa luomakunnassa läsnä oleva ilmiö. Siten ihmisten ja kansojen välinen sota ilmentää kauhistuttavalla tavalla synnin ja kuoleman hallintaa ihmisissä. Jumalan kuvaa ja kaltaisuutta ihmisessä ei mikään muu voi tuhota tehokkaammin kuin sodassa tapahtuva joukkotappaminen ja väkivalta toista Jumalan luomaa ihmistä kohtaan.

Maailman elämän edestä -dokumentin V-luvun mukaan kirkko pitää väkivaltana myös kaikenlaista muuta tarkoituksella toteutettua fyysistä, psykologista, taloudellista ja sosiaalista voimankäyttöä toista ihmistä tai ihmistä itseään kohtaan. Jokainen väkivallanteko toista ihmistä kohtaan on väkivaltaa omaa perhettä kohtaan ja toisen ihmisen tappaminen, vaikka se joskus olisikin väistämätöntä, on oman perheenjäsenen tappamista. On hyvä myös muistaa, että itsemurha on yhtä lailla väkivaltaa Jumalan luomaa ihmisyyttä vastaan. Itsemurha tosin nykyään monissa ortodoksisissa paikalliskirkoissa nähdään myös äärimmäisenä yksilön henkilökohtaisena tragediana ja sairauden seurauksena, ja itsemurhan tehnyttä ei enää kategorisesti kieltäydytä haudata.²⁰ Tämä kysymys kuitenkin jakaa vielä mielipiteitä.

Väkivalta on siis synneistä kaikkein ensimmäinen, sillä se on täydellisesti ristiriidassa Jumalan ehdottoman rakkauden ja ihmisestä välittämisen olemuksen kanssa. Jos ihminen kohdistaa väkivaltaa toiseen ihmiseen, toimii hän täydellisesti vastoin hänelle luomisessa annettuja ominaisuuksia – rauhaa, yhteyttä Jumalaan ja toisiin ihmisiin ja toisen rakastamista – vastaan.

Tämän mukaan ortodoksinen kirkko ei voi hyväksyä väkivaltaa sen missään muodossa, ei välineenä tavoiteltaessa jotain muuta tai päämääränä itsessään. Ortodoksisessa liturgiassa rukoillaan rauhaa koko maailmalle. Tämä rauha ei suinkaan tarkoita mitään taistelujen seurauksena

²⁰ Kirj. huom.

saavutettua aselepoa tai muutakaan keinotekoista sopimusta, jossa voittaja tai vahvempi osapuoli sanelee rauhan ehdot heikommalle. Tämä rauha on lähtökohta ja päämäärä itsessään. Se on Jumalan ja ihmisen välisen yhteyden täydellistymistä ja maailman palauttamista takaisin sille Luojalles, joka sen on alun perin luonutkin. Todellinen rauha siis tarkoittaa Jumalan todellista läsnäoloa meidän keskuudessamme. Se on saavutettavissa vain siten, että kiellämme omat itsekkäät tavoitteemme ja asetumme Jumalan toiminnan välikappaleiksi Kristuksen esimerkkiä noudattaen.

Vaikka ortodoksinen kirkko pitääkin yllä Jumalan rauhan todellisen toteutumisen ihannetta ja tavoitetta, se samalla myöntää, että langenneessa ja rikkinäisessä maailmassa tuon rauhan tavoittelemisen ei aina onnistu pelkästään rauhanomaisin keinoin. Samalla kun ortodoksinen kirkko tuomitsee kaikenlaisen väkivallan kategorisesti, se tunnistaa sen valitettavan tilanteen, jossa yksilöt tai valtiot joutuvat voimaa käyttäen puolustautumaan vielä tätäkin raaemmalta ja julmemmalta väkivallalta. Tällaisia tapauksia ovat esimerkiksi lapseen kohdistuva väkivalta, seksuaalinen väkivalta tai vaikkapa totalitarismin aikaansaama väkivaltainen mielipiteiden vaimentaminen.

Edellä sanotun johdosta ortodoksinen kirkko ei ole historiansa aikana vaatinut täysin passiivista sodan, väkivallan tai alistamisen vastustamista. Samoin kirkko ei ole myöskään edellyttänyt, että sen jäsenet esimerkiksi kieltäytyisivät asepalveluksesta tai työskentelemästä poliisina. Kirkko on historiansa aikana myös kanonisoinut marttyyreiksi lukuisia sotilaita. Samassa yhteydessä täytyy kuitenkin todeta, että ortodoksinen kirkko ei ole koskaan puolustanut oikeutetun sodankäynnin teoriaa, joka oikeuttaisi automaattisesti merkittävän väkivallan käytön tietyissä tilanteissa ja tiettyjen ehtojen täytyessä. Sota ei koskaan voi olla oikeutettua tai ”pyhää”. Sen sijaan kirkko joutuu, toki vastentahtoisesti, myöntämään sen todellisuuden olemassaolon, että synnin seurauksena rikkinäinen ihminen joutuu joskus tekemään vakavia uhrauksia sen välillä antaako itseensä kohdistuvan väkivallan jatkuva vai yrittääkö voimakkeinoin pästä siitä eroon.

Ortodoksia ei kuitenkaan koskaan esimerkiksi palvelusta suoritta-

essaan voida velvoittaa aseiden käyttöön vastoin hänen omaatuntoaan. Ihmisellä tulee aina olla oikeus pyrkiä elämään evankeliumin opetuksen mukaan eikä häntä voida esimerkiksi pakottaa tarttumaan aseeseen valtioiden välisiä erimielisyyksiä tai ristiriitoja ratkaistaessa esimerkiksi terrorismin vastaisessa taistelussa.

Sellaisen väkivallan, joka pohjautuu vihaan, rasismiin, koston, itsekkyteen, taloudelliseen hyväksikäyttöön, nationalismiin tai henkilökohtaisen edun tavoitteluun, ortodoksinen kirkko kieltää ja tuomitsee yksikäsitteisesti. Tämän lisäksi kirkko edellyttää katumusta myös niissä tapauksissa, joissa voimankäyttöä ei voida täydellisesti kieltää tai tuomita. Tämän johdosta pyhä **Basileios Suuri** ehdottaa, että sotilaan, joka puolustautuessaan joutuu käyttämään tappavaa voimaa, tulisi tämän johdosta pidättäytyä ehtoolliselta määrätyn ajan ja suorittaa hänelle määrätty katumusharjoitukset.

Kuolemanrangaistukseen ortodoksinen kirkko suhtautuu evankeliumien opetukselle ja apostolisen kirkon esimerkille uskollisena kielteisesti. Ortodoksinen kirkko julistaa anteeksiantamisen ja sovinnonteon ”lakia” kristillisen elämän lähtökohtana. Kuolemanrangaistuksen ongelma on myös siinä, että se tarkoittaa aina pahalla pahaan vastaamista. Evankeliumeissa Kristus itse nimenomaan kieltää silmä silmästä -rangaistukset, ja sen sijaan edellyttää anteeksiantamista seitsemänkymmentä kertaa seitsemän kertaa. Vaikka kristityn tuleekin elää esivallalle kuuliaisena (Room. 13:1-7), tarkoitti se käytännössä kieltäytymistä sellaisista yhteiskunnallisista tehtävistä, joissa tuomitaan ihmisiä kuolemaan tai suoritetaan teloituksia. Kristityn asenne kuolemanrangaistukseen oli pikemminkin se, että hänen tuli olla itse valmis antamaan henkensä kuin ottaa toisen ihmisen henki. Kirkkoisät ovat myöhemmin myös muistuttaneet siitä, että kuolemanrangaistuksen täytäntöönpano vie Jumalalta Hänen asemansa ylimpänä Tuomarina ja tuomitulta mahdollisuuden katumukseen.

Ortodoksiselle kirkolle rauhan tie ja menetelmät ovat aina tärkeämpiä ja parempia kuin väkivalta ja voimankäyttö, sillä ilman rauhaa toisten ihmisten kanssa emme voi kutsua itseämme todellisiksi Kristuksen seuraajiksi.

4.1 Vertailua Sosiaalisen käsitteen perusteet -dokumenttiin

Vaikka suhtautuminen sotaan ja väkivaltaan onkin pitkälti samanlaista molemmissa teksteissä, on erojakin olemassa. *Sosiaalisen käsitteen perusteet* -dokumentin mukaan kirkko tuomitsee sodan pahan ilmentymänä, mutta ei kiellä jäseniään osallistumasta siihen, mikäli heitä tai heidän läheisiään uhkaa jokin tai kyseessä on oikeudenmukaisuuden palauttamiseen tähtäävä toimi. Näissä tapauksissa Venäjän ortodoksinen kirkko näkee sodan välttämättömänä, vaikkakin ei-toivottuna välineenä.²¹

Moskovan patriarkaatin dokumentissa käydään pitkää keskustelua oikeutetun sodan käsitteestä. Pohdinnassaan teksti päättyy siihen, että joskus on hyvin vaikeaa erottaa sitä, minkälaisesta sodankäynnistä on kyse, puolustautumisesta vai hyökkäämisestä. Erityisesti silloin, kun kansan suojeleminen edellyttää jonkinlaisia toimia vastapuolta kohtaan, tulee kirkon tarkkaan pohtia voiko se tukea tällaista sotaa.²²

Yleisellä tasolla suhde sotaan näyttäytyy molemmissa dokumenteissa melko samanlaisena. Sodan oikeutuksesta puhuttaessa Konstantinopolin teksti näyttää ottavan selvästi vahvemmin kantaa siihen, että oikeutettua sotaa ei ole, mutta että langenneessa ja synnin hallitsemissa maailmassa sota on joskus välttämättömyys ilman, että siihen itse voi edes vaikuttaa. Kaikkein selvimmin tämä näkyy siinä miten, ekumeenisen patriarkaatin dokumentti suhtautuu tappamiseen sodassa.

5. Ortodoksinen kirkko ja ihmisoikeudet (VII)

Yleisellä tasolla voidaan todeta, että ihmisoikeudet, niistä puhuminen ja niitä säätelevät sopimukset, ovat syntyneet pääosin siellä, missä kristinusko on ollut vahvimillaan. Koska läntinen maailma hyvin vahvasti on jo kahden tuhannen vuoden ajan rakentunut kristinuskon muovaamana,

²¹ The Basis of the Social Concept, VIII.2.

²² The Basis of the Social Concept, VIII.3.

on tämä johtanut siihen, että pidämme niitä itsestäänselvyyksinä emmekä osaa pitää yleistä tasa-arvoa ihmisten välillä ja ylipäättään ihmisarvoa erityisesti juuri evankeliumien sanomaan perustuvina. Tänä päivänä jopa jokainen kansalaisoikeuksia määrittelevä dokumentti toteaa ihmisoikeuksien olevan instituutioiden, kuten valtioiden, yritysten tai muiden instituutioiden oikeuksia tärkeempiä.

Tästä positiivisesta kehityksestä huolimatta ihmiset eri puolilla maailmaa eivät ole tasa-arvoisia suhteessa ihmisoikeuksien toteutumiseen. Ortodoksinen kirkko siten asettuu vahvasti yleisten ja yhtäläisten ihmisoikeuksien suojelemisen ja edistämisen puolelle ja samalla vahvistaa sen, että nämä oikeudet ovat perustavanlaatuisia ja erottamaton osa ihmiselämää.

Ortodoksinen kirkko ymmärtää ihmiselämän arvon ainutkertaisena ja muista luoduista poikkeavana suhteessa Jumalaan. Ihmiselämä yhdistää aineen ja hengen muodostaen linkin Jumalan ja muun luomakunnan välillä. Ihmiselämä perustuu siten muusta luomakunnasta poiketen Jumalasta peräisin olevan täydellisen vapauden periaatteelle. Todellinen vapaus on enemmän kuin pelkkä inhimillinen yksilön mahdollisuus tehdä mitä haluaa ja toteuttaa itseään muusta luomakunnasta tai kenestäkään toisesta ihmisestä välittämättä. Todellinen vapaus etsii aina ja kaikessa yhteyttä Jumalaan ja Jumalan rakkauteen ja se voi toteutua vain silloin, kun luotu on täydellisessä yhteydessä Luojaansa. Erilaiset ihmisoikeuksien määritelmät eivät voi tätä vapautta meille tuottaa, mutta ne voivat antaa meille edellytykset tavoitella tätä yhteyttä Luojaan vailla ulkopuolelta tulevaa alistamista, voimankäyttöä tai vapauden rajoittamista.

Käytännön tasolla jokaisen ihmisoikeuksia ja ihmisarvoa aidosti kunnioittavan valtion tulee suojella ja edistää ainakin näitä jokaisen ihmisen perusoikeuksia: omantunnon vapaus, ajattelun vapaus, puheen vapaus, lehdistön vapaus jne. Nämä ovat vasta ns. ylätasoa vapauksia. Ne voidaan jakaa oikeuksiin, jotka yhteiskunnan tulee tuottaa, ja oikeuksiin, jotka jokaisella sen kansalaisella tulee itsellään olla. Yhteiskunnan tuottamia oikeuksia ovat esimerkiksi oikeus turvallisuuteen ja oikeus oikeudenmukaisen kohteluun viranomaisten taholta. Yksilön itse hallitsemia oikeuksia

puolestaan ovat mm. oikeus äänestää vapaasti, uskonnonvapaus, oikeus kokoontua ja osoittaa mieltä jne. Näiden edellä mainittujen lisäksi yksilöllä tulee olla myös ns. valtion takaamia sosiaalisia oikeuksia eli oikeus terveydenhuoltoon varallisuudesta riippumatta, oikeus eläkkeeseen (joka mahdollistaa ihmisarvoisen elämän), oikeus lasten hankkimiseen ja hoitamiseen sekä oikeus toimeentulotukeen.

Näiden kaikkien lisäksi erityisesti viimeisinä vuosina yleiseen keskusteluun ovat nousseet myös pakolaisten oikeudet. Perusihmisoikeuksiin tulee kuulua myös se, että henkilö voi paeta sotaa, alistamista, äärimmäistä köyhyyttä, luonnonkatastrofeja ja vainoja ja saada pakolaisen tai turvapaikanhakijan statuksen oman maansa rajojen ulkopuolella.

Vaikka mitkään maallisten valtioiden tai instituutioiden määrittelemät ihmisoikeudet eivät koskaan tavoita täydellisesti sitä, miten ortodoksinen kirkko käsittää ihmisen vapauden ja oikeudet, on yksi ihmisoikeus kirkon näkökulmasta kuitenkin ylitse muiden. Se on uskonnonvapaus sen kaikissa muodoissaan ja näkökulmissaan. Sellainen yhteiskunta, joka varjelee uskonnonvapautta, hyväksyy samalla hengellisyyden ja yliluonnollisen todellisuuden läsnäolon, ja vain siten se voi turvata kansalaisilleen todellisen ihmisarvoisen ja sosiaalisen elämän. Myös sellaisissa maissa, joissa on yksi selkeä enemmistöuskonto, voidaan enemmistön oikeudet valtion sortoa kohtaan suojata takaamalla myös vähemmistöuskontojen edustajille uskonnonvapaus. Lähtökohta oman uskontomme arvostamiselle on se, miten kohtelemme toisuskoisia.

Kristinusko syntyi maailmassa, jossa orjuus oli normi. Ihmiskunnan kahtiajako isäntiin ja orjiin oli todellisuutta vielä vuosisatoja eteenpäinkin. Siten kristinusko luonnostaan seurattessaan Kristuksen käskyjä asettui orjuutta ja kaikenlaista toisen ihmisen alistamista vastaan. Kristillinen kirkko, toisinajattelijoiden ryhmä, pyrki luomaan keskuuteensa sellaisen yhteisön, jossa ei ollut orjia eikä isäntiä. Tässä yhteisössä vallitsi kaikkien kristittyjen välinen keskinäinen tasa-arvo, joka pohjautui apostoli Paavalin Galatalaiskirjeen ajatukseen: *“Yhdentekevää, oletko juutalainen vai kreikkalainen, orja vai vapaa, mies vai nainen, sillä Kristuksessa Jeesuksessa te*

kaikki olette yksi” (Gal. 3:28). Tämä käännteentekevä ajatus vahvistui vuosisatojen kuluessa kristittyjen keskinäisen yhteyden ohjenuoraksi, vaikka kestitin pitkään ennen kuin kirkko lopullisesti kykeni sanoutumaan irti orjuudesta. Niinpä vasta omana aikanamme kykenemme elämään täysin Kristuksen evankeliumin vapauttamina.

Ortodoksinen kirkko myöntää sen, että ihmisoikeuksien puolustaminen tämän päivän maailmassa edellyttää edelleen jatkuvaa kamppailua kaikenlaisia orjuuttamisen muotoja vastaan. Esimerkiksi ekumeeninen patriarkaatti on kiinnittänyt maailman huomiota nykyajan orjuuteen, joka tänäkin päivänä kahlitsee lukemattomia lapsia, naisia ja miehiä ihmiskaupan uhreina. Toinen aikamme surullinen ja laajalle levinnyt ilmiö on pakolaisuus. Isot joukot ihmisiä ovat joutuneet jättämään kotinsa ja kotimaansa väkivallan, sodan, nälänhädän ja äärimmäisen köyhyyden seurauksena ja joutuneet matkallaan usein organisoidun rikollisuuden uhreiksi ja orjuuttamiksi. Kehittyneet maat kaikkialla maailmassa joutuvat kohtaamaan ja ottamaan vastaan pakolaisia ja turvapaikanhakijoita. Nämä puolestaan haastavat rikkaiden maiden ihmisten omaatuntoa tuomalla konkreettisesti näkyviin äärimmäisen haavoittuvuuden, köyhyyden ja kärsimyksen, mitkä monilta hyvinvointiin tottuneilta ovat täydellisesti unohtuneet.

Osassa maailmaa lapsityövoiman käyttöä ei ole saatu rajoitettua ja kitkettyä kokonaan pois. Ortodoksinen kirkko tuomitsee kaikki nämä modernin maailman orjuuttamisen ilmiöt todeten, että orjuus on rikos ihmisyyttä vastaan.

Orjuutta ei kuitenkaan saada kitkettyä maailmasta ennen kuin puututaan sitä tukeviin ilmiöihin. Taloudellisen voiton tavoittelun pyhittäminen keinosta itse päämääräksi on johtanut siihen, että myös sen rinnalla kulkevat ilmiöt, kuten rasismi, seksismi ja itsekeskeisyys kahlitsevat ihmisiä.

Ortodoksinen kirkko ymmärtää nämä omasta toiminnastaan riippumatta vaikeaan asemaan joutuneet ihmiset Jumalan meille antamana tehtävänä harjoittaa heitä kohtaan rakkautta, oikeudenmukaisuutta, armoa ja avokätisyyttä. Juuri näissä itseämme heikommassa asemassa olevissa me

kohtaamme Jumalan, jolle me annoimme ruokaa, kun hän oli nälkäinen tai juomaa, kun hän oli janoinen tai kävimme katsomassa, kun hän oli vankeudessa.

Sen lisäksi, että usko velvoittaa meitä jokaista toimimaan omalta kohdaltamme evankeliumin opetuksen mukaan, tulee ortodoksisen kirkon, kaikkialla missä se toimii, myös edistää valtioiden tasolla tapahtuvaa kehitystä pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden olojen turvaamiseksi sekä kaikenlaisen muun orjuuttamisen kirkemiseksi yhteiskunnasta.

Nykyaikainen kansallisvaltio ei ole millään tavoin pyhä instituutio, vaikka se satunnaisesti onnistuuakin toimimaan oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja rauhan periaatteita noudattaen. Vastuu evankeliumin käskyjen noudattamisessa on aina ihmisellä, mutta poliitikkojen ja vastuunkantajien vastuu on erityisen suuri, sillä he määrittävän sen mihin suuntaan yhteiskunta kehittyy.

Moni aikamme eurooppalainenkin valtio pyrkii suojelemaan kristillisiä arvojaan ja kristittyä Eurooppaa sulkemalla rajansa pakolaisilta ja turvapaikanhakijoilta korostaen sillä nationalistisia ja joskus jopa rasistisia arvojaan. Olemme myös nähneet kuinka Yhdysvalloissa poliitikot lietsovat muukalaisvihaa kaikkia pakolaisia kohtaan. Nämä kaikki ovat loukkauksia Jumalan kuvaksi luotua ihmisyyttä vastaan. Ortodoksinen kirkko kieltäytyy hyväksymästä mitään tällaista toimintaa ja kehottaa niitä, jotka sellaiseen syyllistyvät, katumaan ja palaamaan oikeudenmukaisuuden ja rakkauden palvelemiseen.

5.1 Vertailua Sosiaalisen käsitteen perusteet -dokumenttiin

Moskovan patriarkaatin dokumentti toteaa, että kristityn edellytetään elävän lainkuuliaisena kansalaisena omassa maassaan. Vaikka näin tapahtuisi ei rikollisuutta voida koskaan täysin kitkeä pois, sillä syntiinlankeemus on tuonut väkivallan ja alistamisen osaksi ihmiselämää. Ortodoksinen kirkko Venäjällä painottaa sitä, että rikollisuuden estäminen on mahdollista koulutuksen, opetuksen ja valistuksen avulla ja nostamalla esiin yhteiskunnan

hengellisiä ja moraalisia arvoja. Toisaalta ortodoksinen kirkko edellyttää inhimillistä kohtelua myös niitä kohtaan, joita epäillään rikoksista. Kirkko tuomitsee kidutuksen ja epäasiallisen kohtelun rikoksista epäiltyjen kohdalla.²³

Niin ikään dokumentti tuomitsee kuolemanrangaistuksen. Kuolemanrangaistusta on mahdoton perua, eikä se myöskään saa ihmisissä aikaan enää sellaista pelkoa, jolla sitä ennen kyettiin perustelemaan. Yleisesti dokumentissa todetaan, että kirkko toimii oikeuslaitoksen apuna rikollisuuden ehkäisemisessä.

6. Ortodoksinen kirkko ja luomakunta (VIII)

Luomakunta ja ihmisen toiminta siinä on erityisesti viime vuosikymmeninä noussut ortodoksinen kirkon teologisen keskustelun kestoaiheeksi. Myös *Maailman elämän edestä* -dokumentti ottaa tähän kysymyksen kantaa. Ortodoksinen kirkon ymmärrys ja käsitys Jumalan luomasta maailmasta ja luomakunnasta perustuu kaiken luodun äärettömään kauneuteen ja hyvyyteen. Toimiessaan maailmassa oikein ihminen tulee näkyvällä tavalla osaksi koko kosmista maailmankaikkeutta täyttäen tehtävänsä siunata, ylentää ja kirkastaa maailmaa Jumalan kunniaksi. Tästä kutsu-
muksestaan huolimatta ihminen liian usein näkee itsensä luomakunnasta irrallisena olentona, jolle maa ja luomakunta on annettu ainoastaan henkilökohtaisen hyödyn tavoittelemista varten. Näin toimien ihminen itse katkaisee siteensä luomakuntaan ja sen lopputuloksena huomaa olevansa alasti ja häpeissään niin kuin Adam ja Eeva paratiisissa syntiinlankeemuksen jälkeen.

Teollistumisen ajan myötä ihmisen kyky tehdä vahinkoa omalle planeetalleen on kasvanut kasvamistaan. Kaiken tämän seurauksena tänä päivänä elämme valtaviin luonnonkatastrofien keskellä, emmekä voi enää tehdä juuri mitään, mikä pysyvästi kääntäisi kehityksen takaisin.

²³ *The Basis of the Social Concept, IX.2*

Tämän valitettavan katastrofin ja kehityksen keskellä kirkon opetus on pysynyt samana kahden vuosituhannen ajan. Se pyrkii edelleen etsimään liturgian ja sakramenttien kautta yhteyttä Jumalaan. Nämä nimittäin ovat nimenomaan luomakunnan sakramenteja, joissa ihminen palauttaa Jumalalle lahjaksi sen, mikä minkä Jumala luomakunnassaan on antanut ihmiselle vastattavaksi. Kohdellessaan luonnonvaroja eukaristisessa hengessä, ei ihminen enää käytä niitä väärin ja maailmasta erillisinä vain omaksi hyödykseen, vaan ne muuttuvat koko ihmiskuntaa ja Jumalaa yhdistäväksi tekijäksi. Näin ihmisestä lopulta tulee se, miksi Jumala hänet alun perin loi.

Lopuksi

Edellä on käyty läpi keskeisiä patriarkka Bartolomeoksen nimittämän ortodoksisen komitean laatiman raportin yhteiskuntaa koskevia ajatuksia. Niistä kaikista huokuu vahva sitoutuminen evankeliumeihin ja kirkon perinteeseen, mutta samalla niistä nousevat huomiot ja käytännön ohjeet kristityille ovat konkreettisesti tässä ajassa ja paneutuvat tämän ajan ongelmien ratkaisemiseen kristillisten arvojen ja periaatteiden mukaisesti.

Myös ortodoksisten paikalliskirkkojen välisessä ajattelussa havaitaan eroja. Näitä eroja tuntuu löytyvän eniten kirkon ja kansallisen identiteetin välisestä suhteesta, mutta eroja löytyy myös esimerkiksi suhtautumisessa sotaan ja väkivaltaan.

Yksi teema, joka ortodoksisen kirkon yhteiskunnallisesta opetuksesta ansaitsisi tulla vielä tarkemmin käsitellyksi, on ihmisen suhde luontoon ja luomakuntaan. Moskovan patriarkaatin dokumentti nostaa tämän kysymyksen omana lukunaan esiin. Sen sijaan ekumeenisen patriarkaatin dokumentti käsittelee kysymystä toisaalta tiedettä ja teknologiaa käsittelevän luvun alalukuna sekä monien muiden lukujen keskellä ulottaen luomakuntaa koskevat kysymykset koskemaan oikeastaan koko kirkon kaikkea yhteiskunnallista opetusta. Kun tiedetään, että ekologiset kysymykset ovat

patriarkka Bartolomeokselle erityisen tärkeitä²⁴, lienee paikallaan todeta, että näiden asioiden laajempi pohdinta vaatisi kokonaan oman artikkelinsa.

Toinen merkittävä kokonaisuus, joka tästä artikkelista on tietoisesti jätetty pois, on ortodoksisen kirkon opetus bioetiikasta, teknologiasta ja ihmisen seksuaalisuudesta. Nämä kysymykset ovat niin laajoja, että ne ansaitsevat tulla käsitellyksi omassa artikkelissaan. Toisaalta nämä kysymykset ovat niitä, joihin kirkon jäsenet eniten juuri nyt etsivät vastauksia. Näiden kysymysten käsittelyssä ortodoksinen kirkko on mielestäni suurten haasteiden edessä. Tiede on edistynyt valtavaa vauhtia koko 1900- ja 2000-luvun ajan. Kirkko yksinkertaisesti ei ole pysynyt tässä kehityksen mukana, eivätkä kirkon johdossa olevat voi mitenkään olla tietoisia kaikista niistä detaljeista, joita esimerkiksi geeniteknologia tuo tullessaan. Siksi tämä nyt julkaistu *Maailman elämän edestä* -dokumentti on tärkeä. Se ottaa ensimmäistä kertaa selvästi ja kootusti kantaa myös näihin kysymyksiin. Erityisen arvon tekstille antaa se, että sen tuottaminen ei ole ollut ”kirkonmiesten” tehtävä, vaan komiteaan on valittu oman alansa maailman huippuja, jotka eivät ole kirkon hierarkiassa välttämättä korkeimmalla sijalla.

Tekstin loppuun olen koonnut lyhyen valikoiman tämän tekstin aihepiiriin mukaista kirjallisuutta. Ongelma ei oikeastaan ole se, ettei ortodoksisen kirkon yhteiskunnallista opetusta käsittelevää kirjallisuutta ja artikkeleja olisi olemassa, vaan ongelma on pikemminkin se, että tuo kirjallisuus on hajallaan eri puolilla maailmaa. Kun opetukseen haluaa perehtyä, on saatavilla usein vain murto-osa siitä, mitä olisi hyvä lukea saadakseen edes jonkinlaisen kokonaiskäsityksen aihepiiristä. Siten ohessa mainittu kirjallisuus on lähinnä omasta kirjahyllystäni löytyvää, mutta kylläkin asian ytimeen

²⁴ Ekumeeninen patriarkka Bartolomeos tunnetaan myös ns. ”vihreänä patriarkkana”. Arvonimen hän sai medialta jo vuonna 1996, mutta yleisemmin se tuli tunnetuksi vuonna 1997 Yhdysvaltojen varapresidentti Al Goren tapaamisen myötä. Patriarkka Bartolomeos on tehnyt monia ympäristöön liittyviä aloitteita ja hänet tunnetaan myös Halkin teologisessa koulussa järjestetyistä ekologia-aiheisista seminaareista. Vuonna 2008 hänet nimettiin Time Magazinessa maailman 100 vaikutusvaltaisimman henkilön joukkoon hänen toimistaan ympäristönsuojelun edistämiseksi.

vahvasti pureutuvaa kirjallisuutta.

Ortodoksisen kirkon yhteiskunnallinen opetus on siis nyt viimeistään – jopa kahden eri itsenäisen paikalliskirkon toimesta – koottu yksiin kansiin. Tyhjentäviä eivät varmasti kumpikaan dokumentti ole ja sen lisäksi kummastakin näkyy selvästi se, mitä taustaa vasten ne ovat tuotettuja. Siitä huolimatta kirkon jäsenillä ja kaikilla muillakin ortodoksisen kirkon opetuksesta kiinnostuneilla on nyt ensimmäistä kertaa mahdollisuus päästä tuon opetuksen ytimeen.

Kirjallisuutta:

Anastasios, Archbishop. *Facing the World, Orthodox Christian Essays on Global Concerns*. St. Vladimir's Seminary Press (SVSP), New York, 2004.

Bartholomew, Ecumenical Patriarch, Chryssavgis, John (ed.). *On Earth as in Heaven: Ecological Vision and Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew*, Fordham University Press, 2011.

Hilarion (Alfeyev), Bishop. *Orthodox Witness Today*. WCC Publications, Geneve, 2006.

Orthodox Perspectives on Mission. Edited by Petros Vassiliadis. Regnum Edinburgh Centenary Series, vol 17. WIPF & STOCK, Eugene, Oregon, 2013.

Thinking Modernity, Balamand Theological Conferences I. Edited by Assaad E. Kattan and Fadi A. George. Daccache Printing house, Amchit, Lebanon, 2010.

Rommen, Edward. *Get Real: On Evangelism in the Late Modern World*, William Carey Library, Pasadena CA, 2010.

The Basis of the Social Concept, <https://mospat.ru/en/documents/social-concepts/>

For the Life of the World, Toward a Social Ethos of the Orthodox Church. <https://www.goarch.org/social-ethos>

Helluntailiikkeen yhteiskunnallinen opetus

Johdanto

Helluntailiikkeen yhteiskunnallisen opetuksen kuvaaminen on haastava tehtävä. Aiheesta ei ole olemassa valmista kokonaisuutena tai suppeampaakaan kirjallista materiaalia. Yksityiskohtaista kirjoitettua oppia teologiastakaan ei ole. Peruskäsitteetkin saattavat olla epäselviä. Ihan selvää ei ole edes, mitä helluntailiikkeellä tarkoitetaan. Analyysirytyksiin voi tämän vuoksi myös sisältyä virhelähteitä ja väärinymmärryksen mahdollisuuksia.

Maailmanlaajuisesti helluntai-karismaattinen liike on hajanainen. Suomalainen helluntailiike on kuitenkin hahmotettavissa selvärajaisesti. Vaikka meilläkin uusien seurakuntien joukossa on erilaisia helluntailaisen perinteen mukaisia seurakuntia, varsinaisen helluntailiike voidaan rajata niiden seurakuntien muodostamaksi yhteisöksi, jotka osallistuvat helluntaiseurakuntien toiminnalliseen yhteisöön. Siihen kuuluvat seurakunnat on yhteisessä menettelyssä hyväksytty liikkeen seurakunniksi, jotka osallistuvat yhteisiin toimintoihin kuten yhteisiin Syyspäiviin (aikaisemmin Talvipäivät) ja yhteisten valtakunnallisten yhteisöjen työyhteyteen. Tässä artikkelissa helluntaiseurakunniksi ei lueta muita seurakuntia, vaikka niiden opetus ja toimintatavat olisivat varsinaisten helluntaiseurakuntien kanssa samankaltaisia.

Liikkeen opetusta saatetaan pitää arkipuheessa vakiintuneesti tietyn sisältöisenä havaitsematta, että opetukset ja käytännöt muuttuvat aikojen kuluessa. Tarkastelussa on siksi otettava huomioon, puhutaanko tämän hetken näkemyksistä vai liikkeen historian aikana vallinneista ja ajan saatossa ehkä muuttuneista opetuksista. Tämän vuoksi katsaus historiaan on

tarpeellinen. Sen lisäksi on syytä kuvata liikkeen rakennetta ja organisointumista, jotta voidaan hahmottaa toimintaympäristöä, jossa opetukset ja ajatukselliset virtaukset syntyvät ja kehittyvät. Kun perusteellisemman tutkimuksen suorittamiseen ei ole mahdollisuutta, arviot näkemyksistä ja arvoista perustuvat suurelta osin kirjoittajan henkilökohtaisiin havaintoihin.

Ennen opetusten sisällöllistä käsittelyä on vielä aiheellista hahmottaa opetuksen muodostumiseen ja ylläpitämiseen vaikuttavia mekanismeja. Uskonnollisessa liikkeessä yhteiskunnallisetkin näkemykset perustuvat teologisiin lähtökohtiin ja liikkeen yhteiskunnallisiin taustoihin. Tässä kirjoituksessa pyritään hahmottamaan opetuksen muodostumiseen vaikuttavia teologisia, julistuksellisia ja kulttuurisia tekijöitä ja sen perusteella rakentamaan kokonaiskuvaa yhteiskunnallisten näkemysten keskeisistä sisällöistä.

Helluntailiikkeen lyhyt historia

Helluntai-karismaattinen liike on maailmanlaajuisesti nuori uskonnollinen suuntaus, joka on kasvanut nopeasti jäsenmäärältään suurimmaksi protestanttiseksi uskontokunnaksi. Liike sai alkunsa Amerikassa 1900-luvun alussa ja laajeni nopeasti maailmanlaajuiseksi. Vuonna 1958 helluntailaisia laskettiin olevan 8,5 miljoonaa ja vuonna 2000 jo yli 500 miljoonaa. Suomessa ensimmäiset kosketukset liikkeen karismaattisiin ilmiöihin ja henkikastekokemuksiin tapahtuivat jo 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, ja ensimmäinen helluntaiseurakunta perustettiin vuonna 1915.¹ Liikkeessä on nykyään noin 250 suomenkielistä seurakuntaa, joihin kuuluu runsaat 45 000 jäsentä.

Voimakkaan kasvun aika Suomessa jatkui sotien jälkeisenä aikana, jolloin voimakas julistus ja kansan sieluihin vetoava musiikki siivittivät

¹ Ruohomäki 2014, 181.

herätysvaikutusta käytännössä joka puolelle maata. Julistus oli herättelevää ja henkilökohtaiseen uskonratkaisuun johdattavaa. Seurakuntarakenne perustui paikkakunnittain perustettuihin seurakuntiin, joiden toiminnan taloudesta ja erityisesti rakennettujen rukoushuoneiden aiheuttamista kustannuksista vastasivat rekisteröidyt yhdistykset, nimeltään usein ”rukoushuoneyhdistys”.²

1960- ja 70-luvulla liikkeen voimakas kasvu alkoi vähitellen hiipua toiminnan muotojen samalla vakiintuessa. Evankelioivaa työtä tehtiin edelleen voimakkaasti ja siihen haettiin myös uusia toimintamuotoja, esimerkiksi teetupatoiminta ja kouluissa tapahtuva opetustyö.³ Sisäisessä opetuksessa korostettiin henkilökohtaisen uskonratkaisun merkitystä ja kristityltä edellytettyä elämäntapaa, kuten pidättäytymistä alkoholista, tupakasta ja maallisista huvituksista. Hyväksytyistä elämäntavoista ja ulkoisesta esiintymisestä alkoi muodostua valtakulttuurista erottuva alakulttuuri.

1970-luvun lopulla alkoi tapahtua tyylin muutos **Niilo Yli-Vainion** uudenlaisen julistustyylin myötä, käännekohtana vuosi 1977. Evankeliumin esitystapa muuttui syällisyyteen ja synnintuntoon vetoavasta positiiviseksi rohkaisun ja toivon tuomiseksi. Ydinsanoma oli Jumalan muuttava voima. Ihmisten havaittiin jo itsekin tunnustaneen tuskansa, kunhan vain löytäisivät avun ja muutoksen. Ilmapiiiri vapautui ja seurakuntien jäsenmäärät kääntyivät kasvuun.

1980- ja 90-luvuilla väestö alkoi siirtyä maalta kaupunkiin, ja samalla myös herätysliikkeen painopiste siirtyi maakuntakeskuksiin. Tällä oli merkittävä vaikutus seurakuntakulttuuriin. Yhteisöllisyys ja toistensa tunteminen on heikentynyt ja yhteisön sisäinen kontrolli vähentynyt.

Vuosituhanne vaihteen jälkeen seurakuntakulttuuri ja toimintatavat ovat edelleen muuttuneet. Media on avannut ovet maailmaan ja erilaiset vaikutteet virtaavat kaikkialle esteettömästi. Uskovia ei enää kehoiteta

² Kuosmanen 1979.

³ Ahonen 1994, 316.

pysymään erillään ”maailman ihmisistä” vaan luomaan heihin hyviä suhteita ja ystävyyttä. Seurakunta ei vetäydy ”ulkopuolelle leirin” vaan tekee yhteistyötä muiden yhteiskunnan toimijoiden kanssa. Selvästi näkyviä muutoksia on tapahtunut suhtautumisessa kulttuuriin, urheiluun, politiikkaan ja viihteeseen. Seurakuntien johtaminen on järjestyneempää ja julistustyö ammattimaistunut.

Organisoituminen ja rakenteet

Helluntaiherätyksen rakenteelle on ominaista seurakuntien itsenäisyys. Se ei ollut ainoastaan valittu organisoitumisen tapa vaan perustui omaksuttuun opilliseen näkemykseen seurakunnasta. Alkuseurakunnan esimerkin mukaisesti seurakuntien yläpuolella ei ole mitään kirkkorakennetta tai valtakunnallisia organisaatioita. Näkemyksen taustalla on vaikuttanut liikkeen alkuajoilta periytyvä opetus, jonka mukaan Uuden testamentin opetus ei tunne muuta kirkkorakennetta kuin paikalliset seurakunnat ja kaiken hengellisen toiminnan tulee tapahtua niiden kautta ilman ylempää tulevaa ohjausta tai organisoitumista. Äärimmillen vietyä tämän näkemyksen mukaan myös lähetystyö, julkaisutoiminta ja koulutus oli hoidettava seurakuntien järjestämänä ilman valtakunnallisia organisaatioita. 2000-luvulle tultaessa ajattelutapa on jonkin verran muuttunut, ja on nähty myös yhteisten rakenteiden ja seurakuntien yhteistyön hyödyt ja tarve sitoutua yhteisesti sovittuihin periaatteisiin, oppiin ja käytäntöihin.

Seurakunnat ovat koko 1900-luvun ajan toimineet paikallisina yhteisöinä, joiden virallisiksi taustayhteisöiksi on perustettu erinimisiä rekisteröityjä yhdistyksiä. Koko liikkeen olemassaolon ajan käytännön tarpeet ovat kuitenkin antaneet aiheen järjestää erilaisia valtakunnallisia rakenteita, vaikka uskonnolliseksi yhdyskunnaksi järjestäytyminen katsottiin pitkään opillisista syistä mahdottomaksi. Opillisen yhtenäisyyden ylläpitämiseksi on järjestetty vuosittainen yhteinen kokoontuminen ”Talvipäivät”, joka epävirallisesta järjestäytymistavasta huolimatta on tehnyt merkittäviä lin-

jauksia ja päätöksiä. Työntekijät ja vastuunkantajat ovat kokoontuneet myös maakunnittain ”veljespäiville”, joilla on käsitelty maakunnan seurakuntien yhteisiä asioita. Yhteisiä valtakunnallisia toimintoja varten on perustettu toimialakohtaisia yhdistyksiä hoitamaan oman toimialansa tehtäviä.⁴ Yhteiseksi yhteisöiksi hyväksytyjä järjestöjä on yhteensä toista-kymmentä. Uskovia yhteen kokoava vuosittainen Juhannuskonferenssi on merkittävä valtakunnallinen tapahtuma, joka kokoaa Sanan kuuloon 20 000-30 000 osanottajaa.⁵

1990-luvulla ryhdyttiin Talvipäivien toimeksiannosta pohtimaan mahdollisuuksia järjestäytyä valtakunnallisesti uskonnolliseksi yhdyskunnaksi. Tarve siihen todettiin monista syistä: muun muassa herätysliikkeen yhteinen julkinen esiintyminen, vaikuttaminen lainsäädäntöön, yhteisten toimintojen koordinoiminen, virallinen uskonnollinen status ja seurakuntien hallinnon päällekkäinen kaksoishallinto vanhimmiston ja yhdistyksen hallituksen välillä. Kun uskonnonvapauslaki lisäksi muuttui vuonna 2003, rekisteröityminen oli mahdollista säilyttäen seurakuntien itsenäisen aseman ilman keskitettyä kirkkokuntarakennetta. Järjestäytyminen on ollut edelleen vaikuttavan kirkkokuntavastaisen näkemyksen vuoksi hidasta ja vuonna 2002 perustettuun Suomen Helluntaikirkkoon kuuluu tällä hetkellä 80 seurakuntaa.⁶

Opetuksen muodostuminen ja ylläpito

Helluntailiikkeen opetuksen analysointi ei voi tapahtua pelkästään kirjoitettua aineistoa käyttäen, koska uskontunnustuksia on vältetty laatimasta

⁴ Tällaisia toimialoja ovat olleet muun muassa raamattuopisto (nykyinen Iso Kirja ry), kustannustoiminta (Ristin Voitto ry, myöhemmin Aika Oy / Aikamedia Oy), lähetystyö (Suomen Vapaa Ulkolähetys ry, myöhemmin Fida International ry), sisälähetys (nykyinen Hyvä Sanoma ry), päihdehuolto (Kristillinen Alkoholisti- ja Narkomaaniryö ry, KAN) ja medialähetystyö (Avainmedia ry).

⁵ Sopanen 2016.

⁶ www.suomenhelluntaikirkko.fi.

ja yhtenäistä ohjeistusta suhtautumisesta eettisiin kysymyksiin ja erilaisiin ilmiöihin ei ole olemassa. Kannanotot yhteiskunnallisiin ilmiöihin ovat tapahtuneet yksittäisten julistajien ja seurakunnallisten opettajien kautta ja omaksuttu osaksi yhteisöllistä kulttuuria usein julkilausumattomassa muodossa. Sisältöjä onkin arvioitava kirjallisuuden lisäksi havainnoinnin ja kokemusten kautta.

Liikkeen opetuksen muodostumiseen ja sisällöllisiin linjauksiin vaikuttavat useat eri suunnista tulevat tekijät. Oppia teologisista kysymyksistä, eettisistä periaatteista ja suhtautumisesta kristityn elämään ja vastuuseen yhteiskunnan jäsenenä ei ole määritelty kirjallisissa dokumenteissa vaan oppi on muotoutunut seurakunnissa tapahtuvan julistuksen ja opetuksen kautta.⁷ Vasta vuonna 2001 Talvipäivien päätöksellä hyväksyttiin yhteinen koko herätysliikettä koskeva asiakirja *Helluntaiseurakunnan uskon pääkohdat*.⁸ Asiakirja on suppea, noin yhden sivun mittainen, apostoliseen uskontunnustukseen perustuva selostus yhteisen uskon perusteista. Siinä ei oteta yksityiskohtaisesti kantaa enempää kristillisen etiikan ja arvojen yksityiskohtiin kuin yhteiskunnallisiinkaan kysymyksiin. Asiakirjasta on vuonna 2014 julkaistu sitä syventävä ja selittävä julkaisu.⁹

Opetusta ja teologiaa rakentavina tekijöinä toimivat seurakuntien julistuksen ja opetuksen lisäksi erityisesti opetus herätysliikkeen raamattuopistossa, julkaisutoiminta ja viime vuosina Suomen Helluntaikirkon eettisopillisen toimikunnan kannanotot. Opillisia tulkintoja muokkaavan ja yhtenäistävän vaikutuksen lisäksi niiden avulla voidaan havainnoida opetuksessa vuosikymmenien kuluessa tapahtuneita vähittäisiä muutoksia, jotka muutoin voisivat jäädä havaitsematta. Käytännön kautta muotoutuvat näkemykset ja tulkinnat ovat jatkuvassa muutoksessa, johon vaikuttavat myös muut kristillisen kentän muutokset sekä seurakuntakulttuurin, yhteiskunnan ja yleisen kulttuurin muutokset.

⁷ Ahonen 1994, 325.

⁸ www.suomenhelluntaikirkko.fi.

⁹ Suomen helluntaiseurakuntien uskon pääkohdat 2014.

Vahvin opillisia sisältöjä muokkaava tekijä on eittämättä seurakunnissa tapahtuva julistus ja opetus. Vahvat julistajat ovat vaikuttaneet sisältöihin omalla henkilökohtaisella panoksellaan. Julistajat ovat liikkuneet paljon myös eri seurakunnissa. Yksittäisten seurakuntien saarnaajat vierailevat muissa seurakunnissa kutsuttuina vierailevina julistajina. Tämän lisäksi liikkeessä on vuosikymmenien aikana toiminut huomattava määrä julistajia, jotka ovat kiertäneet seurakunnissa ilman kiinteää työsuhdetta mihinkään yksittäiseen seurakuntaan. Sisällön kehittyminen on ollut kahdensuuntaista: toisaalta julistajat ovat vaikuttaneet siihen omalla panoksellaan ja toisaalta liikkeen muodostama yhteisö, ja julistajien keskinäiset yhteydet ovat vaikuttaneet julistajien sanomaan yhdenmukaistavalla tavalla.

Julistuksen sisältöä on valvottu epävirallisella mutta käytännössä vaikuttavalla tavalla seurakuntien vanhimmistojen toimesta ja myös maakunnallisten ja valtakunnallisten neuvottelupäivien keskusteluilla ja ohjauksella. Yhteisestä linjasta poikkeava opetus on tarvittaessa nostettu keskustelun aiheeksi, ja äärimmäisenä keinona linjasta poikkeava julistaja on saatettu sulkea veljesyhteyden ulkopuolelle, tai seurakunnille on saatettu ilmoittaa, että tällainen henkilö ei nauti liikkeen luottamusta. Talvipäivillä on muutoinkin tehty päätöksiä ja suosituksia opillisista linjauksista ja käytännöistä. Vaikka niillä ei olekaan ollut juridista sitovuutta, käytännössä päätöksillä on ollut vahva vaikutus ja arvovalta.

Raamattukoulutuksen tarve havaittiin jo herätysliikkeen alkuvuosina. Lyhyitä kursseja järjestettiin seurakunnissa 1920-luvulta alkaen. Oman oppilaitoksen tarve oli pitkään esillä ja kiinteä raamattuopisto perustettiin ja aloitti toimintansa Paimiossa vuonna 1952. Koulutus oli tarkoitettu ensisijaisesti julistustehtäviin aikoville, työssä jo oleville ja myös muille seurakunnissa aktiivisesti toimiville. Raamattuopisto siirtyi Hattulan Katinalaan vuonna 1958 ja sieltä vuonna 1991 edelleen Keuruulle, jossa se toimii edelleen Iso Kirja -opiston nimellä ja Iso Kirja ry:n hallinnoimana. Opisto sai kansanopiston oikeudet vuonna 1995. Toiminta on laajentunut käsittämään teologista koulutusta ja monia seurakuntatoiminnan

alueita. Opistossa on nykyisellään mahdollista suorittaa seurakuntatyön peruskoulutuksen lisäksi korkeakoulutasoisia maisteritutkintoja teologiasta yhteistyöyliopistojen hyväksymissä ohjelmissa. Ison Kirjan opiskelijat ovat tuottaneet oppinnäytteinä huomattavan määrän teologista tutkimusta, jossa on käsitelty raamatuntulkinnallisia kysymyksiä, opillisia linjauksia ja erilaisia käytännöllisen teologian aiheita.¹⁰ Iso Kirja -opistolle ei ole annettu tehtäväksi määrittellä tai kehittää herätysliikkeen oppia, teologiaa tai käytäntöjä. Opistolla on kuitenkin tosiasiallista merkitystä opetuksen välittämisessä ja tiedon jakamisessa. Opiskelu vahvistaa myös keskinäistä yhteisöllisyyttä, millä on vaikutuksia opillisiin näkemyksiin seurakunnissa.

Opillisten linjausten määrittelyssä ja viestittämisessä on käytetty lehtiä ja kirjoja aktiivisesti koko liikkeen olemassaolon ajan. Ristin Voitto -lehti on ilmestynyt säännöllisesti jo vuodesta 1912 alkaen. Lehteä ja kristillistä kirjallisuutta kustantava Ristin Voitto ry perustettiin vuonna 1926. Toimintaa harjoitetaan nykyisin yhtiömuodossa nimellä Aikamedia Oy. Julkaisuilla on ollut keskeinen merkitys opetuksen linjaamisessa ja tiedottamisessa jäsenille.

Suomen Helluntaikirkko on saanut tehtäväkseen selvittää herätysliikkeen näkemyksiä eettisistä ja opillisista kysymyksistä. Eettis-opillinen toimikunta on tuottanut jatkokäsittelyyn eri aihepiirejä koskevia selvityksiä ja kannanottoja, esimerkkeinä *Suomen Helluntaiseurakuntien uskon pääkohdat* -asiakirjan syventävä määrittelytyö, *Israel-teologisia näkemyksiä* -asiakirja ja *Nainen helluntaiseurakunnan palvelutehtävissä* -raportti.¹¹

Seurakuntien itsenäisyys, kirjoitetun opillisen aineiston puuttuminen ja yksittäisten vahvojen julistajien henkilökohtainen vaikutus ovat vaikuttaneet opetuksen sisältöihin monitahoisesti siten, että uskon ja opin tulkintojen yhdenmukaisuutta on ollut vaikea ylläpitää. Opillinen yhdenmukaisuus on kuitenkin säilynyt huomattavan kiinteänä. Talvipäivien merkitys on ollut tässä keskeinen. Suomalainen helluntailiike ei ole jakautunut eri

¹⁰ Ruohomäki 2020.

¹¹ www.suomenhelluntaikirkko.fi.

suuntauksiksi kuten maailmanlaajuisesti monissa maissa on tapahtunut. Itsenäiset seurakunnat ovat sitoutuneet sovittuihin linjauksiin ja pysyneet liikkeen yhteydessä. Yksi tekijä opillisen yhtenäisyyden taustalla lienee se, että liikkeessä on vältetty ottamasta kantaa erilaisia mielipiteitä herättäviin eettisiin tai yhteiskunnallisiin asioihin, joissa ei ole kysymys yksilön uskon ja seurakuntaelämän keskeisistä aiheista.

Teologiset perusteet

Helluntailiikkeen teologia perustuu tiiviisti Raamattuun. Raamattua pidetään Jumalan ilmoituksena, joka on ehdottoman luotettava ja ainut opin ja elämän ohje. Tämä periaatteen keskeinen merkitys selittää myös sitä, että kirjallisten uskontunnustusten laatimista ei ole pidetty aiheellisena eikä aiemmin hyväksyttävänäkään. Kaikkea oppia ja julistusta arvioidaan Raamatun kirjoitusten perusteella. Raamattu on myös eettisten kannanottojen arviointiperuste. Seurakunnan toiminnassa ja organisoitumisessa halutaan pitäytyä Raamatusta ilmenevään apostolisen ajan malliin.¹²

Helluntailaisen uskonkäsityksen vahva perusta on reformaatiosta peräisin oleva oppi vanhurskaudesta yksin armosta uskon kautta. Jumalan armo saadaan ilman omia ansioita, mutta armo ja pelastus otetaan vastaan uskomalla Jeesukseen syntiemme sovittajana.¹³ Tässä kohden opetus poikkeaa eräistä luterilaisista korostuksista, joiden mukaan armon omaksuminen ei edellytä ihmiseltä mitään tahdonratkaisua. Helluntailaisen opetuksen mukaan ihmisen on valittava, hyväksyykö hän Jumalan pelastusteon omalle kohdalleen, ja hänellä on mahdollisuus myös hylätä Jumalan Kristuksessa valmistama pelastus ja kieltäytyä vastaanottamasta sitä.

Evankeliumia julistetaan, jotta Jumalasta vieraantuneet ja ilman henkilökohtaista yhteyttä häneen olevat ihmiset voisivat löytää pelastuksen ja

¹² Kuosmanen 1979, 18-19.

¹³ Vikstén 2006.

armon omalle kohdalleen. Sille joka ottaa vastaan evankeliumin, Jumala vaikuttaa uskon ja uudestisyntymisen. Uskoon tullut ottaa kasteen ja liittyy paikalliseen seurakuntaan. Helluntaiseurakunnissa noudatetaan herätyskristillisen näkemyksen mukaista seurakuntanäkemyistä, ja seurakuntaan voi liittyä vain uskoon tullut ja uskovana kastettu henkilö. Jäseneltä edellytetään opetuksen mukaista kristityn elämäntapaa ja aktiivista sitoutumista seurakuntayhteeyteen.

Uskova on tarkoitettu elämään uutta elämää Jumalan yhteydessä ja hänen tahtonsa mukaisella tavalla. Pyhä Henki vaikuttaa uskovassa tämän mukaista tahdon suuntaa ja antaa voimaa uuteen elämään. Pyhällä Hengellä täytyminen vaikuttaa armolahjojen toimintaa apostolisen ajan tapaan. Armolahjojen tarkoitus on rakentaa seurakuntaa ja antaa uskoille voimaa todistaa Jeesuksesta. Ne eivät tee ihmistä muita pyhemmäksi tai paremmaksi.

Uskovan tehtävänä maailmassa on osoittaa lähimmäisenrakkautta ja siten välittää osaltaan Jumalan rakkautta ympäristöönsä. Uskovan elämään kuuluu myös pidättäytyminen päihteistä ja avioliiton ulkopuolisista seksuaalisista suhteista. Eettisissä valinnoissa korostetaan oikeudenmukaisuutta, rehellisyyttä ja väkivallattomuutta.

Yhteiskunnallisten näkemysten kannalta merkityksellistä on opetus Jumalan valtakunnasta ja eskatologiasta. Maailman ajatellaan ajautuvan kohti tuhoa ja aikakauden loppua. Jumalan valtakunnan ei uskota toteutuvan vähittäisen kehittymisen kautta vaan Jeesuksen paluun ja hänen lopullisen voittonsa kautta. Kristityn tehtävä ei ole ensisijaisesti maailman parantaminen vaan lähetystehtävä kaikkien kansojen saavuttamiseksi evankeliumilla, mikä edistää Jeesuksen takaisintuloa.

Yhteiskunnallisten näkemysten taustat

Helluntailiike on taustaltaan kansanherätys ja maallikkoliike. Liikkeen vahvat vaikuttajahenkilöt ja julistajat ovat olleet maallikoita, joskin alku-

vuosikymmenien julistajissa oli myös luterilaisesta kirkosta ja muista kirkkokunnista siirtyneitä teologeja. Julistajissa ja johtajissa oli teologien lisäksi useita sivistyneistöön ja ylempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvia miehiä ja naisia. Hengellisyys ja karismaattiset ilmiöt ovat olleet voittopuolisesti kokemuksellisia, ja teologisten perusteiden teoreettinen selittäminen on jäänyt taka-alalle.

Kansanherätyksenä helluntailiike oli alkuvuosikymmeninä valtaosiltaan työväenluokkainen tukeutuen maaseudulla maataloudessa työskenteleviin ja kaupungeissa työväestöön. Kansalaissodan jälkeen liikkeeseen liittyneistä suuri osa kuului punaiseen väestöosaan. Luterilainen kirkko nähtiin paitsi hengelliseltä profiililtaan maallistuneena ja elävästä hengellisyydestä etäännyneenä myös valkoisen poliittisen vallan edustajana. Herätysvaikutus oli vastaliike valtaapitäviä kohtaan.¹⁴

Työväentaustaisuus ja vastaliikeominaisuus valtaapitäviä kohtaan ei purkautunut poliittisena suuntautumisena. Poliittiset suuntaukset nähtiin ristiriitaisina. Puolueisiin nähden jäsenistössä oli monen suuntaisesti ajattelevia. Vaikka ajattelussa saattoi olla vasemmistolaisia painotuksia, vasemmistopuolueiden kristillisyyden vastaisuus ja äärivasemmiston suoranainen ateismi ei houkutellut. Ymmärrettiin myös, että erilaiset poliittiset näkemykset voivat hajottaa uskovien keskinäistä yhteyttä. Reaktiona tähän oli politiikan vastaisuus. Puolueisiin sitoutumista ei pidetty suotavana.

Liikkeen piirissä syntyi pariinkin otteeseen ristiriitaa suhtautumisesta poliittiseen toimintaan. Vuosina 1945 ja vuonna 1962 kaksi Helsingin Saalem-seurakunnan saarnaajaa asettui ehdokkaiksi eduskuntavaaleissa, mitä paheksuttiin seurakunnan johtoon kuuluville sopimattomana.¹⁵ Asiaa käsiteltiin useampaan kertaan Talvipäivillä, johtopäätöksenä suositus julistustehtävissä toimivien pidättäytymisestä poliittisesta sitoutu-

¹⁴ Kankaanniemi 2019.

¹⁵ Eino Manninen vuoden 1945 ja Kai Antturi vuoden 1962 vaaleissa. Kummankaan ehdokkuus ei johtanut valintaan ja ehdokkaat jatkoivat seurakunnan tehtävissä.

misesta. Äänestäminen ja politiikkaan osallistuminen jätettiin muutoin uskovien omantunnon asiaksi.¹⁶

Vaikka helluntailiikkeessä on edelleen vahvana periaate seurakunnan pysyttäytymisestä politiikan ulkopuolella, vaaleihin tai puolue toimintaan osallistuminen ei ole enää viime vuosikymmeninä aiheuttanut ristiriitaa. Julistajat ja seurakuntien vaikuttajat ovat aikaisempaa enemmän osallistuneet politiikkaan ja olleet puolueiden ehdokkaina vaaleissa. Myös puoluevalintoihin on tullut kirjavuutta, vaikka kristillisdemokraattinen vaihtoehto näyttää olevan valintana suosituin.

Äänestämiseen varottiin aikaisempina vuosikymmeninä ottamasta seurakunnassa kantaa, mutta nykyisin äänestämiseen kannustaminen puhujanpaikalta on yleistynyt ja kristillisten arvojen edistämistä tuetaan, mutta puolueisiin suhtaudutaan tasapuolisesti ja kantaa ottamatta. Äänestämättä jättäviä saattaa jäsenkunnassa olla jonkin verran johtuen pidättyvästä suhtautumisesta politiikkaan ja vaikeudesta sitoutua mihinkään puolueeseen.

Helluntailaiseen aatetaustaan kuuluu myös pasifistisia piirteitä. Sotien aikana aseista kieltäytyminen oli vakava kysymys monien kieltäytyessä ottamasta asetta mutta joidenkin lausuessa samanaikaisesti aseellista puolustautumista tukevia näkemyksiä. Vastakkain olivat kaksi vahvaa arvoa, isänmaan kunnioitus ja väkivallan vastaisuus. Tässäkin kysymyksessä valitsevaksi kannaksi muodostui jättää suhtautuminen jokaisen henkilökohtaiseksi omantunnon asiaksi. Sotien jälkeen aseettoman palvelun tultua mahdolliseksi se on ollut seurakuntiin kuuluvien nuorten miesten valintana yleinen vaihtoehto, mutta myöhemmin suosituimmiksi vaihtoehtoisiksi ovat tulleet aseellinen palvelus tai siviilipalvelus. Liikkeessä on toiminut myös sotilasuralla työskenteleviä, eikä tästä liene aiheutunut ongelmia.

Herätyskristillinen teologia ja seurakuntanäkemyks merkittää keskitymistä yksilön pelastukseen ja yhteiskunnallisten ja ”maallisten” kysymysten jäämistä toissijaisiksi. Liikkeen eetoksessa elää vahva tahto levittää

¹⁶ Ahonen 1994, 317-321.

evankeliumia ja auttaa lähimmäisiä kääntymykseen. Monet yhteiskunnalliset ongelmat nähdään seurauksina Jumalan tahdon vastaisesta elämästä. Päihitteet, rikokset, vapaat suhteet ja kevytmielinen elämäntapa rikkovat elämää ja yhteiskuntaa, ja uskon tulo ja uusi elämä on siihen paras yhteiskuntaa eheyttävä lääke. Seurakunnan tehtävä ei ole tämän ajattelutavan mukaan yrittää vaikuttaa yhteiskuntaan ”maallisilla” tai poliittisilla keinoilla.

Seurakunnalla on vahva rooli ihmisiä voimauttavana tekijänä. Uskoontulo ja uuden elämän löytäminen vahvistaa itsetuntoa ja lisää toimintamahdollisuuksia. Seurakunnat harjoittavat myös laajasti sosiaalista työtä muun muassa syrjäytyneiden ja päihdeongelmaisten parissa ja vankiloissa. Ajatuksellinen lähtökohta tässä on evankeliumin muuttava voima ja lähimmäisenrakkauden osoittaminen. Lähetystyö kehitysmaissa on ollut voimakasta koko liikkeen olemassaolon ajan. Lähetystyöhön liittyy läheisesti kehitysyhteistyö, jonka tavoitteena on kehitysmaiden ihmisten kokonaisvaltainen auttaminen.

Herätysliikkeen näkemykset ja arvot ovat olleet jatkuvasti muutoksessa. Yhtenä esimerkkinä siitä voidaan mainita uskovien ja seurakunnan suhtautuminen yleensä ulkopuoliseen yhteiskuntaan. Alkuaikojen vastaliike-ajattelu muuttui eron tekemiseksi ”maailmaan” ja maailmallisuuteen. Kristityt nähtiin maailmasta erotetuksi joukoksi. Ulkopuolinen yhteiskunta koettiin hengellisyyttä vastustavana voimana, jonka maailmaan mukauttavaa vaikutusta on syytä torjua. Seurustelu ulkopuolisten kanssa oli toivottavaa lähinnä vain heidän tavoittamiseksi evankeliumilla. Ajattelutavat ovat tästä kehittyneet siihen suuntaan, että osallistumista ja kontakteja muualle yhteiskuntaan pyritään edistämään, ja kontaktien ja ystävyyksien verkosto on tärkeä itsessään yhteyksien ylläpitämiseksi eikä ainoastaan evankeliumin eteenpäin viemiseksi. Samalla tavoin seurakunta pyrkii hakemaan yhteistyötä erilaisten organisaatioiden kanssa ja antamaan resurssiaan yhteiseen käyttöön yhteiseksi hyväksi.

Yhteiskunnalliset arvot

Yllä kuvattujen historiallisten tekijöiden ja yhteiskunnallisten taustatekijöiden perusteella voidaan kuvata yhteiskunnallisia arvoja ja yhteisön itselleen muodostamaa yhteiskunnallista opetusta. Arvot ja uskomukset muodostavat taustan, jonka perusteella toimintojen ja valintojen sisältö määreytyy. Samalla kun kuvataan näkemysten yleislinjoja, on syytä havaita myös niitä ohjaavat erisuuntaiset vaikutukset ja ristiriitaisetkin elementit.

Uskonnonvapaus

Uskonnonvapaus ja siihen liittyvät yhdistymis- ja kokoontumisvapaus ovat olleet koko liikkeen olemassaolon ajan tärkeä yhteiskunnallinen tekijä, jonka lähtökohdat ovat ymmärrettäviä vähemmistökirkon asemasta käsin. Vaikka uskonnonvapaus onkin koko itsenäisyyden ajan ollut ongelmaton sinänsä liikkeen olemassaolon ja toimintavapauden kannalta, liikkeeseen kuuluvien yhdenvertaisuudessa on tapahtunut muutosta parempaan. Esi-merkiksi nykyään helluntailainenkin opettaja voi antaa luterilaista uskonnonopetusta. Vähemmistökirkkojen kuuleminen lainsäädäntötyössä ja virallisen aseman yhdenvertaisuuden parantuminen suhteessa kansankirkkoihin on syytä panna merkille myönteisinä asioina. Uskonnonvapaus on liikkeelle tärkeä arvo myös koskiessaan maahanmuuttajia ja yleensäkin muihin uskontokuntiin kuuluvia. Suhteet evankelisluterilaiseen kirkkoon ovat kehittyneet myönteisesti ja koetaan nykyisellään tasavertaisiksi ja lämpimiksi.

Sananvapaus

Viimeaikaisessa keskustelussa on noussut esille sananvapauden tärkeys myös kristillisten ja perinteisen näkemysten julkisessa esittämisessä. Vaikka lainsäädännössä ja oikeusjärjestelmässä sananvapaus on virallisesti laaja ja muuttumaton, helluntailiikkeen piirissä on koettu, että vapauden ala

on tosiasiallisesti kaventunut eikä liikkeen edustamia näkemyksiä suvaita mediassa ja yleisessä mielipiteessä entiseen tapaan.

Sananvapaus on moneen suuntaan vaikuttava tekijä. Kristillisestä näkökulmasta on syytä edellyttää laajaa sananvapautta, mutta se merkitsee samalla vapaata kenttää perinteisiä arvoja vastustavalle viestinnälle ja kristillisten perusarvojen suoranaistulle pilkkaamiselle. Siksi sananvapauden käyttö edellyttää myös harkintaa ja erityisesti julkisin varoin tuetuilta tiedotusvälineiltä tasapuolisuutta ja asiallisuutta.

Esivallan kunnioitus

Helluntailaiseen eetokseen kuuluu laillisen esivallan kunnioitus. Hallitusvallan kärkevää julkista arvostelua ei pidetä sopivana, ja oikeuslaitoksen ja virkakunnan ohjausta kuuluu noudattaa. Perusteena tähän on Paavalin opetus, että esivalta on Jumalan asettama. Esivallan puolesta rukoillaan ja toivotaan, että valtion johto toimii Jumalan tahdon mukaisilla periaatteilla. Jos julkinen valta toimisi tavalla, joka estää palvelemasta Jumalaa, uskovan tulee *”kuulla enemmän Jumalaa kuin ihmisiä”*.¹⁷ Tämä tulkitaan siten, että tällaisessa tilanteessa yksilöuskovan tulee keskeisissä Jumalan palvelemista koskevissa asioissa noudattaa Raamatun ohjetta esivallan määräyksistä riippumatta. Tässä ei tarkoiteta kaikkia omantunnon asioita, eikä periaate oikeuta kapinointiin tai kumouksellisiin toimiin.

Kristillisen perinteen kunnioitus

Suomalainen sivistys pohjautuu kristillisiin arvoihin, joita helluntailiikkeessä kunnioitetaan vahvasti. Näiden arvojen esillä pitämistä pidetään tärkeänä yleisen maallistumiskehityksen ja moniarvoistumisen aikana. Kehitys on nähtävissä erityisesti kasvatusta ja koulutusta koskevissa näkemyksissä. Uskonnonopetusta pidetään liikkeessä tärkeänä ja pahoitellaan

¹⁷ Ap.t. 4:19.

sen osuuden vähentymistä opetusohjelmissa. Helluntailaisten perheiden lapset osallistuvat säännönmukaisesti luterilaiseen uskonnonopetukseen ja tukevat sitä. Erityistä helluntailaista opetusta ei ole vaadittu silloinkaan, kun se oppilaiden lukumäärän perusteella olisi mahdollista. Uskonnollisen tiedon välittäminen on tärkeää paitsi uskonnollisen lukutaidon vuoksi myös tiedollisena perustana evankeliumin välittämiseksi ja oman hengellisen elämän löytämiseksi.

Konservatiivi-liberaali -jatkumo

Helluntailaisuutta ei ole helppoa sijoittaa konservatiivi-liberaali -akselille tai puoluepoliittiselle kartalle. Toisaalta tuki kristilliselle perinteelle ja perinteisille arvoille on ilmeinen, ja maallistumiskehitystä halutaan vastustaa. Toisaalta oman vapaakristillisen identiteetin ylläpitäminen edellyttää yhteiskunnalta suvaitsevaisuutta ja neutraalisuutta suhteessa katsojiksiin. Oman yhteisön toiminta ja oman vakaumuksen todeksi eläminen on helpointa demokraattisessa, moniarvoisessa ja suvaitsevaisessa yhteiskunnassa. Tästä aiheutuu jännitettä konservatiivisten vakaumusten ja moniarvoisen liberaalin toimintaympäristön välille.

Jäsenkunnan poliittista jakautumista ei ole selvitetty, mutta yksittäisten julkisten kannanottojen ja suppeiden kyselyjen perusteella voidaan arvioida, että kannatus jakautuu useille puolueille. Porvarillisten puolueiden kannatus on ymmärrettävää kristillisen ja konservatiivisen arvopohjan perusteella, mutta myös vasemmistupuolueiden edustamat arvot vähempiosaisien tukemisesta ja sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta saavat tukea. Jakautuminen ei voine tapahtua pelkästään kristillisen uskon vaan myös moninaisten muiden tekijöiden perusteella.

Kansainvälisyys

Helluntailiike on monella tavalla kansainvälisesti suuntautunut. Herätysliikkeen amerikkalaiset alkujuuret, lukuisat kansainväliset julistajavierailut

ja pitkäaikainen yhteistyö monien maiden helluntailiikkeiden kanssa luovat perustaa kansainvälisyydelle. Laaja lähetystyö antaa koko jäsenkunnalle kytkennän kansainvälisyyteen ja muihin kulttuureihin erityisesti kehitysmaissa. Aikaisemman evankeliointipainotteisuuden ja seurakuntien perustamiseen tähtäävän työn rinnalle on tullut laaja kehitysyhteistyö. Sen ajatuksellisena taustana on ihmisten kokonaisvaltainen auttaminen hengellisesti, aineellisesti, henkisesti ja sosiaalisesti. Toteutustapaan liittyy kiinteä yhteistyö paikallisten kumppaniorganisaatioiden ja varsinkin seurakuntien kanssa.

Maahanmuutto ja vuoden 2015 pakolaisaalto ovat tuoneet oman vaikutuksensa kansainvälistymiseen. Seurakunnat tarttuivat tilaisuuteen ja totesivat, että ”lähetyskenttä on tullut luoksemme”. Tulijoille järjestettiin monenlaista apua ja tukea ja heille välitettiin evankeliumia ja tietoa kristinuskosta. Huomattava määrä muslimimaista tulleita kääntyi kristityiksi, kastettiin ja liitettiin paikallisiin seurakuntiin. Monissa seurakunnissa maahanmuuttajat muodostivat valtaosan parin vuoden aikana seurakuntaan liitetystä uusista jäsenistä.

Vaikka seurakunnat osoittivat maahanmuuttajille merkittäväällä tavalla apua ja lähimmäisenrakkautta, myös ongelmia on nostettu esille ja mielihiteissä on esiintynyt maahanmuuton vastaisia äänenpainoja. Rasismia ei ole ollut havaittavissa, ja seurakuntien opetuksessa on ollut esillä kannustus maahanmuuttajia tavoittavaan työhön ja uusista seurakuntaan tulijoista on iloitettu.

Kansainvälistymiseen ei kaikissa suhteissa ole suhtauduttu pelkästään myönteisesti. Suomen liittyminen Euroopan Unioniin ei liene nauttinut seurakuntakentässä kovin suurta kannatusta. Osaltaan tähän ovat olleet vaikuttamassa ajatukset lopun aikojen antikristillisestä valtioliitosta ja tähän viittaavat eskatologiset näkemykset. EU:n kristillinen perinne ei ole vakuuttanut myöskään sen vuoksi, että siinä on nähty enemmän katolisen Etelä-Euroopan kuin pohjoismaisen protestanttisuuden piirteitä.

Päihteet, viihde ja huviteollisuus

Suhtautuminen alkoholiin ja muihin päihteisiin samoin kuin tupakkaan on ollut perinteisesti kielteinen. Niiden ei ole katsottu kuuluvan uskovien elämäntapaan. Alkoholiin suhtautumiseen on vaikuttanut se, että liikkeen piirissä on tehty työtä alkoholiongelmisten henkilöiden kanssa ja viestinnässä esitettyjen muutoskertomusten päähenkilöistä monilla on ollut alkoholiongelma, johon uskoontulo ja elämänmuutos on tuonut avun.

Aikaisemman alkoholista pidättäytymisen ihanteen ehdottomuus on viime vuosikymmeninä loiventunut, ja käydyssä keskusteluissa on puollettu myös alkoholin kohtuukäyttöä, vaikka myös alkoholin vaarat on tuotu samalla esiin. Julkilausutusti ehdottoman raittiuden ensisijaisuus elää vahvana edelleen.

Alkoholistien ja narkomaanien parissa ja vankiloissa tehty työ on luonut kontakteja tähän erityiseen maailmaan.¹⁸ Päihdetyö on kehittynyt ammattimaiseksi auttamistyöksi, jossa käytetään moniammatillista osaamista, eikä toiminta ole pelkästään julistavaa ja kääntymykseen johdattavaa.

Suhtautuminen päihteisiin ja erilaisiin kevyen viihteen muotoihin on ollut torjuvaa ja omaa seurakuntaväkeä on varoiteltu näiden ilmiöiden turmiollisesta vaikutuksesta, mutta toisaalta on haluttu ymmärtää, että yhteiskunta toimii demokraattisesti säädettyjen lakien mukaan eivätkä kaikki yhteiskunnan jäsenet sitoudu liikkeen tiukkaan etiikkaan. Yhteiskunnan oikeus säädellä toimintaa hyväksytään esivallan kunnioittamisen periaatteen mukaisesti. Tietyillä aloilla toimivat uskovat yrittäjät ja yritysten työntekijät ratkaisevat itse omantunnon kysymyksenään suhtautumisen esimerkiksi alkoholijuomien ja tupakan myyntiin. Sellaisiin kysymyksiin ei ole opetuksessa ja julistuksessa yleensä haluttu antaa ohjausta. Vallitsevassa ajattelutavassa suositaan yleisimmin yhteiskunnan asettamia rajoituksia kuin niiden purkamista.

¹⁸ Kristillinen Alkoholisti- ja Narkomaanityö ry (KAN).

Avioliitonäkemys ja seksuaalietiikka

Suomalaisen helluntailiikkeen voi sanoa olevan jakamattomasti perinteisen avioliitonäkemyksen kannalla. Avioliittoa ajatellaan Jumalan asettamana instituutiona miehen ja naisen välillä. Tästä on johdettu myös seksuaalietiikan lähtökohta, että seksuaaliset suhteet kuuluvat avioliittoon eikä avioliiton ulkopuolinen seksi ole hyväksyttävää. Periaatteen tasolla asia on selkeä, mutta käytännön elämä on monivivahteisempaa. Parisuhdetta muodostettaessa esiaviollisen seksin harjoittaminen ei liene harvinaista, vaikka se mielletään tämän normin vastaiseksi. Avioliitossa elämistä pidetään niin ikään tämän ihanteen vastaisena, mutta ympäristön yleistä käytäntöä on seurakunnassa vaikea vastustaa.

Avioliitto- ja avioliittokysymykset aiheuttavat vaikeasti ratkaistavia tilanteita, kun seurakunnan yhteyteen tulee moninaisissa parisuhdetilanteissa olevia uskoon tulleita ihmisiä. Perhetilanteet voivat olla monimutkaisia eikä ohjeiden antaminen yksittäistapauksissa ole helppoa. Avioerot ja uudelleen avioitumiset ovat yleistyneet myös seurakuntien sisällä. Kun näihin tilanteisiin ei ole olemassa kirjoitettua opetusta tai ohjeistusta, neuvojen antaminen tai uuteen avioliittoon vihkiminen joudutaan ratkaisemaan tapaus kerrallaan etsien hyviä ratkaisuja ilman etukäteen vahvistettuja linjauksia.

Samaa sukupuolta olevien parisuhteisiin ja uuden lain mukaisiin homoseksuaalisiin avioliittoihin suhtaudutaan johdonmukaisen torjuvasti. Tässäkin voidaan joutua vaikeisiin tilanteisiin, kun tällaisia parisuhteita todennäköisesti tulee oleman tulevaisuudessa lisääntyvästi seurakuntaan pyrkivien ja myös seurakuntien jäsenten joukossa. Periaatteellisena kannanottona on, että kiinnostus samaan sukupuoleen ja homoseksuaalinen taipumus ei ole tuomittavaa mutta taipumuksen toteuttaminen samaa sukupuolta olevien kesken on Raamatussa ilmoitetun Jumalan tahdon ja kristillisen elämäntavan vastaista. Taipumuksen ja harjoittamisen ymmärtäminen kahdeksi eri asiaksi selkiyttää asiaa jonkin verran, mutta ohjeiden antaminen yksittäistapauksiin voi silti olla vaikeaa. Periaatteena pitäisi olla

asian kanssa kamppailevien tukeminen ja auttaminen kohti tasapainoista elämää ja pidättäytymistä tällaisista suhteista. Haasteena on pitää opetus ja julistus näistä asioista selkeänä mutta ylläpitää seurakunnassa kuitenkin ihmisiä kohtaan avointa, turvallista ja rakastavaa ilmapiiriä, jossa kaikenlaisissa elämäntilanteissa olevat ihmiset voivat olla tervetulleita ja saavat kasvaa Jumalan tuntemisessa, uskovan elämässä ja ihmissuhteissa.

Eettisen opetuksen soveltaminen yhteiskunnan toimintoihin

Herätyskristillisenä yhteisönä ja jäsenten henkilökohtaista uskonratkaisua edellyttävinä seurakuntina helluntailiikkeellä on haaste sovittaa yhteen oman yhteisön elämäntavat ja suomalaisen yhteiskunnan toisenlaiseen suuntaan etenevä kehitys. Yhteensovittamisessa on muutamia peruskysymyksiä. Ensinnäkin yhteiskunnalta tulee edellyttää sellaisia säännöksiä ja rakenteita, joiden puitteissa liikkeen julistuksen ja arvojen toteuttaminen on täysimääräisesti ja rajoituksitta mahdollista. Nykyinen demokraattinen, yhdenvertainen ja suvaitsevainen yhteiskunta tarjoaa tähän hyvät lähtökohdat, kunhan liberaali yhteiskunta turvaa myös konservatiivisten arvojen mukaisen toiminnan edellytykset. Tältä osin helluntailiikkeenkin piirissä tunnetaan huolta kehityksen suunnasta.

Toiseksi liikkeen on pohdittava, millaisia impulsseja se haluaa antaa ulospäin yhteiskunnan kehittämiseksi. Vaikuttamisen tarkoituksena ei pitäisi olla pelkästään omien toiminta- ja elinmahdollisuuksien turvaaminen vähemmistöyhteisönä vaan myös myönteisten vaikutusten aikaansaaminen ja sitä koskevien aloitteiden esittäminen. Yhteiskuntaan voitaisiin pyrkiä vaikuttamaan siten, että syrjäytyneiden ja vähäosaisten mahdollisuuksia parannetaan, erilaisia ongelmaisten tukijärjestelmiä kehitetään ja tällaiseen toimintaan varataan resursseja.

Kolmanneksi liikkeen olisi aiheellista pysähtyä pohtimaan yksittäisten esiin nousevien ajankohtaisten kysymysten sijasta, mikä on sen perusfilosofia yhteiskunnallisissa asioissa. Nykyisen kehityksen edelleen jatkuessa olisi määriteltävä, millaisilla ehdoilla ja toimintatavoilla haluamme vaikut-

taa moniarvoisessa ja demokraattisessa yhteiskunnassa. Onko roolimme kehittää moniarvoista yhteiskuntaa johonkin suuntaan vai ainoastaan vaatia kristillisten arvojen palauttamista yhteiskunnan yleiseksi normiksi?

Neljänneksi seurakunnat voisivat pyrkiä aloitteellisesti yhteistyöhön yhteiskunnan organisaatioiden ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa paikallisten ongelmien ratkaisemiseksi ja elämänolosuhteiden parantamiseksi. Seurakunnat voisivat nykyistä enemmän integroitua toimijoina osaksi yhteiskuntaa. Kansalaisyhteiskunnalla saattaisi olla nykyistä enemmän mahdollisuuksia toimintaan paikallisessa yhteisössä vaikuttavana resurssina. Tällaisesta on hyviä esimerkkejä päihdeongelmaisten ja turvapaikanhakijoiden kohtaamisessa ja kehitysyhteistyössä.

Kirkkokuntien väliset suhteet ovat nykyisellään hyvät eikä liikkeen alkuaikojen vastakkainasettelua enää esiinny. Valtakunnallisella tasolla helluntailiikkeen ja evankelisluterilaisen kirkon välillä käydään säännöllisiä neuvotteluja oppikysymyksistä. Keskinäinen ymmärrys ja yhteistyön edellytykset ovat parantuneet. Vastakkainasettelun sijasta nähdään kirkkojen yhteinen tehtävä ja yhteiset haasteet maallistuvassa yhteiskunnassa.

Yhteenveto

Helluntailiikkeen opetukset ovat syntyneet ja kehittyneet monien eri tekijöiden vaikutuksesta sosiaalisena ja yhteisökulttuurisena prosessina. Liikkeen sisäinen kulttuuri on muuttunut siten, että eristäytynyt yhteiskunnallinen vastaliikeominaisuus on kehittynyt kohden yhteiskunnallista avautumista, integroitumista ja yhteistyötä muiden yhteisöjen ja organisaatioiden kanssa.

Yhteiskunnallisen opetuksen sisältöjä ei ole määritelty kirjallisesti, minkä vuoksi opetuksen kuvaamiseksi on tarpeen tarkastella liikkeen historiaa, rakenteita ja opetukseen vaikuttaneita yhteisöllisiä tekijöitä. Opetussisältöjä on mahdollista hahmottaa liikkeessä vallitsevien yhteiskunnallisten näkemysten ja arvojen perusteella. Niitä käsiteltäessä voidaan

kuitenkin kysyä, kertooko havaittujen näkemysten kokonaisuus tai kirjo lopulta liikkeen opetuksesta vai enemmänkin opetuksen piirissä olevan jäsenkunnan arvoista ja uskomuksista.

Kirjallisuutta:

Ahonen, Lauri K. *Suomen helluntaikeräyksen historia*.
Päivä Osakeyhtiö, Hämeenlinna, 1994.

Antturi, Kai, Kuosmanen, Juhani ja Luoto, Valtter.
Helluntaikerätyt tänään. RV-Kirjat, Vantaa, 1986.

Kankaanniemi, Matti. *Historia meissä: Suomalaisen helluntaiseurakunnan kulttuurinen ja teologinen kontekstuaalisuus*.
Teoksessa: Kuitunen, Jorma (toim.) *Kaikkien kansojen koti*.
Seurakunta monikulttuurisessa Suomessa. Aikamedia Oy, Keuruu, 2019.

Kuosmanen, Juhani. *Herätyksen historia. Herätyskristillisyyden kirkkohistoriallisena joukkoliikkeenä*. Ristin Voitto, Tikkurila, 1979.

Launonen, Leevi (toim.) *Selvyyttä seksiin. Näkökulmia kristilliseen seksuaalietiikkaan ja -kasvatukseen*. Aikamedia Oy, Keuruu, 2020.

Lähetysteologinen asiakirja. Suomen Helluntaikirkon julkaisuja 3.
Aikamedia Oy, Keuruu, 2014.

Mäkinen, Jukka. *Rakkaani on valkoinen ja punainen. Vuoden 1918 sisällissodan vaikutukset Suomen helluntaiseurakuntien politiikkaan suhtautumisessa*. Pro gradu -tutkielma, Iso Kirja -opisto / University of Wales, 2012.

Ruohomäki, Jouko. *Suomen helluntailiikkeen synty, leviäminen ja yhteisönmuodostus 1907-1922*. Väitöskirja. Aikamedia Oy, Keuruu, 2014.

Ruohomäki, Jouko. *Yhden kirjan koulu. Raamattukoulutuksen kehitys Suomen helluntailiikkeessä 1912-2019*. Aikamedia Oy, Keuruu, 2020.

Sopanen, Tapio. *Yhteys kantaa. Juhannuskonferenssi 70 vuotta*. Aikamedia Oy, Keuruu, 2016.

Suomen Helluntaikirkko, internet-sivut:
www.suomenhelluntaikirkko.fi.

Suomen helluntaiseurakuntien uskon pääkohdat. Suomen Helluntaikirkon julkaisuja 2. Aikamedia Oy, Keuruu, 2014.

Vikstén, Mauri. *Armo – avain yltäkyläiseen elämään*. Aikamedia Oy, Keuruu, 2006.

Gabriel Salmela

Kirkko, kansojen äiti ja opettaja

– Katolisen kirkon yhteiskunnallinen opetus¹

Nykyisen opetuksen historiallinen tausta ja lähteet

Katolisen kirkon sosiaalisen opin tai yhteiskunnallisen opetuksen katsotaan yleisesti alkavan paavi **Leo XIII:n** ensyklikasta eli kiertokirjeestä *Rerum novarum* (*Uudet asiat*, 1891), joka käsittelee teollistumisen työelämään tuomia muutoksia ja eettisiä kysymyksiä. Paavi käyttää heti kiertokirjeen ensimmäisillä riveillä sanaa uusi ”impulssi” (*cupido*), jolla hän viittaa sosiaalisen ja poliittisen tilanteen radikaaliin muutokseen vastaimiseen.

Taustalla oli paavi **Pius IX:n** pontifikaatti (1846-1878) ajanjaksona, jolloin monet luostarit Ranskassa ja Espanjassa hävitettiin ja kulttuuritais-toja (*”Kulturkampf”*) käytiin Saksassa ja Itävallassa. Niiden seurauksena kirkolta riisuttiin sen aiemman kulttuurisen hegemonian viimeisetkin rippeet. Lisäksi 1870 Rooman sotilaallinen miehitys kuningas **Victor Emmanuelin** toimesta vei kirkon omaisuudesta jättiläismäisen osan ja päätti tuhat vuotta kestäneen aikakauden, jossa paaviuteen oli kuulunut

¹ *Mater et magistra (Äiti ja opettaja)*, 1961) on paavi Johannes XXIII kiertokirjeen nimi. Se kuvaa kirkon maailmassa olemisen tapaa yhtäältä lempeänä ja myötätuntoisena persoonana, mutta toisaalta myös oikeudenmukaisuuteen ja totuuteen sitoutuvana ohjaajana. Kirkolla ei ole monopolia eettisiin kysymyksiin, mutta sillä on oikeus uskonnonvapauden nimissä julistaa uskonsa mukaisesti totuutta ja kääntää maailmalle toiminnassaan Kristus-vapahtajan armolliset kasvot. *Misericordia vultus* on paavi Franciscuksen bullan nimi vuodelta 2015.

maallisen hallinnan ulottuvuus. Paavi Pius IX jäi siis viimeiseksi paa-
viksi, joka oli monarkis-prelaattinen kirkon maallinen pää, jolla ei ollut
vain hengellistä valtaa, vaan joka sen lisäksi määräsi sotajoukoista, hallitsi
maallista oikeutta ja omisti laajoja maa-alueita.²

Paavi Leo XIII:n toiminnassa uusi tilanne kirkossa ja yhteiskunnassa
näkyi hänen keskittymisessään opettamiseen. *Rerum Novarumissa* lähesty-
mistavan määritti keskiajan skolastiikan muotoilema filosofinen ja teolo-
ginen viitekehys, joka perustui ensisijaisesti antiikin Kreikan **Aristotelee-**
seen pohjaavaan luonnollisen lain traditioon vaikka Raamattu-viitteitäkin
käytettiin.³ Kirkkoisien perinteeseen nojaten teemoina olivat esimerkiksi
almujen antaminen, yhteinen hyvä ja kaikkien ihmisten tasa-arvoisuus
paavalilaisen ”yksi ruumis, monta jäsentä” -vertauskuvan kautta. Samaan
aikaan 1800-luvun lopulla kirkossa siirryttiin sosiaalisen ajattelun oras-
tuksen ohella myös enenevässä määrin Raamatun tieteelliseen ja kriitti-
seen tutkimukseen.

Vatikaanin II kirkolliskokouksen (1962-1965) jälkeen entistä suu-
rempaa huomiota on kiinnitetty siihen, että teologian perustelut nojaa-
vat Raamatun ilmoitukseen.⁴ Kirkon opetusviran (*Magisterium*) asiakirjat
painottuivat sittemmin enenevässä määrin teologiseen ja raamatulliseen
työskentelyyn, ja filosofinen syvälinen analyysi jäi vähemmän merkityk-
selliseksi lopputulosten kannalta.

Vatikaanin II kirkolliskokouksen käyttämä ja sen jälkeen hyvin suo-

² Bradley G.V & Brugger E.C.: *Contingency, Continuity, Development and Change in Modern Catholic Social Teaching*, s. 1-2. Johdantoartikkeli.

³ Leo XIII julisti kiertokirjeessään *Aeterni Patris* 1879 Tuomas Akvinolaisen (1225-1274) kirkon yleiseksi opettajaksi (*Doctor communis*). Akvinolainen on vahvasti myös *Rerum Novarum*in taustalla, vaikka häneen ei aina suoraan viitatakaan. Akvinolainen teki filosofisen synteessin Israelin profeettojen, evankeliumin ja apostolisten kirjeiden sekä kirkkoisien opetuksesta. Hän ei puhu ”yhteiskunnallisesta opetuksesta”, vaan käsittelee aihetta kirkon uskon ja moraaliopetuksen (*de fide et moribus*) valossa. Ks. Finnis, J. artikkeli *Aquinas as a Primary Source of Catholic Social Teaching*, teoksessa Bradely, G.(ed). *Catholic Social Teaching*, s. 11-33.

⁴ *Dei Verbum* 24.

sittu vertauskuva yhteiskunnallisessa opetuksessa on “rikas mies ja Lasarus”. Kirkolliskokous itse käytti sitä korostaakseen, että ihmisen ei pidä ottaa esikuvakseen rikasta miestä, jolla ei ole kiinnostusta köyhää kohtaan, vaan jokaisen tulisi nähdä kaikissa ihmisissä lähimmäinen, tunnistaa heissä sama ihmisyys kuin itsessään.⁵ Tämä vertauskuva löytyy niin paavi **Paavali VI:**ltä kuin **Johannes Paavali II:**ltäkin.⁶

Muita toistuvia vertauskuvia ovat etenkin ensimmäisen Mooseksen kirjan 1:26, eli ihminen – mies ja nainen – Jumalan kuvana, mikä toimii ihmisen luovuttamattoman arvon lähteenä, sekä Matt. 25:31-46, jonka mukaan lopullisessa tuomiossa ihmiset jaetaan vuohiin ja lampaisiin sen mukaan ovatko he tunnistaneeet nälkää näkevät, vangitut tai muuten marginalisoidut lähimmäisensä Jeesuksen sisariksi ja veljiksi. Tuota Raamatun kohtaa pidetään sosiaaliopetuksen ja oikeudenmukaisuuden kaikkialle, kaikille ja kaikkina aikoina kuuluvana universaalina perustana.⁷

Omantuntonsa syvyyksistä ihminen löytää lain, jota hän ei itse ole säätänyt itselleen, vaan jota hänen täytyy totella. Tuo ääni kutsuu häntä aina rakastamaan ja tekemään hyvää sekä välttämään paha. Silloin, kun on välttämätöntä, kaikuu hänen sydämessään: ”*tee tätä, vältä tuota*”. Ihmisen sydämessä on nimittäin Jumalan kirjoittama laki. Tuo tosiasia on Jumalan ilmoitukseen ja teologiaan perustuva keskeinen näkökulma. Siihen perustuen voidaan puhutella ihmisten omaatuntoa, inspiroida mielikuvitusta ja vaikuttaa ihmisten valitsemiin toimintasuuntiin.⁸ Ilman objektiivisia, julkisia ja kaikille yhteisiä moraaliperiaatteita omaantuntoon vetoaminen ilmaisisi vain henkilökohtaisia, välittömiä ja kehittymättömiä henkilökohtaisia tuntemuksia ja mieltymyksiä.

Historialliset tilanteet ja yhteiskuntien taloudellinen, sosiaalinen ja

⁵ *Gaudium et Spes* 27.

⁶ *Paavali VI Populorum progressio* 47 (1967), Johannes Paavali II mm. *Sollicitudo rei socialis* (1987).

⁷ Donahue, John R, S.J. *The Bible and Catholic Social Teaching: Will This Engagement Lead to Marriage?* Teoksessa Himes, K.R (ed.) *Modern Catholic Social Teaching* (artikkelin johdantoluku).

⁸ Vrt. *Gaudium et spes* no. 16.

kulttuurinen kehitys eri aikoina ja eri puolilla maailmaa heijastuvat kirkon opetusviran – kirkolliskokousten, paavien ja piispojen – moninaisissa yhteyksissä laatimien julkitulojen mosaiikkimaisuutena. On syytä pitää mielessä, että ne eivät muodosta systemaattista ja kokonaisvaltaista ajattelujärjestelmää, joka kattaisi kaiken pienimpiä yksityiskohtia myöten, vaan ne tarjoavat yhtenäisen tekstilähdeaineiston perusopista, jota erilaisiin kysymyksiin sovelletaan.⁹ Näistä aineistoista on tehty kokonaisvaltainen yhteenveto vuoteen 2004 asti: katolisen kirkon yhteiskuntaopetuksen käsikirja (*Compendium of the Social Doctrine of the Church*)¹⁰.

Tuon paavi Johannes Paavali II:n pyynnöstä työstetyn ja julkaistun teoksen jälkeen opetusta on päivittänyt ja ajankohtaisiin kysymyksiin sanoittanut hänen seuraajansa Pietarin istuimella **Benedictus XVI** kahdella sosiaaliopetukseen liittyvällä kiertokirjeellään *Deus caritas est (Jumala on rakkaus)* ja *Caritas in veritate (Rakkaus totuudessa)*. Nykyisin istuva paavi **Franciscus** on julkaissut kaksi yhteiskunnallista ensyklikkaa: *Laudato si'* (*Ole ylistetty*, 2015) ja *Fratelli tutti (Kaikki veljiä)*, 2020).

Aivan viimeisimmissä kiertokirjeissä paavi Franciscus on tuonut kirkon sosiaaliopetuksessa näkyviin myös luonnontieteen näkökulman. *Laudato si'* luotaa ympäristön tilaa ja huolenpitoa ympäristöstä koko ihmiskunnan kotina. Kiertokirje osoittaa kuinka merkityksellisiä ovat tieteen tulokset kirkon opetuksen uskottavuuden perustana tärkeissä kysymyksissä. Näin ollen voidaan lyhyesti summata, että kirkon opetuksessa nykyisen kokonaisvaltaisen teologisen etiikan ja moraalin lähteinä huomioidaan 1) Raamattu ja kristillinen traditio 2) filosofiset metodit ja niiden esiin tuomat näkökulmat 3) muiden tieteiden tuottamat relevantit tiedot ja metodit sekä 4) yleisinhimillinen kokemus ajankohtaisesta tilanteesta ja asiantilojen syistä.¹¹

⁹ *Caritas in veritate* no. 12.

¹⁰ Suomeksi ilmestynyt *Kirkon yhteiskuntaopetuksen käsikirja*. Katolinen tiedotuskeskus KATT, 2017.

¹¹ Donahue, John R.S.J. *The Bible and Catholic Social Teaching: Will This Engagement Lead to Marriage?* teoksessa Himes, K.R (ed.) *Modern Catholic Social Teaching*.

Jatkuvasti ajassa elävän opetusviran painopisteet ovat siis kehittyneet ajan mukana. Leo XIII vuonna 1891 käsitteli teollisen vallankumouksen aiheuttamia muutoksia yhteiskuntaan ja työntekijöiden asemaan. **Pius XI** käsitteli 1931 samoja teemoja, mutta erityisesti taloudellisen laman näkökulmasta. **Johannes XXIII** kirjoitti rauhan pyrkimysten valossa talouden ja yhteiskuntien haasteista toisen maailmansodan aiheuttamien muutosten jälkeen. Paavi Paavali VI korosti sosiaaliopetuksessaan pyrkimystä kehitykseen erityisesti kehitysmaiden osalta. Johannes Paavali II pyrki voimakkaasti edistämään demokratiapyrkimyksiä ja vastaamaan kylmän sodan ja Neuvostoliiton hajoamisen seurauksiin. Benedictus XVI toi esiin ennen näkemättömällä tavalla globalisaation ja ekologisen kestävyuden kysymykset. Paavi Franciscus on asettanut etusijalle erityisesti köyhät ja marginalisoituneet ihmiset yhdentyneessä maailmassa korostamalla – suoje-luspyhensä **Franciscus Assisilaisen** ajattelua seuraten – kuinka köyhyyden kriisin ohella polttava kiire on ympäristökatastrofin hoitamisessa.¹²

Seitsemän avainteemaa

Kirkon tehtävä maailmassa, ja siihen liittyvä kirkon velvollisuus ja oikeus yhteiskunnalliseen opetukseen, on toistettu eri yhteyksissä paavien suulla aina paavi Leo XIII:sta alkaen. Vaikka kirkolla ei ole tarjota yksityiskoh-taisia ratkaisuja Benedictus XVI:n mukaan sen on välttämätöntä julistaa totuutta, joka tekee ihmisen todellisesti vapaaksi. Pyhä isä ilmaisi asian seuraavasti: *“Kirkolla on kaikkina aikoina ja kaikissa tilanteissa kutsumus täyttää yhteiskunnassa totuuden tehtävä, joka palvelee ihmispersonaa, sen arvokkuutta ja kutsumusta.”*¹³

Kirkon perinteinen ydintehtävä on ollut edistää sovitusta ja rauhaa. Paavi Franciscus liittääkin totuuden, oikeudenmukaisuuden ja armol-

¹² Charles E. Curran, s. 68.

¹³ *Caritas in veritate* no. 9.

lisuuden yhteen toteamalla, että kaikkia kolmea tarvitaan, jotta rauha voitaisiin saavuttaa ihmisten kesken.¹⁴

Paavillinen opetus on velvoittavaa kirkon yli miljardille jäsenelle. Lisäksi se on osoitettu “kaikille hyvän tahdon ihmisille” eli kaikille, jotka voivat vapaasti omassatunnossaan tutkia esitettyä opetusta. Kirkolla, paavilla, piispoilla tai papeilla ei ole poliittista suoraa vaikutusvaltaa, koska heillä ei ole siihen mandaattia uskovilta ja vielä vähemmän Jumalalta. Poliittinen vaikuttaminen ja yksityiskohtaisten ratkaisujen etsiminen on maallikkojen tehtävä. Benedictus XVI:n mukaan kirkon yhteiskunnallinen tehtävä on edistää rauhaa ja oikeudenmukaisuutta. Sen edistämiseksi kirkon on tehtävä sitä, mitä se osaa parhaiten: *“Kirkko tekisi vähemmän, ei enemmän, rauhan hyväksi, jos se hylkäisi uskon, opetuksen, todistamisen, ohjaamisen, rukouksen ja palvelevan rakkauden ja muuttuisi suoran poliittisen vaikuttamisen organisaatioksi ... Siksi, kun kirkko kunnioittaa rajojaan, siitä tulee rajaton. Ja vain silloin kirkon rakkauden palvelus ja todistus voi toimia kutsuna kaikille ihmisille.”*¹⁵

Kirkolla ja kristityillä on toiminnassaan rajat, mutta vastaavasti heillä ja muilla uskonnollisilla toimijoilla on sen perusteella, että heillä on myönteinen vaikutus yhteiseen hyvään, myös perustavanlaatuisen vapaus. Maallisen esivallan ei ole vain sallittava uskonnollinen toiminta vaan myös edistettävä sitä. Ensinnäkin jokaisen ihmispersonaan arvoon kuuluu uskonnonvapaus. Se ei perustu subjektiivisiin asenteisiin, vaan ihmisluonnon olemukseen kuuluu taipumus etsiä totuutta, lopullista uskonnollista ja yliluonnollista totuutta. Siihen kuuluu asianmukaisten rajoitusten noudattaminen ja vastuu, mutta sitä ei saa estää yksilöiden, minkään ryhmän tai yhteiskunnan toimesta. Valtiovallan toiminnan valtuudet ja velvollisuudet rajoittuvat ajallisen yhteisen hyvän edistämiseen, ja sen on tunnistettava jäsentensä uskonnollinen elämä, turvattava sen harjoittaminen niin yksityisesti kuin julkisesti sekä edistettävä sitä. Valtiovalta ylittää val-

¹⁴ *Fratelli tutti* no. 227.

¹⁵ *Peace and Justice in Crisis*, s. 116.

tuutensa, jos se rohkenee määrällä tai estää uskonnollista toimintaa.¹⁶

Paaviuden ja katolisen kirkon universaalista luonteesta johtuen kirkon yhteiskunnallisen opetuksen sisällössä ei voida paneutua jonkin tietyn maantieteellisen alueen tai maan asioihin. Opetus jää aina periaatteelliselle tasolle. Näistä periaatteista käsin voidaan löytää paikallisia tarkoituksenmukaisia keinoja ja tavoitteita yksilöllisen ja yhteisen hyvän edistämiseksi konkreettisesti.¹⁷ Ensyklikat ohjaavat, antavat vastauksia sekä haastavat ihmisiä kiinnittämään rukouksissaan, ajatuksissaan ja toiminnassaan huomiota polttopisteeseen tuotuihin asioihin.

Historian saatossa julkaistujen keskeisten dokumenttien pohjalta ei ole olemassa virallista listaa ydinteemoista, joita laajat sosiaaliopetukset käsittelevät. Kirkon tehtävä on erityisesti tuoda esiin sosiaaliopetuksessaan periaatteita ja arvoja, jotka ylläpitävät yhteiskuntia ihmisarvon edellyttämällä tavalla.

Näistä periaatteista tärkein on solidaarisuus, joka tavallaan pitää sisällään kaikki muut periaatteet. Kristillisen maailmankatsomuksen mukaisesti Jeesuksen antama kehotus täydellisyyteen on erityisesti kehotus rakastaa. Rakkaus on inhimillisen toiminnan jaloin muoto. Vain sen avulla voidaan saavuttaa todellista kehitystä ja muutosta parempaan yhteiskunnassa. Sen vuoksi on kaikessa toiminnassa pidettävä aina tavoitteena rakkauden läpäisemän sivilisaation rakentamista.¹⁸

Tähän rakkauden käskyn periaatteeseen perustuvaa virallista luetteloa tai jaottelua eri osa-alueisiin ei kirkolla ole, mutta Yhdysvaltain piispojen konferenssin näkemys seitsemästä keskeisestä teemasta on erittäin kattava ja se tavoittaa opetuksesta ainakin nykyajan tarpeisiin olennaiset piirteet. Paikallisen ja rajatun maantieteellisen luonteensa vuoksi Yhdysvaltain piispojen konferenssin on mahdollista nostaa esiin myös käytännönlähei-

¹⁶ *Dignitatis humanae* no. 2-3.

¹⁷ Muista paavillisen opetuksen ominaispiirteistä kautta aikojen esim. monarkistisen ja kollegiaalisen lähestymistavan ja lähteiden käytöstä ks. Curran, s. 39-40.

¹⁸ *Compendium of the Social Doctrine*, 580-583.

siä näkökulmia. Näin se tekee jatkuvasti päivittyvällä digitaalisella alustalla. Internet-sivusto mahdollistaa laajat viitteet, ja siellä linkitetään kuhunkin käsiteltävään asiaan liittyvät Raamatun kohdat ja opetusviran dokumentit. Saataville on myös asetettu yleinen tiivistelmä opetuksesta.

Seuraavaksi käsitellen mainittuja seitsemää teemaa kutakin erikseen, vaikka niissä on osittain päällekkäisyyttä, sillä kaikkia teemoja leimaa yhteenkuuluvuus ja laaja-alaisuus.

Ihmiselämän pyhyys ja yksilöpersoonan arvokkuus

Katolisen kirkon yhteiskuntaopin ensisijainen lähtökohta on jokaisen ihmisen luovuttamaton ja jakamaton ihmisarvo. Se perustuu ihmisen Jumalan kuvan kaltaisuuteen, minkä johdosta koko ihmiselämää pidetään pyhänä sikiämisestä kunnialliseen hautaamiseen asti. Ihmisen arvokas ja kunniallinen elämä kaikissa ulottuvuuksissaan on yhteiskunnallisen toiminnan lähde ja päämäärä.

Luomiseen perustuen ihmisillä voidaan nähdä olevan kaikille yhteisiä perustuvanlaatuista taipumuksia, joiden täyttymiseen he elämässään pyrkivät. Nämä luonnolliset taipumukset, joiden mahdollisimman monipuolista ja vapaata kukoistusta yhteiskunnan on edistettävä, voidaan perinteisesti tiivistää viiteen eri päämäärään tai pyrkimykseen.¹⁹

1. Taipumus hyvään ja pyrkimys sen tavoitteluun.
2. Pyrkimys oman olemassaolonsa turvaamiseen.
3. Seksuaalinen kanssakäyminen ja suvun jatkuminen.
4. Totuuden, eri syiden ja Jumala-kysymyksen pohtiminen.
5. Eläminen yhteisössä.

¹⁹ Tuomas Akvinolainen ST I-II Q. 94 a. 2. Näitä kohtia käsittelee mm. Servais Pinkcaers OP. teoksista *Morality: Catholic view* (s. 97-109) ja *Sources of Christian Ethics*, luku 7.

Olemassaolo on ihmisyyden ja elämän itsestäänselvä edellytys, josta kaikki muu inhimillinen kumpuaa. Olemassaolon arvo ei ole riippuvainen ihmisen terveydestä, kyvyistä, taloudellisesta asemasta, työstä tai muista toissijaisista näkökohdista. Jokaisella ihmisellä on kutsumus ainutkertaisena oliona persoonalliseen arvokkuuteen ihmisyytensä perusteella eli ns. transsendenttinen päämäärä. Kukaan ei ole oman olemassaolonsa alkusyy, vaan kirkon uskon mukaan elämä on Jumalan rakkauden lahja ja ihminen on luotu luonnollisen elämän lisäksi myös hengelliseen elämään, jumalanpalvelukseen.

Vatikaanin toinen kirkolliskokous totesi, että suoria hyökkäyksiä elämän pyhyyttä kohtaan ovat mm. abortti ja eutanasia. Ne, kuten kansanmurhat ja murhat yleensäkin sekä vapaasta tahdosta tehty itsemurha, ovat sivistyneelle yhteiskunnalle myrkkyä ja ne turmelevat tekijöitään vielä enemmän kuin uhreja. Elämää on suojeltava äärimmäisellä huolella heti hedelmöitymisen hetkestä lähtien.²⁰

Paavi Johannes Paavali II totesi, että yleisen mielipiteen antama hyväksyntä abortille, ja sen mukainen toiminta jopa lakien sallimana, on osoitus erittäin vakavasta moraalitajun kriisistä. Asian vakavuus huomioon ottaen on paavin mukaan uskallettava katsoa totuutta silmiin ja kutsuttava asioita niiden oikeilla nimillä. Ihmisen toimesta suoritettu abortti on tietoista ja suoraa tappamista. Riippumatta tavasta, jolla se tehdään, ihmisen olemassaolo, joka alkoi hedelmöitymisen hetkestä, päätetään jo sen alkuvaiheessa. Ketään sen viattomampaa ihmistä ei voi kuvitella eliminoitavan.²¹

Perustavanlaatuisen käsitys elämän pyhyydestä ja loukkaamattomuudesta perustuu paitsi Raamatussa ilmenevään Jumalan ilmoitukseen myös pitkään filosofisen ja lääketieteellisen argumentoinnin traditioon ihmis-

²⁰ *Gaudium et spes* no. 27 ja 51.

²¹ *Evangelium vitae*.

elämän syntyhetkestä.²² Hedelmöittymisen hetkestä alkavaa ihmiselämän arvoa ja koskemattomuutta voivat vakavasti uhata myös uudet lääketieteelliset teknologiat, jotka mahdollistavat mm. kloonamisen ja kantasolututkimuksen alkioilla. Lainsäädännön tasolla elämän pyhyyttä vastaan sotii myös kuolemantuomio.²³

Toisin kuin abortin tapauksessa, ikääntyneiden ihmisten kohdalla se ihminen, jota asia käytännössä koskee, voi joissakin tapauksissa omasta aloitteestaan tahtoa ja pohtia elämänsä tietoista päättämistä. Toisinaan asia tulee esille ikään kuin lähiomaisten tai terveydenhuollon ammattilaisten harkintaan kuuluvana, kun elämänsä loppua lähestyvällä ei ole enää tarvittavia tiedollisia kykyjä.

Läntisessä maailmassa on terveyden- ja vanhustenhuollon osalta tapahtunut muutos ammattilaisten tarjoamasta hoivasta potilaan autonomian mukaisen hoidon korostamiseen. Tässä näkyy alati kasvava yksilöllistymiskehitys, jossa yksilön mieltymykset usein hallitsevat ja joskus jopa ylittävät järjen ja yhteiskunnan asettamat rajat. Usein julkiselle vallalle, terveydenhuollon vakuuttajille, veronmaksajille, kuluttajille ja terveystyryyksille on tyypillistä samaistaa ihmisenä oleminen siihen, että yksilöllä on suvereeni tahto.²⁴ Tällöin haastavaksi tulee niiden ihmisten hoitaminen, jotka eivät ole täysin kykeneviä päättämään asioistaan. Ihmiselämän pyhyys ja arvokkuus ei kuitenkaan johdu missään elämän vaiheessa kyvyistä, vaan ihminen on erottamaton henkinen ja fyysinen kokonaisuus.

Ne, jotka etsivät ratkaisua eutanasiasta voivat tehdä niin pelosta, kärsimyksen aiheuttamasta tuskasta tai epätoivosta. Toisaalta ne, jotka halu-

²² Abortti kielletään mm. Hippokrateen valassa ja Raamatussa Kymmenen käskyn lain 5. käskyssä “älä tapa”. Filosofisesta ja edelleen pätevästä käsityksestä yksilöihmisestä ja persoonan synnystä hedelmöittymisen hetkestä alkaen Aristoteleesta Akvinolaiseen ja nykypäivään tieteellisen tiedon tarkentuessa ks. Fisher A, *Catholic Bioethics for a New Millennium*, luku 4: *When do people begin?* s. 101-130.

²³ www.usccb.org *Life and Dignity of the Human Person*.

²⁴ Fisher A. s. 214.

avat eutanasiassa avustaa, voivat ryhtyä siihen säälin tunteesta kärsivää kohtaan. Johannes Paavali II kuitenkin toteaa, että eutanasia on vääristynyttä armollisuutta. Todellinen myötätunto johtaa jakamaan toisen kärsimys. Ratkaisu ei ole surmata kärsivää ihmistä, jonka tuskaa ei voida kantaa. Myötätunto on kärsivällistä ja kestävästä rakkauden osoittamisesta ehdoita.²⁵ Saattohoidossa annetaankin aina ensisijaisesti rakkaudellista huolenpitoa, ravintoa sekä psykologista ja hengellistä tukea luonnolliseen kuolemaan saakka.²⁶

Elämän alun ja lopun kysymysten lisäksi nykyajan olennaisia erityisilmiöitä, jotka loukkaavat ihmisarvoa ja tasa-arvoisia mahdollisuuksia, ovat ihmiskauppa, orjuus ja huonot työolosuhteet, joissa ihmistä käytetään vain välineenä voiton tavoittelemiseksi eikä vapaana ja vastuullisena toimijana.²⁷

Kutsumus perheeseen, yhteisöön ja osallistuminen yhteisen hyvän edistämiseen

Ihmisen henkilökohtaisen persoonan pyhyyden ja arvokkaan elämän pyrkimyksen lisäksi jokainen ihminen on sosiaalinen olento. Yhteiskunnan järjestäminen taloudellisesti ja poliittisesti erityisesti lainsäädännön avulla vaikuttaa siihen, missä määrin ihmisten arvokkuus elämässä toteutuu ja he voivat kasvaa yhteisön jäseninä.

Luonnollinen ensimmäinen perusyhteisö on elämän syntymisen paikka, naisen ja miehen perhe, jota avioliitto rakenteena suojelee. Yhteiskunnan on tuettava, vahvistettava ja suojeltava tätä perusyksikköä, jota vahvista-

²⁵ *Evangelium vitae* 66.

²⁶ *USCCB Ethical and Religious Directives for Catholic Health Care Services* no. 60. Lääketieteellisen etiikan erityiskysymyksiä ja vastauksia tutkii ja antaa mm. National Catholic Bioethics Center www.ncbcenter.org sekä Anscombe Bioethics Centre Oxfordissa. <https://www.bioethics.org.uk/>

²⁷ *Gaudium et spes* 27.

mukainen koulutus lapsilleen. Perheen sisäiseen elämään kuuluvien tehtävien lisäksi sillä on yhtäläillä kutsumus palvella yhteistä hyvää yhteiskunnassa köyhien ja haavoittuvien lähimmäisten parissa. Tasa-arvoisina kumppaneina avioliitossa sekä miehellä että naisella tulee lähtökohtaisesti olla yhtäläinen mahdollisuus osallistua julkiseen elämään politiikassa, työssä ja kulttuurissa.³¹

Tuoden esiin avioliiton korvaamattoman merkityksen ihmisen elämässä paavi Franciscus jälleen kerran toisti kirkon opetuksen kehotuskirjeessään *Amoris laetitia* (*Rakkauden ilo*, 2015). Hän muistutti avioliitossa olevien puolisoiden yhteisen rakkauden todistavan rakkauden syvyydestä, joka mahdollistaa elämän kauniiden puolien kokemisen äitiydessä ja isyydessä, jaetuissa suunnitelmissa, iloissa, koettelemuksissa, odotuksissa ja toiveissa sekä huolenpidossa. Puolisot oppivat toisiltaan keskinäistä huolenpitoa ja anteeksiantoa. Tässä rakkaudessa he juhlivat elämänsä onnelliset hetket ja tukevat toisiaan vaikeissakin yhdessä kohdatuissa haasteissa. Tällaisesta ilosta, ilmaisesta lahjaksi saadusta ja annetusta rakkaudesta osallisiksi tulevat kaikki perheen jäsenet vauvasta vaariin. Nämä ovat vain joitakin niistä hedelmistä, joita avioliiton kutsumukseen vastaamisesta seuraa. Nuo hedelmät tekevät avioliitosta ainutlaatuisen ja korvaamattoman sekä kirkolle että yhteiskunnalle.³²

Katoliseen sosiaaliopetukseen keskeisesti kuuluva lähivastuun (*subsidiariteetti*) periaatteen kantamuoto on juuri ydinperhe ja siinä syntyvä yksilöllinen arvokas ihmispersoonana. Lähivastuuperiaate kunnioittaa jokaista ihmistä arvokkaana persoonana, itsenäisenä toimijana, joka voi antaa jotakin itsestään yhteiseksi hyväksi.³³ Tästä lähtökohdasta käsin on nähtävä, että esivallan tulisi ryhtyä hoitamaan vain sellaisia tehtäviä, jotka ylittävät yksilöiden tai pienten yhteisöjen omat kyvyt. Julkisen vallan ei tule luoda

³¹ Cahill, Lisa S. *Commentary on Familiaris consortio* (apostolic exhortation on the family), teoksessa Himmes, K.R. *Modern Catholic Social Teaching*, luku 15.

³² *Amoris laetitia* 88.

³³ Ks. *Caritas in veritate* no. 57.

niitä korvaavia rakenteita tai tuhota yksilöllisiä tai pienten yhteisöjen aloitteita ja pyrkimyksiä. Päinvastoin julkisten viranomaisten pitää toisaalta tukea itsenäisten toimijoiden mahdollisuuksia osallistua yhteisen hyvän kartuttamiseen ja toisaalta taata oikeudenmukaisuuden toteutuminen silloin, kun itsenäiset toimijat eivät siihen kykene. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että mahdollisimman vähäinen hallinnointi olisi paras tapa julkiselle esivallalle, vaan sen on sopivassa määrin rajoitettava, ohjattava ja säädeltävä taloudellista toimintaa oikeudenmukaisesti niin, että jokaisen ihmisarvoinen elämä mahdollistuu.³⁴

Kansalaisyhteiskunnan tärkeimmät institutionaaliset pilarit inhimillisen elämän arvokkuuden saavuttamiseksi korkeimmalla mahdollisella tavalla ovat siis kirkko, ydinperheen avioliitto ja koulutus. Perheessä uusi elämä saa alkunsa ja ihmispersoonaa muotoutuu. Kirkko huolehtii hengellisistä – ja tarvittaessa diakonialla aineellisista – elämän rikkauksista ja edellytyksistä. Koulutuksesta huolehtivat katoliset oppilaitokset kaikilla koulutusasteilla. Niiden kruununa ovat yliopistot, jotka tarjoavat opetusta kaikilta maailman koulutusaloilta mm. luonnontieteissä, kirjallisuudessa, musiikissa ja taiteissa, oikeudessa, lääketieteessä sekä erityisesti filosofiassa ja teologiassa. Korkein intellektuaalinen sivistys on ihmisen elämän aateluuden, merkityksellisyyden ja tulevaisuuden toivon korkein ja arvokkain huipentuma.

Oikeudet ja velvollisuudet – sosiaalinen oikeudenmukaisuus

Katolinen perinne opettaa, että ihmisarvon suojeleminen ja elinvoimaisen yhteiskunnan saavuttaminen edellyttävät ihmisoikeuksien turvaamista ja ne voivat toteutua velvollisuuksien täyttämisen myötä. Tästä seuraa luovuttamaton oikeus jokaiselle yksilölle elämään ja sen kunnialliseen toteut-

³⁴ USCCB *Economic Justice for all* no. 24.

tamiseen. Näistä oikeuksista seuraa velvollisuus ja vastuu toisia ihmisiä, perhettä ja laajempaa yhteisöä kohtaan.³⁵

Lähivastuuperiaatteen mukaisesti se, että taataan ihmisen kokonaisvaltaisen persoonan kehitys perheessä ja muissa pienyhteisöissä, on edellytys laajemman yhteisen hyvän toteutumiselle. Tämä korkeampi yhteinen hyvä on sosiaalisesti rauhallinen, turvallinen ja vakaa järjestys yhteiskunnassa. Sen saavuttaminen edellyttää jakavan (*distributiivisen*) oikeudenmukaisuuden toteuttamista. Aina, kun tätä tasaavan oikeudenmukaisuuden velvoitetta laiminlyödään, syntyy väkivaltaa. Yhteiskunnan ja erityisesti valtion velvollisuus on puolustaa ja edistää yhteistä hyvää.³⁶

Jokaisen ihmisen oikeuteen ihmisarvoiseen elämään kuuluvat ruoka, vaatetus, terveydenhuolto, asuminen ja sosiaaliset palvelut. Vastaavasti on velvollisuus huolehtia ihmisistä, kun heitä kohtaa sairaus, kun työn tekeminen estyy, kun ihminen jää leskeksi tai häntä kohtaa vanhuus, eli aina kun ihminen jostakin syystä menettää itsenäisen toimeentulon edellytykset.³⁷

Monin paikoin luonnonvarat ovat tuhoutuneet ekologisen katastrofin myötä. Tällöin elämän ylläpitämisen mahdollisuudet maanviljelyksen, kalastamisen tai metsätalouden kautta ovat kadonneet. Kasvavissa määrin ihmiset joutuvat jättämään asuinpaikkansa luonnonkatastrofien myötä. Erityisesti tämä koskee köyhiä ihmisiä ja yhteiskuntia, joilla ei ole taloudellisia mahdollisuuksia sopeutua ilmastonmuutoksen haittoihin. Tulevaisuuden rakentamisen toivo perheillä lapsineen on koetuksella, kun köyhyys vain lisääntyy. Tämän ilmiön kasvaminen johtuu yhteisvastuun tunteen katoamisesta – tunteen, joka on koko inhimillisen yhteiskunnan perusta.³⁸

Maahanmuuton ja pakolaisuuden tema on ihmiskunnan historian

³⁵ *USCCB Rights and Responsibilities.*

³⁶ *Laudato si'* 157.

³⁷ *Pacem in terris* 11.

³⁸ *Laudato si'* 25.

alkulehdiltä lähtien ollut dokumentoitua todellisuutta. Kirkon kannanotot siihen ovat myös olleet varsin runsaita niin laajuudeltaan kuin lukumääräisesti. Yhden merkittävän jäsennyksen aiheeseen tarjoaa paavi **Pius XII:n** apostolinen konstituutio *Exsul familia* vuodelta 1952. Tuo asiakirja vetää yhteen kirkon huolenpidon niistä, jotka jostain vakavasta syystä joutuvat oman kotimaansa ulkopuolelle.³⁹ Siinä todetaan historiallisten esimerkkien kautta – alkaen Joosefin, Marian ja Jeesuksen pyhästä perheestä aina II maailmansodan aikaisiin juutalaisten suojiin Roomassa – vieraanvaraisuuden olevan olennainen osa kristillisen elämän muotoa ja oppia. Pyhä perhe, joka aikoinaan pakeni Egyptiin pahaan kuningasta omassa maassaan, on arkkityyppi, esimerkki sekä pakolaisten, ulkomaalaisten että maahanmuuttajien saamasta turvasta. Tämä esimerkki pätee tulivatpa he mistä alkuperästä tahansa mihin aikaan tai paikkaan tahansa.⁴⁰

Kirkko on aina pitänyt sekä kristittyjen että ei-kristittyjen vastaanottamista sisarina ja veljinä tärkeänä osana lähimmäisenrakkautta ja yleismaailmallista ihmisyyttä. Samalla kirkko kuitenkin muistuttaa, että vastuu tällaisista päätöksistä on poliittisen vallan pitäjillä, ei kirkollisilla auktoriteeteilla. Maallisella esivallalla on ajallisiin asioihin sisäinen autonomia luonnollisen lain nojalla. Siten niillä on sekä oikeus että velvollisuus säädellä arvojensa mukaisesti päätöksiä maahanmuuttajia ja pakolaisia koskien. Tämä autonomia on kuitenkin luonnollisen lain tavoin alisteinen jumalalliselle laille. Sen mukaisesti jokainen, joka tunnistaa todellisuuden Jumalan luomaksi, tunnistaa heti virheellisen toiminnan mikäli maallisen autonomian nojalla toimitaan ikään kuin kaikki ihmiset eivät olisi Jumalan luomia.⁴¹

³⁹ Flannery S.J, s. 365. K.L. Flannery huomauttaa myös, että asiakirjasta ei ole virallista käännöstä englanniksi, vaan se löytyy Vatikaanin internetsivuilta vain latinaksi.

⁴⁰ *Exsul familia* 366.

⁴¹ *Exsul familia* 385.

Köyhien ja haavoittuvien mahdollisuuksien parantamisen ensisijaisuus

Yhteiskunnan moraalin tason määrittää, miten sen haavoittuvimmat ja heikoimmat jäsenet voivat. Niitä yhteiskuntia, joissa rikkaiden ja köyhien välinen kuilu jatkaa syvenemistään, kirkko muistuttaa Raamatun vertauskuvasta viimeisestä tuomiosta, jonka mukaan vankiloissa oleville, nälkää näkeville, alastomille, köyhille sekä muille huono-osaisille tehdyt tai tekemättä jätetyt laupeuden ja oikeudenmukaisuuden teot ovat kohdistuneet näiden ihmisten lisäksi heidän Luojaansa, Jumalaan, kaikkien ihmisten alkuperään.⁴²

Yhteiskunnat rakentuvat ihmisistä, joiden omassatunnossa pitäisi kuulua ensisijaisesti ääni, joka muistuttaa köyhien asiasta. Se tuo velvollisuuden tarjota oikeudenmukaisella tavalla jokaiselle mahdollisuus tuoda oma persoonallinen panoksensa yhteiseksi hyväksi ja siten osallistua aktiivisesti yhteiskunnan elämään sen täysivaltaisina jäsenenä. *“Köyhien asialla oleminen”* ei ole iskulause, joka asettaisi yhden ryhmän toista vastaan. Pikemminkin se muistuttaa, että köyhien osattomuus ja voimattomuus haavoittaa koko yhteisöä. Vähäosaisten kokeman kärsimyksen määrä mittaa sitä, miten kaukana yhteiskunta on aidosta ihmispersoonien keskinäisestä yhteisöstä. Koetun kärsimyksen tuomat haavat on parannettavissa vain entistä suuremmalla solidaarisuudella vähäosaisia kohtaan ja heidän itsensä kesken.⁴³

Kirkon ikiaikainen perinne on katsonut, että solidaarisuuden velvoite on jumalallisesti asetettu. Miten Jumalan rakkaus voisi asua ihmisessä, jolla on tämän maailman rikkauksia ja joka näkee lähimmäisensä hädän, mutta sulkee sydämensä hänen tarpeiltaan? Kuten pyhä **Ambrosius** asian kiteyttää: *“Kun annat omastasi köyhälle, et anna lahjaa, vaan palautat*

⁴² Matt. 25:31-46.

⁴³ USCCB *Economic Justice* 86, 88.

hänelle sen, mikä on hänen omaansa. Sinä olet ominut itsellesi sitä, mikä kuuluu kaikille yhteisesti käytettäväksi. Maa ja sen bedelmät kuuluvat kaikille, eivät vain rikkaille.”⁴⁴

Kaikilla erittäin vakavassa ahdingossa olevilla ihmisillä on luonnolliseen oikeuteen perustuva mahdollisuus ottaa tarvittavat aineelliset elämän edellytykset perheelleen ja itselleen. Hyväosaisemmillä on velvollisuus antaa ei ainoastaan ylimääräisestä omaisuudestaan, vaan tarvittaessa lupua omastaan välttämättömimmän avun antamiseksi köyhille. Marginaalissa olevien ihmisten mahdollisuudet ajaa oikeutettua asiaansa ovat usein hyvin rajalliset, toisin kuin paremmin voivan luokan, joka voi suojautua elämän haasteilta monin eri keinoin. Siksi on rikkaiden yksilöiden ja erityisesti valtion velvollisuus auttaa heitä. *“Ruokkikaa nälkään nääntyviä, muutenhan tapatte heidät.”⁴⁵*

Kirkko muistuttaa maailmanlaajuisesta, yleiseen luonnolliseen lakiin ja yhdenvertaisuuteen perustuvasta oikeudenmukaisuudesta. Kirkko kohdistaa erityistä huomiota ja rakkautta ensisijaisesti köyhiin eli suosii monin tavoin marginalisoituja ihmisiä, koska inhimillinen kärsimys nähdään osoituksena ihmiskunnan luonnollisesta tilasta syntyneen epäoikeudenmukaisuuden jälkeen. Kristillisen uskon motivoima rakkaus synnin pahuuden haavoittamia ihmisiä kohtaan velvoittaa toimintaan: tuomaan heille lohdutusta, vapautusta ja puolustusta niin henkilökohtaisella, yksilö- kuin rakenteellisella tasolla.

Kristillinen rakkaus ei sulje ketään pois. Paavi Johannes Paavali II ensimmäisenä paavina käytti ilmaisua *“köyhien rakastamisen ensisijaisuus” (option or love of preference for the poor)*, josta siitä lähtien on tullut pysyvä käsite kirkon opetuksessa. Hänen mukaansa se on kristillisen rakkauden ja laupeuden harjoittamisen ensisijainen muoto.⁴⁶ Myös Johannes Paavali

⁴⁴ *Populorum progressio* 23.

⁴⁵ *Gaudium et spes* 69.

⁴⁶ *Sollicitudo rei socialis* (1987) 42. Käsitteen historia juontuu Latinalaisen Amerikan ns. vapautuksen teologiasta, joka korosti evankeliumin sosiaalisen ulottuvuuden tarkoittavan hyvin konkreettisia tekoja köyhien hyväksi.

II:n seuraaja Benedictus XVI – vaikka ei suoraan samaa ilmaisua käyttänytkään – korosti, että “*kirkolle laupeus ei ole hyväntekeväisyystoimintaa, jonka voisi jättää muiden tehtäväksi, vaan osa sen omaa luonnetta, sen syvimmän olemuksen luovuttamaton ilmenemismuoto*”.⁴⁷

Paavi Benedictus XVI:n mukaan on kuitenkin yhtäläillä pidettävä mielessä, että vaikka köyhien asia onkin kirkon toiminnan prioriteetteja, ei kirkon tehtävä ole poliittinen. Poliitiikka ei ole kirkon välittömän kompetenssin aluetta. Terveellinen sekularisaatio maallisissa kysymyksissä, joihin mahtuu erilaisia poliittisia näkökantoja, on kristillisen perinteen mukaista. Moraalisen vaikuttavuutensa ja uskottavuutensa kannalta kirkko tekisi vähemmän eikä enemmän köyhien hyväksi, jos se ottaisi poliittisen aseman tai roolin. Kirkon tehtävä on opettaa ja valaista muuttumattomien arvojen poliittiselle toiminnalle antamia kriteereitä sekä siten ohjata omiatuntoja. Kirkko opettaa ja kasvattaa hyveisiin ja oikeudenmukaisuuteen niitä yhteiskunnallisia vaikuttajia, jotka poliittisia ratkaisuja tekevät. Kirkko itse sen sijaan tarjoaa kaikille ihmisille elämää, joka on poliittisen ulottuvuuden ulkopuolella.⁴⁸

Paavi Franciscus on asiakirjoissaan aivan erityisesti nostanut sosiaali-eettiset kysymykset opetuksensa keskiöön. Hän on kritisoinut voimakkaasti kapitalistisen järjestelmän tekopyhyyttä, joka jättää talouskasvusta huolimatta monet osattomiksi hyvinvoinnin lisääntymisestä. Kovasydämys ja epäoikeudenmukaisuus sosiaalisissa rakenteissa on murrettava sellaisella vastuullisten ja hyveellisten ihmisten toiminnalla, joka muodostaa uuden kestäväen elämäntavan, jossa ihminen on aina keskiössä – erityisesti vähäosaiset ihmiset – ja kaikki muu on vain välineellistä heidän tilanteensa parantamiseksi. Aito kehitys on entistä terveempää, inhimillisempää, sosiaalisempaa ja yhteisöllisempää.⁴⁹ Vähäosaisten ihmisten ase-

⁴⁷ *Deus caritas est* 25.

⁴⁸ Ks. *Address at the Inaugural Session of the Fifth General Conference of CELAM* (13.5.2007).

⁴⁹ Schlag, M. *The Preferential Option of the Poor and Catholic Social Teaching*. Teoksessa Bradley (ed). *Catholic Social Teaching*, s. 480-481.

man parantamisella on kiire, sillä *“niin kauan kuin köyhien ongelmia ei ole radikaalilla tavalla ratkaistu hylkäämällä vapaiden markkinoiden absoluuttinen autonomia ja talouden spekulatiivisuus... ei ratkaisua maailman muihinkaan ongelmiin löydetä, sillä epätasa-arvoisuus on kaiken sosiaalisen pahan juuri.”*⁵⁰

Paavi Franciscus ei kuitenkaan tuomitse vapaata markkinataloutta sinänsä, vaan kehottaa korjaamaan sen aiheuttamat ongelmat. Taloudella on välttämätön tehtävä: *“Yritystoiminta on jalo kutsumus, joka tuottaa hyvinvointia ja parantaa maailmaamme. Se voi olla hedelmällinen vaurauden lähde niillä alueilla, joilla se toimii, etenkin, jos se pitää työpaikkojen luomista olennaisena palveluksena yhteisen hyvän edistämiseksi.”*⁵¹

Työn arvokkuus

Työn välttämättömyyttä yhteiskunnassa voidaan kutsua objektiiviseksi⁵² sillä on selvää, että ihmiskunnan olemassaolo edellyttää aina työtä maataloudessa, teollisuudessa ja palveluissa. Nopea teknologinen kehitys on osaltaan haastanut työn tekemistä ihmisarvoisesti. Tekniikan kehitys monesti parantaa työn määrällistä tehokkuutta ja usein laatuakin, mutta sen hallitsematon käyttö koituu työntekijän vahingoksi, jos työn automatisointi ottaa “ylivallan” ja vie henkilökohtaisen tyytyväisyyden työn tekemisestä ja luovasta tavasta toimia sekä vähentää vastuuntuntoa. Näin tapahtuu erityisesti silloin, kun automatisaatio vie monien työpaikat tai kun kone ottaa liian suuren roolin työssä ja ihmisestä tulee sen orja.⁵³ Taloudellisen voiton tähden työntekijän asema saatetaan uhrata uuden tekniikan käyttöönoton myötä. Silloin rahasta tulee ihmistä tärkeämpi.

⁵⁰ *Evangelii gaudium* 202.

⁵¹ *Laudato si'* 129.

⁵² *Laborem exercens* 5.

⁵³ *Laborem exercens* 5.

Henkilökohtaisen identiteetin ja arvostuksen lisäksi myös yhteinen hyvä kasvaa, jos kukin saa tehdä työnsä omasta subjektiivisesta lähtökohdastaan katsoen erinomaisesti. Lääkärit opastavat terveydenhuollossa, rakentajat tekevät laadukkaita rakennuksia, opettajat innostavat jatkuvaan oppimiseen ja sivistykseen sekä hallinto toimii oikeudenmukaisesti. Talousjärjestelmän on palveltava ihmistä eikä toisin päin.

Oikeudenmukaisuuden lisääminen on muutakin kuin talouden kasvua, vaikka talouskasvu antaakin edellytyksiä lisääntyvälle oikeudenmukaisuudelle. Oikeudenmukaisuus tarvitsee ohjelmia, mekanismeja ja prosesseja, jotka on täsmällisesti räätälöity jakamaan tuloja, luomaan mahdollisuuksia työhön ja suuntautuvat köyhien aseman kokonaisvaltaiseen parantamiseen ja integraatioon yhteisöön. Tämä edellyttää pelkän hyvinvointiyhteiskuntamentaliteetin ylittämistä. Talousjärjestelmä ei voi turvautua lääkkeisiin, jotka tosiasiallisesti ovat uutta myrkkyä, siis esimerkiksi tavoittelemalla entistä suurempaa kasvua vähentämällä työvoimaa ja lisäämällä ihmisiä syrjäytettyjen joukkoon.⁵⁴

Työn merkitys on suurempi kuin vain elannon tienäminen, vaikka työ on, ainakin teoriassa, hyvin tehokas lääke köyhyyttä vastaan. Työ on tapa osallistua Jumalan luomistyön kehittämiseen, ylläpitämiseen ja ihmiselämän tarkoituksen täyttämiseen. Työn tekemisen arvokkuuden varjelu edellyttää työntekijöiden oikeuksien kunnioittamista. Näihin oikeuksiin lukeutuvat mm. osallisuus mielekkääseen ja tuottavaan työhön, kohtuullinen palkka, oikeus järjestäytymiseen ja liittymiseen ammattiyhdistyksiin ja muihin järjestöihin, oikeus yksityisomaisuuteen ja taloudelliseen aktiivisuuteen.⁵⁵

On havaittavissa monin paikoin, että yritykset siirtävät pääomia toisaalle kiinnittämättä sen suurempaa huomiota toimiensa vaikutukseen työntekijöihinsä. Enenevässä määrin yritykset irtisanovat tuloksen maksimoinnin takia pitkäaikaisiakin työntekijöitä huolimatta heidän lojaa-

⁵⁴ *Evangelii gaudium* 204.

⁵⁵ *Evangelii gaudium* 204.

lista ja pätevistä palveluksestaan. Lojaliteetti työntekijöiltä työnantajia kohtaan sekä motivaatio työn tekemiseen uhkaa kadota, elleivät säälliset työnteon edellytykset täyty.⁵⁶

Työpaikan hyvinvoinnin eteen tulee tehdä kaikki voitava, jotta yrityksestä muodostuu kaikissa toiminnoissaan persoonien välinen ja niiden muodostama yhteisö. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää, että työntekijöiden ja työnantajien kaikkien tasojen edustajien suhteet ovat kunnioittavia, arvostavia ja hyväntahtoisia. Toiminnan yhteisöllisestä luonteesta johtuu, että työntekijöillä on oltava mahdollisuus sanoa mielipiteensä ja aktiivisesti osallistua yrityksen hoitamiseen ja kehitykseen.⁵⁷ Tarjoamalla työntekijöille koulutuksen työssä tarvittaviin tietoihin ja taitoihin organisaatiot itse asiassa siirtävät osaamista ja päätöksentekoa hallinnollisesti alaspäin, mikä on katolisen sosiaaliopetuksen lähivastuuperiaatteen mukaista.⁵⁸

Ihmiselle työ on velvollisuus, koska Jumala on niin säätänyt ja hänen oma ihmisyytensä sitä vaatii. Inhimillisyyden kehittäminen ja ylläpitäminen edellyttävät työn tekemistä. On työskenneltävä muiden tähden; oman perheen, yhteiskunnan, johon kuuluu, maan, jonka lapsi on. Loppujen lopuksi työtä tehdään koko ihmiskunnan puolesta, jonka jäseniä kaikki olemme, sillä jokainen on edellisten sukupolvien työn perijä ja samalla sen jatkaja ja tulevaisuuden rakentaja tulevia sukupolvia varten, jotka historiassa häntä seuraavat.⁵⁹

Velvollisuus ansaita oma jokapäiväinen leipänsä tietysti edellyttää, että ihmisellä on siihen mahdollisuus ja oikeus. Yhteiskuntaa, jossa tämä oikeus systemaattisesti kielletään ja talouspolitiikka ei salli työntekijöiden saavuttaa tyydyttävää työllisyyden astetta, ei voi oikeutetusti pitää eet-

⁵⁶ Benestad, Brian, s. 324. Äärimmäisinä tapoina Benestad mainitsee käytännöt, joissa työntekijät irtosanoitaan yllättäen ja saatetaan yllättäen ulos työpaikalta, jotta he eivät voisi turmella tai varastaa esimerkiksi työhön liittyviä tietoja.

⁵⁷ *Mater et magistra* 92.

⁵⁸ Afford O.P., J.H & Naughton M.J. s. 130.

⁵⁹ *Laborem exercens* 16.

tisenä, eikä tällainen yhteiskunta voi taata sosiaalista rauhaa.⁶⁰ Monissa tapauksissa köyhyys on seurausta ihmisen työn arvostuksen menetyksestä joko siksi, että työmahdollisuudet ovat rajalliset (työttömyys tai alityöllisyys) tai siksi, että annetaan vain vähän arvoa työlle ja siitä johtuville oikeuksille kuten kohtuulliselle palkalle. Tämä luo turvattomuutta työntekijälle ja hänen perheelleen.⁶¹

Työn ja sen kaikkien ulottuvuuksien – niin yhteisen hyvän, työntekijän kuin hänen perheensä elämän – kannalta olennainen kysymys on palkan suuruus. Miten määrittää oikeudenmukainen ja kohtuullinen palkka? Katoliseen yhteiskunnalliseen opetukseen perustuen voidaan asettaa palkan oikeudenmukaisuudelle kuusi ehtoa.⁶² Työstä saatavan palkan

1. on oltava riittävä takaamaan sen mikä on tarpeellista ja asianmukaista työntekijälle.
2. täytyy olla riittävä, jotta tarpeellisessa ja asianmukaisessa määrin työntekijä voi elättää perhettään.
3. täytyy olla oikeassa suhteessa yrityksen tuottavuuteen.
4. täytyy olla harmoniassa yhteisen ja yleisen hyvän vaatimusten kanssa.
5. on mahdollistettava työntekijälle omaisuuden kartuttaminen.
6. täytyy antaa työntekijälle mahdollisuuksia tyydyttää jaloimpia ihmisyyden päämääriä, kuten esimerkiksi osallistuminen julkiseen elämään, tai koulutuksen tarjoaminen lapsille heidän kykyjään vastaavasti.

⁶⁰ *Centesimus annus* 43.

⁶¹ *Caritas in veritate* 63.

⁶² *La doctrina sociale Christiana* 1966, Pietro Pavan ja Teodor Onofri.

Ehtojen yksi, kaksi, viisi ja kuusi täyttämisen pitäisi olla kaikkien työntajien ja talousjärjestelmien tavoite. Kohdat kolme ja neljä antavat viitteitä siitä, miten työntajan puolelta on oikeutettua joustaa ellei tavoitteita saavuteta, mutta toisaalta ne samalla edellyttävät työntajilta vastuuta yritysten kannattavuudesta ja että valistuneet kansalaiset ymmärtävät ottaa vastuunsa yhteiskunnan yhteisen hyvän kartuttamisesta.⁶³

Solidaarisuus ja maailman hyvyyksien yleismaailmallinen päämäärä

Ihmiskuntana olemme yksi perhe huolimatta niistä moninaisista, kulttuurisista, etnisistä, kielellisistä, taloudellisista tai ideologisista eroista, jotka keskenämme saattavat vallita. Lähimmäisen rakastaminen ei tunne maantieteellisiä rajoja. Meidän on huolehdittava ihmiskuntaperheemme sisarista ja veljistä missä tahansa he sattuvatkaan olemaan.

Solidaarisuuden hyveen ytimessä on oikeudenmukaisuuden ja rauhan rakentaminen. Paavi Paavali VI opetti, että mikäli haluat rauhaa, työskentele oikeudenmukaisuuden puolesta. Evankeliumin mukaan kirkko ja sen jäsenet ovat kutsutut erityisesti rauhantekijöiksi. Kutsumus rakastaa lähimmäisiämme on kutsumus rauhan edistämiseen väkivallan ja konfliktien leimaamassa maailmassa.⁶⁴

Kehittyvät maat, joissa sijaitsee suurin osa maapallon luonnonvarojen rikkauksista, ruokkivat yhä rikkaiden maiden kehitystä oman nykytilanteensa ja tulevaisuutensa kustannuksella. Köyhän eteläisen maailman alueet ovat usein vähemmän saastuneita ja niillä on enemmän luonnonvaroja kuin rikkailla alueilla, mutta niiden asukkailla ei ole omistusoikeutta ja pääsyä taloudellisesti hyötymään rikkauksistaan edes välttämättömim-

⁶³ Benestad Brian, s. 333.

⁶⁴ USCCB internetsivu: Solidarity.

män elintason ylläpitämiseksi. Tämän tilanteen mahdollistaa kaupallinen hyväksikäyttöjärjestelmä, joka on täysin vastoin oikeudenmukaisuuden vaatimuksia. Rikkaiden ja valtaapitävien itsekäs omien etujen ajaminen ei riittävästi huomioi köyhien ja haavoittuvien ihmisten asemaa ja oikeuksia. Vain kiinnittämällä asiaan huomiota ja vahvistamalla asennetta, että todella olemme yhtä ja samaa perhettä tasaveroin oikeuksin, voidaan murtaa poliittisia, sosiaalisia tai muita esteitä, joiden taakse piiloutumalla pidetään yllä vääristynyttä järjestelmää.⁶⁵

Solidaarisuus ei ole pelkkää epämääräistä myötätunnon havaitsemista itsessään tai vajoamista valittamaan monien ihmisten onnetonta asemaa lähellä ja kaukana. Sen sijaan solidaarisuus on päämäärätietoista ja pitkäjänteistä sitoutumista edistämään aidosti yhteistä hyvää. Tämä tarkoittaa hyvän edistämistä kaikkien toimesta yhdessä ja jokaisen yksittäisen henkilön kohdalla erikseen, sillä me kaikki yhdessä olemme toisistamme vastuussa.⁶⁶ Keskinäinen riippuvuussuhde on muutettava keskinäiseksi solidaarisuuden osoittamiseksi tunnustamalla periaate, että kaikki maailman luonnonvarat on tarkoitettu yhteiseksi hyväksi. Sen, mitä ihmisten rakentama teollisuus ihmisten työn kautta jalostamalla ja kehittämällä tuottaa raaka-aineista, kuuluu palvella kaikkien etua.⁶⁷

On hyvä huomata, että ostaminen ja kuluttaminen ovat aina moraalisia, eivät vain taloudellisia tekoja. Siten kuluttajalla on erityinen sosiaalinen vastuu, joka kulkee käsi kädessä yritysten vastuullisuuden kanssa. Kuluttajia pitäisi jatkuvasti valistaa heidän jokapäiväisestä roolistaan, jota voidaan toteuttaa moraalisia periaatteita noudattaen ilman, että se hävittää ostamisen merkitystä koko talousjärjestelmän kannalta. Voisi olla hyödyllistä edistää uusia tapoja markkinoida tuotteita ongelmallisilta alueilta,

⁶⁵ Ks. esim. *Laudato si'* 52.

⁶⁶ *Sollicitudo rei socialis* 38.

⁶⁷ *Sollicitudo rei socialis* 39.

jotta paikallisille tuottajille voitaisiin taata kohtuullinen toimeentulo.⁶⁸

Kysymys univeraaleista, yhteisistä luonnonvaroista ja niistä saatavan yhteisen hyödyn päämäärästä on selvästi kirkon opetuksen lähtökohta. Jotta tämä yhteisen hyvän päämäärä voisi toteutua, kirkolla on toisaalta vahva korostus yksityisomaisuuden oikeutuksesta keinona, jolla se saavutetaan. Yksityisomistus on tarpeen, jotta varallisuus säilyy ja sitä voidaan kartuttaa, jolloin varsinaisen päämäärän – yhteisen hyvän – saavuttamisen edellytykset myös kasvavat.

Näiden kahden periaatteen tasapainoa on sovellettava periaatteellisella tasolla esitettyä tarkemmin aina erityisiin kysymyksiin. Yksi keskeisimmistä kysymyksistä ovat immateriaaliset tuotteet ja oikeudet sekä niiden jakaminen. Tällöin on otettava huomioon niiden keksijöiden ja kehittäjien asianmukainen arvostus ja korvaukset, jotta niiden edelleen kehittämiseen säilyisi riittävä kannustin. Uudet keksinnöt esimerkiksi lääketieteen ja terveydenhuollon alalla, tieteellisen ja teknologisen tutkimuksen tulokset sekä koulutus ovat asioita, joiden saatavuus vaihtelee alueittain ja riippuu liian vahvasti sosio-ekonomisesta asemasta. Niin ikään pääsy moderneihin tietokoneisiin ja sovelluksiin tai tekoälyn tuottamaan hyötyyn jakautuu varsin epätasaisesti globaalisti tarkasteltuna.⁶⁹

Paavi Franciscus laajentaa yleismaailmallisen hyvän jakamisen myös hengellisiin aarteisiin: *“pahin syrjintä, jota köyhät kokevat on hengellisen huolenpidon puute. Köyhillä on erityinen avoimuus uskonkysymyksiä kohtaan. He janoavat Jumalaa, ja meidän tulee tarjota heille Hänen ystävyytään, siunaustaan, Sanaansa ja uskonnollisia toimituksia matkalla hengelliseen kasvuun ja kypsyyteen.”*⁷⁰

⁶⁸ *Caritas in veritate* 66.

⁶⁹ Orrego, C. *The Universal Destination of the World's Resources*. Teoksessa Bradley, G. *Catholic Social Teaching*, s. 298.

⁷⁰ *Evangelii gaudium* 200.

Huolenpito luomakunnasta

Osoitamme Luojaamme kohtaan kunnioitusta pitämällä huolta ympäristöstämme, viljelemällä ja varjelemalla sitä. Maasta huolehtiminen ei ole vain maallinen päämäärä, vaan katolisen uskon vaatimus. Kristityt ovat kutsutut pitämään huolta lähimmäisistään ja ympäristöstään tällä planeetalla eli elämään yhteydessä Jumalaan ja koko hänen luomakuntaansa. Ympäristön suojelun tuomien haasteiden merkittävydestä seuraa syvällisiä moraalisia ja eettisiä velvoitteita ja näkökulmia, joita ei voida jättää huomioimatta.⁷¹

Todellinen ekologinen lähestymistapa sisältää aina sosiaalisen näkökulman. Kysymyksiin ympäristöstä on kiinteästi liitettävä kysymykset oikeudenmukaisuudesta. On kuultava sekä köyhien että luomakunnan tuskan huuto. Kaikki ovat toisistaan riippuvaisia. Huolen kantaminen ympäristöstä on liitettävä vilpittömään rakkauteen kanssaihmissiämme kohtaan ja järkähtämättömään sitoutumiseen yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen.⁷²

Yhteisen hyvän käsite ulottuu käsillä olevasta ajasta myös tuleviin sukupolviin. Maailmanlaajuiset taloudelliset kriisit ovat tuoneet harmillisen selvästi esiin kuinka kaikille yhteisen tulevaisuutemme päämäärä on hylätty. Emme saa jättää huomioimatta tulevien sukupolvien asemaa. Ei voida puhua kestävästä kehityksestä ilman sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta ja solidaarisuutta. Kun katsomme nykytilaa tulevien sukupolvien näkökulmasta, meidän on kysyttävä, minkälaisen planeetan ja millaiset elämän mahdollisuudet heille jätämme. Meidän on nähtävä, että olemme saaneet tämän maailman ansioitta ilmaiseksi lahjaksi. Siksi se on myös vapaasti jaettava toisten kanssa eikä siihen voida suhtautua vain tuottavuuden ja tehokkuuden välineenä, jolla ajetaan vain omia tai

⁷¹ USCCB internetsivu *Care for Creation*.

⁷² *Laudato si'* 49, 91.

harvojen etuja.⁷³

Nykyisen kulutuskeskeisen elämäntavan vaihtaminen perinteisiin moraalisiin hyveisiin pohjaavaan elämäntapaan voi auttaa siirtymisessä nykyistä kestävämpään ja oikeudenmukaisempaan talousjärjestelmään. Kestävässä elämäntavassa omasta luopuminen ja materiaalisen voiton tavoittelun hylkääminen muistuttavat siitä, että ihminen on enemmän kuin mitä hän omistaa. Jättämällä sivuun aineellisten rikkauksien kerääminen ja liiallinen kuluttaminen saadaan enemmän aikaa perheelle, ystäville ja yhteiskunnalliselle palvelutyölle. Uudelleen elävöitetty ymmärrys uhrautumisen ja pidättyvyyden hyveellisyydestä on välttämätön tekijä ilmastonmuutokseen ja ekologiseen katastrofiin vastaamisessa.⁷⁴

Ekologisiin kysymyksiin läheisesti liittyvä kulutuksen turmiollinen vaikutus johtuu yleisesti ottaen ihmisen taipumuksesta haluta mieluummin omistaa ja nauttia kuin vain olla ja kasvaa ihmisenä. Siksi on jatkuva vaara, että ihminen käyttää oman elämänsä ja maailman luonnonvarat liiallisessa kulutuksessa ja epäjärjestyksessä. Ihminen, joka on oivaltanut, että hänellä on kyky ja mahdollisuus omalla työllään muuttaa maailmaa ja eräässä mielessä luoda se mieleisekseen, unohtaa helposti, että se on ensisijaisesti Jumalan antama lahja. Silloin voi syntyä ajatus, että luonnonvaroja olisi muka mahdollista käyttää mielivaltaisesti ilman harkintaa ja ymmärrystä ympäristön itseisarvoisesta merkityksestä ja Jumalan sille antamasta tarkoituksesta.

Moraalisesti oikein toimimalla ihminen voi kyllä jalostaa harkiten luomakuntaa ja sillä tavoin olla Jumalan työtoveri, mutta hänen on vältettävä astumasta Jumalan paikalle hallitsijaksi, sillä siitä seurauksena on paremman huolenpidon sijasta tyrannimainen tuho ja lopulta kapina luontoa vastaan.⁷⁵

⁷³ *Laudato si'* 159.

⁷⁴ USCCB *Global Climate Change: A Plea for Dialogue, Prudence and Common Good*.

⁷⁵ *Centesimus annus* 37.

Paavi Franciscus on korostanut ympäristöhaasteisiin ja niihin liittyviin sosiaalisiin ongelmiin vastaamisen kiireellisyyttä: *“Tarvitsee vain vilpittömästi katsoa todellisuutta nähdäkseen, että yhteinen kotimme on tuhoutumassa... Voidaan nähdä merkkejä katkeamispisteestä muutosten ja tuhon nopeuden takia... Jos katsomme maapallomme eri alueita, huomaamme heti, että ihmiskunta on pettänyt Jumalan odotukset.”*⁷⁶

Kaikkien ihmisten yhteisen kodin, ainutkertaisen yhden planeetan pelastaminen vieläkin vakavammilta katastrofeilta vaatii kaikkien toimijoiden yhteistä panosta. Ympäristökriisin juurisyynä paavi näkee hengellisen kriisin viitaten edeltäjänsä Benedictus XVI:n puheeseen Pietarinkirkon aukiolla päivänä, jolloin hän vastaanotti paaviuden: *“ulkoiset autiomaat lisääntyvät maailmassa, koska sisäiset autiomaat ovat laajentuneet niin paljon”*.⁷⁷ Johtopäätös kristillisen teologian sanoin on kutsumus kääntymykseen. On tunnustettava virheelliset ja pahat tekomme, syntimme, ja hylättävä ne. Uuden kestävämmän elämäntavan on oltava yksilöiden sisäisen muutoksen lisäksi yhteiskunnallista ekologista kääntymystä, jotta ympäristön kannalta käänne parempaan päin olisi todella vaikuttavaa ja pysyvää.⁷⁸

Lopuksi: Toivon perusta

Paavien kiertokirjeet tavanmukaisesti päättyvät rukoukseen, muistuttaen siitä toivosta, johon kirkon ja kristittyjen toivo viime kädessä perustuu. Sen lähde on kolmiyhteisen Jumalan armollisuus ja apu ihmiskunnalle, joka monenlaisissa koettelemuksissa ja riemuissa vaeltaa. Uusin paavi Franciscuksen *Fratelli tutti* -kiertokirje ja sosiaaliopetus päättyy viimeisessä kappaleessa rukoukseen:

⁷⁶ *Laudato si'* 61.

⁷⁷ Benedictus XVI 24.4.2005, Pietarin kirkon aukio, *Acta Apostolicae Sedes* (AAS) 97.

⁷⁸ *Laudato si'* 217-219.

*Tule, Pyhä Henki, näytä meille kauneutesi,
joka kaikissa ihmisissä maan päällä heijastuu.
Suo meidän siten uudelleen oivaltaa
että kaikki ovat tärkeitä ja tarpeellisia
ja että heidän kasvonsa muodostavat yhden ihmiskunnan,
jota Jumala niin paljon rakastaa.
Amen.*

Virallisia lähteitä

Vatikaanin II kirkolliskokouksen ja Paavien opetusviran sekä Yhdysvaltain katolisen piispainkokouksen USCCB:n asiakirjoja on saatavilla kootusti englanniksi osoitteessa <https://www.usccb.org/beliefs-and-teachings/what-we-believe/catholic-social-teaching/foundational-documents>

Alla luetelluista sosiaaliensyklikoista eli paavien yhteiskunnallisista kierto-kirjeistä kaikki ennen vuotta 1990 julkaistut löytyvät teoksesta *Paavien yhteiskunnallinen opetus, Katoliset sosiaaliensyklikat Leo XII:sta Johannes Paavali II:seen*. Katolinen tiedotuskeskus KATTI, 1990.

Rerum novarum (Työväenkysymyksestä) – Paavi Leo XIII, 1891.

Quadragesimo anno (Yhteiskunnallisesta järjestyksestä) – Paavi Pius XI, 1931.

Mater et magistra (Kansojen äiti ja opettaja) – Paavi Johannes XXIII, 1961.

Pacem in terris (Kansojen välisestä rauhasta) – Paavi Johannes XXIII, 1963.

Gaudium et spes (Pastoraalikonstituutio kirkosta nykymaailmassa)
– Vatikaanin II kirkolliskokous, 1965.

Dignitatis humanae (Julistus uskonnonvapaudesta)
– Vatikaanin II kirkolliskokous, 1965.

Populorum progressio (Kansojen kehitys) – Autuas Paavali VI, 1967.

Laborem exercens (Ihmisen työstä) – Paavi Johannes Paavali II, 1981.

Sollicitudo rei socialis (Kirkon huolenpito kehityksestä ja rauhasta)
– Paavi Johannes Paavali II, 1987.

Centesimus annus (Sata vuotta sitten) – Paavi Johannes Paavali II, 1991.

Evangelium vitae (Elämän ilosanoma) – Paavi Johannes Paavali II, 1995.

Dignitas personae (Ihmisen arvo), Uskonopin kongregatio, 1998.

Kirkon yhteiskuntaopin käsikirja. Paavillinen oikeudenmukaisuuden
ja rauhan neuvosto, 2004 (suom. KATT, 2017).

Deus caritas est (Jumala on rakkaus) – Paavi Benediktus XVI, 2005.

Caritas in veritate (Rakkaus totuudessa) – Paavi Benediktus XVI, 2009.

Evangelii gaudium (Evankeliumin ilo) – Paavi Franciscus, 2013.

Laudato si' (Ole ylistetty) – Paavi Franciscus, 2015.

Fratelli tutti (Kaikki veljiä) – Paavi Franciscus, 2020.

Kirjallisuutta

Afford O.P., J.H., & Naughton M.J. *Managing As If Faith Matters – Christian Social Principles in the Modern Organization*. University of Notre Dame Press, 2001.

Benestad, Brian J. *Church, State and Society: An Introduction to Catholic Social Doctrine*. The Catholic University of America Press, 2012.

Bradley, Gerard V. & Brugger, Christian E. (eds.) *Catholic Social Teaching – A Volume of Scholarly Essays*. Cambridge University Press, 2019.

Curran, Charles E. *Catholic Social Teaching and Pope Benedict XVI*. Georgetown University Press, 2014.

Fisher, Anthony. *Catholic Bioethics for a New Millenium*. Cambridge University Press, 2011.

Himes, Kenneth R. (ed.) *Modern Catholic Social Teaching*. Georgetown University Press, 2018.

Internet-sivustoja:

National Catholic Bioethics Center:
<https://www.ncbcenter.org/bioethics-resources>

Anscombe Bioethics Centre:
<https://www.bioethics.org.uk/>

Acta Apostolicae Sedes:
http://www.vatican.va/archive/aas/index_sp.htm

David T. Koyzis

Reformoitu anti kristilliselle yhteiskunnalliselle ja poliittiselle ajattelulle ja käytännölle

Se ”toinen” reformaatio

Luterilainen reformaatio tunnetaan hyvin Skandinavian maissa kuten Suomessa, mutta on myös toinen, pohjoismaissa vähemmän tunnettu, reformaatio, jolla on ollut suuri vaikutus modernin maailman muotoutumiseen. Tuo reformaatio nousi samoista juurista kuin Lutherin, mutta sitä ei samassa määrin liitetä vain yhteen henkilöön. Liikkeen perintö tunnetaan yleisesti vain ”reformoituna” (*Reformed, Réformé, Reformiert, Gereformeerde, Reformatus*), ja se ilmenee hyvin erilaisina kirkollisina instituutioina, joilla on erilaiset käytännöt.

Molemmat uskonpuhdistukset saivat alkunsa protestina niitä epäraamatullisia lisäyksiä vastaan, jotka olivat uineet tiensä myöhäiskeskiajan läntiseen kirkkoon. Protestin käyttövoimana oli Raamatun tekstien saatavuuden paraneminen kirjapainon keksimisen myötä. Kun tavalliset ihmiset yhä enemmän lukivat Raamattua omalla kielellään, kuilu kanonisen tekstin ja Rooman kirkon käytännön välillä tuli ilmeiseksi kasvavalle määrälle johtohahmoja, jotka pyrkivät uudistamaan kirkkoa, eivät siitä eroon.

Vaikka jälkipolvien mielissä ranskalaisen **Jean Cauvin**’in (tai **Jean Calvin**, 1509-1564) nimi useimmin liitetään tähän toiseen reformaatioon, hän oli vain yksi monista paikallisista uskonpuhdistajista, kuten **Martin Bucer** (1491-1551), **Ulrich Zwingli** (1484-1531), **Peter Martyr**

Vermigli (1499-1562), **Theodore Beza** (1519-1605), **Thomas Cranmer** (1489-1556), ja myös **Philipp Melanchthon** (1497-1560), joista viimeksi mainittu palveli jonkinlaisena siltana Lutherin ja reformoitujen välillä. Reformoitu liike oli reformaation pääroolissa Sveitsissä, Alankomaissa, Saksan Pfaltzissa keskittyen Heidelbergiin, Isossa-Britanniassa sekä lopulta Pohjois-Amerikassa ja Etelä-Afrikassa, ja sillä oli huomattava vähemmistöasema Unkarissa, varsinkin Unkarin niissä osissa, jotka olivat ottomaanien Turkin hallinnassa tai vaikutusvallan alla.¹

Kahta mainittua reformaatiota erottivat toisistaan useat piirteet. Ensinnäkin, kun Lutherin seuraajat sitoutuivat alkuperäiseen Augsburgin tunnustukseen (1530) ja Lutherin katekismukseen, reformoidut seurasivat useita alueellisia uskontunnustuksia kuten sveitsiläisiä vuosien 1536 ja 1562 tunnustuksia, belgialaista uskontunnustusta (1561), *Heidelbergin katekismusta* (1563), *Kolmeakymmentäyhdeksää artiklaa* (1571) ja *Westminsterin tunnustuksia* (1643-1649).

Toiseksi, kaikkein välittömin syy kahden reformaation teiden eroamiseen oli sakramenttiteologia. Luther katsoi Kristuksen olevan todellisesti *ruumiillisesti* läsnä eukaristiassa ja uudestisyntymisen tapahtuvan kasteessa. Calvin reformaattoritovereineen tunnusti Kristuksen todellisen *hengellisen* läsnäolon ehtoollisessa ja että kaste on liiton merkki ja sinetti, mutta he eivät sitoneet pelastusta sakramenttien automaattiseen vaikutukseen. Lutherin kanta näissä kysymyksissä oli tärkein syy näiden kahden liikkeen jakautumiseen.

Kolmanneksi, näiden kahden reformaation pohjalta päädyttiin erilaisiin yhteiskunnallisiin ja poliittisiin visioihin, joita käsittelemme tässä kirjoituksessa. Lutherin näkemykset politiikasta voidaan tiivistää hänen

¹ Niissä Unkarin osissa, jotka olivat Habsburgien hallinnassa, vastauskonpuhdistus tukahdutti reformoidun kirkon. Ottomaanien hallinto idässä oli kuitenkin suvaitsevampi uskonnollista moninaisuutta kohtaan, mitä todistaa ortodoksikristittyjen ja juutalaisten kohtelu. Historiallisen katsauksen reformoiduista kirkoista Unkarissa esittää Graeme Murdock, *Calvinism on the Frontier, 1600-1660: International Calvinism and the Reformed Church in Hungary and Transylvania* (Oxford and New York: Oxford University Press, 2000).

lyhyestä kirjoituksestaan *Maallisesta esivallasta* (1523).² Siinä Luther jakaa esivallan hengelliseen ja maalliseen hallintavaltaan (regimenttiin), joista ensiksi mainittu hallitsee sisäisissä sielua koskevista kysymyksissä ja jälkimmäinen ulkoisissa maallisissa asioissa. Kaikissa asioissa, paitsi niissä, jotka koskevat sisäistä ihmistä, meidän tulee totella maallisia hallitsijoita, kuten todetaan Roomalaiskirjeen 13. luvussa ja vastaavissa Raamatun kohdissa.

Lutherin seuraajat olivat reformoituja suostuvaisempia alistamaan kirkkojärjestyksen (ulkoinen asia) tuona aikakautena hallinneiden monarkkien päätösvaltaan alle. Jotkin luterilaiset kirkot, kuten Ruotsin kirkko, saivat piispakeskeisen järjestyksen säilyttäen reformaatiota edeltäneen kirkon hierarkkisen rakenteen ja heijastellen myös näiden maiden keskittynyttä hallintojärjestelmää. Vaikka maallinen valta olisi jännitteisessä suhteessa evankeliumin vaatimuksiin nähden, kristittyjen tuli totella kumpaakin. Eron tekeminen lain ja evankeliumin välillä on tässä tärkeä periaate. Se sai amerikkalaisen teologin ja historioitsijan **H. Richard Niebuhrin** (1894-1962) luokittelemaan tyypillisen luterilaisen lähestymistavan kulttuuriin sellaiseksi, jossa Kristus ja kulttuuri ovat keskenään paradoksaalisessa suhteessa.³

Tyypillinen reformoitu näkemys maallisesta hallinnosta löytyy useasta tunnustuksellisesta asiakirjasta, jotka muodostavat reformoitujen kirkkojen tunnustuksellisen perustan.⁴ Paras lähtökohta ovat Calvinin ajatukset teoksessa *Institutes of the Christian Religion* (1559, 1560) kirjassa IV, luvussa 20, missä Calvin yhtyy Lutherin näkemykseen, jossa tehdään ero

² Martin Luther; Walther I. Brandt, ed., *Luther's Works*, vol. 45 (*Christian in Society II*) (Philadelphia: Muhlenberg Press, 1962), 77-133. "Temporal Authority, To What Extent It Should Be Obeyed" (1523).

³ H. Richard Niebuhr, *Christ and Culture* (New York: Harper & Brothers, 1951), 149-189. Luterilaisesta tunnustuksellisesta lain ja evankeliumin käsittelystä, kts. C. F. W. Walther, *The Proper Distinction Between Law and Gospel* (St. Louis, MO, USA: Concordia Publishing House, 1986).

⁴ Näistä tunnustuksista, kts. Koyzis: *Persuaded, Not Commanded: Neo-Calvinism, Dignitatis Humanae, and Religious Freedom*, kirjassa Kenneth L. Grasso and Robert P. Hunt, *Catholicism and Religious Freedom: Contemporary Reflections on Vatican II's Declaration on Religious Liberty* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2006), erityisesti sivut 115-117.

Kristuksen hengellisen kuninkuuden ja yhteiskunnan maallisen hallinnon välillä, ja ettei niiden tehtäviä pidä sekoittaa. Sen sijaan, siinä missä Luther näkee maallisen hallinnon välttämättömäksi ihmisten syntisyyden takia ja sen pitämiseksi kurissa, Calvin puhuu poliittisesta auktoriteetista tavalla, joka suo sille paljon enemmän tehtäviä:

*”Maallisella hallinnolla on tarkoituksenaan, niin kauan kuin täällä elämme ihmisten kesken, edistää ja suojella Jumalan ulkoista palvelusta, puolestaa hurskauden tervettä oppia ja kirkon näkemystä, sopeuttaa elämämme yhteiskuntaan, saattaa yhteisöllinen käyttäytymisemme yhteiskunnallisen oikeuden mukaiseksi, sovittaa keskinäisiä välejämme, ja edistää yleistä rauhaa ja sopua... Sen tehtävä ihmisten kesken ei ole vähäisempi kuin leivän, veden, auringon ja ilman; sillä on jopa niitä paljon korkeampi kunniapaikka.”*⁵

Calvin kieltäytyi määrittämästä mikä hallinnon muoto olisi eniten Jumalan sanan mukainen. Hänen mukaansa erilaiset muodot sopivat erilaisille maille riippuen paikallisista oloista. Kuitenkin hän myönsi, että entisaikojen kolmesta hallintomuodosta (monarkia, aristokratia ja demokratia) *”aristokratia, tai aristokratian ja demokratian yhdistelmä, on muita paljon parempi.”*⁶ Koska monarkeilla on taipumus keskittää liikaa valtaa itselleen, on *”turvallisempaa ja helpommin siedettävää, että useampi ihminen hallitsee, jolloin he voivat auttaa, opettaa ja kannustaa toisiaan, ja mikäli joku toimisi epäoikeudenmukaisesti, olisi useita muita hillitsemässä hänen mielivaltaansa.”*⁷ Calvin toisin sanoen yhtyy siihen, mitä antiikissa **Polybioksesta** (n. 208 - n. 125 e.Kr.) alkaen kutsuttiin yhdistelmähallinnoksi.

Ei siten yllätä, että maat, joissa tämä toinen reformaatio on eniten vaikuttanut, ovat naapureitaan useammin perustuslaillisia monarkioita tai tasavaltoja, joissa valtaa on jaettu osavaltioiden ja liittovaltion välillä. Sveitsin valaliitto ja Alankomaiden yhdistyneet provinssit olivat tasavaltoja löyhässä liittovaltiossa, ja niissä vahva paikallinen autonomia ja alueiden

⁵ John Calvin, *Institutes of the Christian Religion*, IV.20 (Battles edition, 1487, 1488).

⁶ Sama, 1493.

⁷ Sama, 1493-1494.

itsehallinto yhdistyi esimerkiksi liittovaltiotason yhteisen puolustuksen kanssa. Jopa Brittein saarten kolme kuningaskuntaa Tudorien ja Stuartien monarkioiden personaaliunionissa muodostivat yhteisen valtakunnan, mutta jättivät silti Englannin, Skotlannin ja Irlannin lainsäädännöt niiden omaan päätösvaltaan.

Sittemmin ajatus perustuslakiin pohjautuvasta vallan ja vastuiden jaosta osavaltioiden ja keskusvallan välillä vaikutti Yhdysvaltojen perustajiin 1700-luvulla ja edelleen perustuslaillisten liittovaltioiden muotoutumiseen mm. Kanadassa, Australiassa ja Saksan liittotasavallassa. Jopa Euroopan unioni, vaikka se rakentuikin entisen Pyhän roomalaisen keisarikunnan perinnön ja katolisen subsidiariteettiperiaatteen perustalle,⁸ voidaan nähdä tämän toisen reformaation epäsuorana perillisinä.

Althusiuksen perintö

Vaikka Calvinin seuraajien yleisesti katsotaan olleen teologeja ja kirkonmiehiä, hänen välittömin poliittinen vaikutuksensa voidaan jäljittää erään **Johannes Althauksen** (joka paremmin tunnetaan latalaisella nimellään **Johannes Althusius**, 1557-1638) kirjoituksiin ja käytännöllisiin poliittisiin pyrkimyksiin. Kuolemansa jälkeen Althusius pitkälti unohtui, kunnes preussilainen/saksalainen lakitieteilijä ja historioitsija **Otto von Gierke** (1841-1921) herätti uudelleen kiinnostuksen häneen.⁹ 1900-luvun puolivälissä **Frederick S. Carney** käänsi lyhentäen Althusiuksen teoksen *Politica Methodice Digesta*¹⁰ englanninkieliselle lukijakunnalle, mikä lisäsi kiinnos-

⁸ Subsidiariteetista, katso Koyzis, *Political Visions and Illusions* (Downers Grove, IL, USA: InterVarsity Press, 2019), 223-228.

⁹ Otto von Gierke, *The Development of Political Theory* (New York: W. W. Norton, 1939), erityisesti osa yksi.

¹⁰ Althusius, *Politica Methodice Digesta, Atue Exemplis Sacris et Profanis* Illustrata (1603, 1614). Englanniksi julkaistu nimellä *The Politics of Johannes Althusius* (Boston: Beacon Press, 1964).

tusta erityisesti liittyen Althusiuksen ajatuksiin federalismista.¹¹

Althusius syntyi Diedenshausenissa, Wittgensteinin läänissä, Saksan länsiosassa. Hän opiskeli Kölnissä, Baselissa ja Genevessä. Althusius työskenteli Herbornin reformoidun akatemian lakitieteellisessä tiedekunnassa. Akatemian ensimmäinen rehtori **Casper Olevianus** (1536-1587) oli ollut mukana laatimassa Heidelbergin katekismusta yhdessä **Zacharias Ursinuksen** (1534-1583) kanssa. Althusius peri lopulta Olevianuksen tehtävän rehtorina ennen kuin hyväksyi kutsun Emdenin kaupungin johtoon. Emden oli kaupunki Pyhän Rooman keisarikunnan ja Alankomaiden rajalla ja tunnettiin myös nimellä ”Pohjoisen Geneve”. Vuosi aiemmin Althusius oli julkaissut *Politica*-kirjansa, joka heijasteli hänen reformoitua vakaumustaan ja aiempaa Aristoteles-tutkielmaansa. Emdenissä hänen roolinsa oli samanlainen kuin Calvinin rooli Genevessä vuosikymmeniä aiemmin. Hän oli samalla poliittinen johtaja ja vuodesta 1617 kirkon vanhimmiston jäsen, ohjaten kaupungin sisäisiä ja ulkoisia asioita.

Poliittisessa ajattelussaan Althusius ajoi ajatusta, jota voitaisiin kutsua valtaapitävien moninaisuudeksi tai vallan hajautukseksi vastakohtana tuona aikakautena yleisille teorioille keskusvallan tai vallan keskittämisen paremmuudesta. Vaikka von Gierke katsoi, että Althusius ennakoii teorioita yhteiskuntasopimuksesta ja kansan suvereniteetista, Althusiuksen näkemys todellisuudessa oli, että yhteiskunta rakentuu monenlaisista symbioottisista yhteisöistä, joita yhdistävät yleiset symbioottisen yhteisön siteet yhteisen lainsäädännön alla (IX). Vaikka ”kansalaisoikeus” kuuluu valtakuntaan liittyneille jäsenille, nuo jäsenet eivät ole yksittäisiä kansalaisia vaan kaupunkeja, maakuntia ja alueita (IX, 62), joista valtakunta koostuu, ja jotka ovat valtakunnan ja yksittäisten kansalaisten välissä.

¹¹ Tämä osuus perustuu Carneyn johdantoon kirjassa *The Politics of Althusius*, erityisesti xiii-xvi; Thomas O. Hueglin, *Early Modern Concepts for a Late Modern World* (Waterloo, Ontario, Canada: Wilfrid Laurier University Press, 1999), erityisesti 29-41; ja Koyzis, ”God’s Gracious Provision: Calvin and His Heirs on Political Order,” kirjassa Amy Nelson Burnett, ed., *John Calvin, Myth and Reality: Images and Impact of Geneva’s Reformer* (Eugene, Oregon, USA: Cascade Books, 2011), 191-206.

Toisin sanoen Althusius tunnusti sen, mitä myöhemmin on alettu kutsua kansalaisyhteiskunnaksi tai vallan hajauttamiseksi, samalla kun hän tunnusti poliittisen yhteisön (tai *consociatio publican*) keskeisen aseman ihmisen sosiaalisessa elämässä.

Calvinia ja klassisia poliittisia filosofeja seuraten Althusius suosii hajautetun ja keskitetyn järjestelmän yhdistelmää, jonka osat ovat huolellisesti tasapainotetut tukemaan oikeudenmukaista hallintoa. Tässä suhteessa 1600-luvun reformoitu ajattelija vähiten muistuttaa **Rousseautta**, vaikka von Gierke toisin tuumaa. Muistakaamme, että Rousseau suhtautui vihamielisesti kuntiin tai yhteisöihin, jotka uhkaavat pirstaloida kansan yhteis- tahtoa ja suunnata yhtä lailla hallitsijoiden kuin kansalaistenkin huomio pois heidän yhteiskunnallisista velvollisuuksistaan. Sitä vastoin Althusiuksen maailma on sosiaalisesti moninainen ja koostuu monista yhteenliittymistä ja yhteisöistä, joista kukin tavoittelee omaa hyvinvointiaan samalla myötävaikuttaen kokonaisuuden yhteiseen hyvään. Nämä ”osayhteiskunnat” voidaan jakaa kahteen ryhmään, jotka molemmat auttavat pysyttämään valtakunnan hallinnon perustuslain puitteissa ja estämään yksinvaltiuden nousun.

Ensimmäinen ”osayhteiskunnan” muoto on valtakunnan hallinnon ulkopuolinen, *consociatio simplex et privata*, joka yhdistää sen jäsenet ryhmän omien tarkoituserien ympärille. Tällaisia yhteenliittymiä ovat perhe ja yhdistys (*collegium*), joista ensiksi mainittu on luonnollinen yhteisö ja jälkimmäinen on kansalaisten yhteenliittymä, ”jossa kolme tai useampi mies, joilla on sama ammatti, koulutus tai jotka ovat samalla taloudellisen toiminnan alalla, yhdistyy edistääkseen yhdessä asioita, joita he tarvitsevat velvollisuuksiensa täyttämistä, elämäntapaansa tai ammatin harjoittamistaan varten” (IV, 28-9). Karkeasti ottaen nämä yhteisöt vastaavat keskiaikaisia kiltoja, tai nykyaikana esimerkiksi ammattiyhdistyksiä tai ammattiliittoja.

Toinen ”osayhteiskunnan” muoto on hallinnon sisäinen. Se jakaa hallintavallan (suvereniteetin) eri poliittisia tarkoituseriä varten, ennakoiden **Montesquieun** ajattelua ja Yhdysvaltojen perustajien teorioita ja politiikkaa 1700-luvulla. Näitä jälkimmäisiä ”osayhteiskuntia” ovat maakunnat,

kunnat ja kaupungit, joista kukin on itsehallinnollinen osa poliittista yhteiskunnan kokonaisuutta. Keskushallinnon tai liittovaltion hallinnon sisällä erotellaan lisäksi ylemmät ja alemmat oikeudelliset toimijat tai valvojat (kreikaksi *ephoros*), joilla on valtuudet valvoa edellisten päätöksiä ja näin estää luisuminen yksinvaltaan. Tällainen poliittinen rakennelma siten rajoittaa keskusvaltaa sekä sisältä että ulkoa käsin.

Althusiuksen sanoma jäi pian vaikutusvaltaisempien teorioiden alle. Rajoittamattoman suvereenin keskusvallan teorioita esittivät **Jean Bodin** (1530-1596) ja **Thomas Hobbes** (1588-1679). Hobbes jättikin pysyvän jäljen modernin Euroopan varhaisvaiheeseen ja raivasi tietä sille kansallisvaltioiden maailmalle, jossa tänään elämme. Tiivis poliittinen yhtenäisyys vaikutti oikealta tieltä tulevaisuuteen aikakautena, jota leimasivat uskonsodat, eurooppalaisen sivilisaation laajeneminen koko maailmaan ja jolloin tieteellisen tiedon ja tekniikan kehitys oli valtavan nopeaa. Tällöin ei-poliittisten yhteisöjen oikeuksien – tai vielä pahempaa, etuoikeuksien – ajaminen näytti epätoivoiselta yritykseltä pitää kiinni feodalismiin jäänteistä. Kun Englanti, Skotlanti, Ranska, Espanja ja Portugali kehittyivät absolutistista monarkistista keskusvaltaa voimistavien pyrkimysten tukahduttavassa otteessa, taiteet ja tieteet kukoistivat niissä osissa Eurooppaa, missä hallinto oli hajautetumpaa, kuten saksan- ja italiankielisillä alueilla ja Alankomaissa, jota siirrymme seuraavaksi tarkastelemaan.

Kehityskulkuja Alankomaissa

1700-luvulla valistusliike ja Ranskan vallankumous voimistivat vallan keskittämisen suuntausta yksinvaltaisissa monarkioissa Euroopan länsireunalla. Hobbes oli kuvannut yksinvaltiasta ”kuolevaiseksi jumalaksi”. Ilmaus kuvaa hyvin ajan henkeä. Voi sanoa, että 1900-luvun totalitaaristen valtioiden hengelliset juuret ovat näissä aiemmissä poliittisissa monismeissa.

1700-luvun lopun Ranskan vallankumous voimisti näitä suuntauksia,

kun monarkkisen yksinvallan korvasi, ei perustuslaillinen hallinto, vaan kansan tahdon absolutismi, tai tarkemmin sanoen, itsensä vallanpitäjiksi nimittäneiden eliittien ylivalta, eliittien, jotka väittivät edustavansa kansan tahtoa. Ei ole mikään yllätys, että näillä eliiteillä ei ollut juurikaan käyttöä yhteiskunnan monimuotoisuudelle, joka pikemminkin oli tiellä heidän yrittäessään muuttaa yhteiskuntaa heidän (näennäisesti) ylivertaisten rationalismin periaatteidensa mukaisesti. Monimuotoisuuden hyväksyminen olisi merkinnyt suostumista säilyttämään oppimattoman kansan uskomuksiin perustuvat paikalliset perinteet. Koska esimerkiksi kristillisen uskon erilaiset ilmenemismuodot olivat näitä ilmeisiä esteitä järjen voittokulun edessä, vallankumouksen perillisten oli yhteiskuntarauhan nimissä karkotettava ne pois näkyvistä.

Moni hollantilainen kristitty oli valmis hyväksymään uskonsa privatisoinnin, mutta eivät kaikki. Vallankumouksen jälkeisellä 1800-luvulla moni kristitty, niin katolilainen kuin protestantti, otti tehtäväkseen vastustaa näiden monististen suuntausten vaikutuksia korostamalla yhteiskunnan monimuotoisuutta samalla, kun he tunnustivat poliittisen auktoriteetin myönteisen tehtävän. Alankomaissa mm. Oranian kuningashuoneen historioitsijana tunnettu **Guillaume Groen van Prinsterer** (1801-1876) perusti ja johti mahdollisesti ensimmäistä kristillisdemokraattista liikettä Euroopassa. Groen ilmaisi huolensa julkisen vallan keskittymisestä, joka vaikutti myös hänen omassa maassaan. Hänen omien sanojensa mukaan *”keskittäminen aina alkaa kuntien ja maakuntien oikeuksien kumoamisella, ja johdonmukaisesti toteutettuna päättyy siihen, ettei siedetä enää mitään oikeuksia tai aktiviteetteja tai olemisen oikeutta muutoin kuin keskusvallan johtamana ja kontrolloimana, sen mukaan kuin se näitä oikeuksia kansalaisilleen alentuu osoittamaan. Siinä ei ole tilaa autonomialle, itsenäisyydelle kunkin omassa elämänpiirissä.”*¹²

¹² Groen van Prinsterer, *Unbelief and Revolution* (1847), III, kirjassa Harry Van Dyke, *Groen van Prinsterer's Lectures on Unbelief and Revolution* (Jordan Station, Ontario: Wedge Publishing Foundation, 1989), 48.

Vaikka Groenin varhaisvaiheen ajatteluun vaikutti Euroopassa vuoden 1815 jälkeen noussut monarkian palauttamista ajanut liike, hänen erityinen panoksensa oli sen tunnustamisessa, että jokaista hallitusmuotoa, oli se monarkkinen tai tasavaltainen, täytyy rajoittaa valtiiovallasta erillisten instituutioiden toimesta, ja valtiiovallan on tunnustettava ja puolustettava niiden asemaa. Groen ymmärsi myös, että vallankumouksen esiin nostamat ideologiat, jotka väittivät edustavansa kansan tahtoa, itse asiassa halveksivat juuri niitä sääntöjä ja yhteiskunnan järjestämisen tapoja, jotka todellisuudessa vahvistivat kansalaisten asemaa suhteessa julkiseen valtaan. Muistuttaen Paavalin kirjeen roomalaisille 13. luvun sanomasta, Groen huomautti, että *“esivalta on Jumalan luutnantti ja palvelija”*¹³, kun se alistuu oikealla tavalla hänen valtansa alle.

Abraham Kuyper ja hänen seuraajansa

Groenin varhaisvaiheen ajattelun suurin puute oli hänen kykenemättömyytensä nähdä, että kuningasvalta tarkoittaa muutakin kuin kuninkaan yksinoikeutta, ja että sillä on perusteltu yhteiskunnallinen oikeusasema, joka on verrattavissa ei-monarkkisiin tasavaltoihin.¹⁴ Vaikka Groen myöhemmin korjasi tuon virheen lähestymistavassaan, Groenin seuraajasta vallankumouksen vastaisen liikkeen johdossa, **Abraham Kuyperista** (1837-1920) tuli lopulta se johtaja, joka paimensi liikkeen yli alkuaikojen kiinnittymisen vuosisadan alun konservatiiviseen monarkistiseen reaktioon. Kuyper kykeni Groenia paremmin ymmärtämään valtion roolin kansalaisten poliittisena yhteisönä ja hallitusvaltaa ohjaavien julkisoikeuden periaatteiden varaan rakentuvana hallintomuotona. Hän teki tämän muotoilemalla periaatteen, jonka mukaan jokaiselle elämänpiirille kuuluu itse-

¹³ Sama, 52.

¹⁴ Groenin luento VI kirjassa *Unbelief and Revolution*.

määräämisoikeus (*sovereiniteit in eigen kring*), tai yksinkertaisesti ilmaistuna ne muodostavat oman valtapiirinsä. Palaamme siihen kohta.

Kuyper oli merkittävä henkilö Alankomaissa: hän palveli lopulta jopa maansa pääministerinä 1901-05. Hänen uransa alkoi seurakuntapastorina Hollannin reformoidussa valtionkirkossa (*Nederlandsche Hervormde Kerk*), joka nautti – tai kuten moni asian näki, kärsi – valtion virallisesta suojeluksesta. Ensimmäisen pastorivirkansa aikana hän kävi läpi kääntymiskokemuksen, joka sai hänet jättämään taakseen nuoruutensa haalean, liberaalin protestanttisen uskonnollisuuden ja sen antaman koulutuksen, ja omaksumaan reformoidun kristillisyyden raamatullisemmat alkulähteet. Elämänsä varrella Kuyperilla oli monta eri tehtävää tai ”hattua”: hän toimi ministerinä, teologina, kustantajana ja päätoimittajana, yliopiston perustajana, poliittisen puolueen johtajana sekä maan korkeimmassa virassa, eli pääministerinä kuningatar **Wilhelminan** (1880-1962, hallitsi 1890-1948) valtakaudella.

Kuyper valittiin parlamenttiin ensi kerran 1874. Hän perusti Alankomaiden ensimmäisen järjestäytyneen poliittisen puolueen ja maailman ensimmäisen kristillisdemokraattisen puolueen, Vallankumouksenvastaisen puolueen (*Anti-Revolutionary Party, ARP*), vuonna 1879. Vuonna 1880 hän osallistui Amsterdamin vapaan yliopiston (*Vrije Universiteit Amsterdam*) perustamiseen, joka oli itsenäisenä kristillisenä yliopistona vapaa sekä valtion että kirkon kontrollista. Hän oli päätoimittajana sekä päivittäin ilmestyvässä että viikkolehdessä. Vuonna 1892 Kuyperilla oli ratkaiseva rooli uuden kirkkokunnan perustamisessa, kun kaksi aiemmin valtionkirkosta irtautunutta ryhmää muodosti uuden Alankomaiden reformoidun kirkon ”*Gereformeerde Kerken in Nederland*”.¹⁵

Kuyper tunnetaan kenties parhaiten ajatuksestaan, että Jumalan valta Jeesuksen Kristuksen kautta ulottuu yli kaikkien elämän alueiden, eikä se rajoitu vain seurakuntien tai perhekuntien kokoontumisiin. Kuyper muis-

¹⁵ Kuyperista paras elämäkerta on James D. Bratt, *Abraham Kuyper: Modern Calvinist, Christian Democrat* (Grand Rapids, Michigan, USA: Eerdmans, 2013).

tetaan erityisesti yhdestä vahvasta ilmauksesta, joka on kaikunut läpi hänen kuolemansa jälkeisen vuosisadan: ”Ihmisen koko olemassaolon piirissä ei ole neliösenttiäkään, josta Kristus, kaiken hallitsija, ei huutaisi: ’Minun!’”¹⁶ Tämä ”koko inhimillisen olemassaolon piiri” pitää sisällään valtavan kirkon erilaisia pyrkimyksiä ja kutsumuksia, kuten teollisuus, maatalous, työnteon olosuhteet, koulutus, tieteet ja taiteet, yhteiskunta ja politiikka, avioliitto, perhe, vapaa-ajan toimet jne. Kuyperille ei ollut olemassa ”kahta valtakuntaa”, kuten toisissa kristillisissä perinteissä on opetettu. On vain yksi Kristuksen valtakunta, joka ilmenee päivittäisessä elämässämme seitsemänä päivänä viikossa.

1898 Kuyper matkusti Yhdysvaltoihin ja piti vuosittaisen L.P. Stone -luentosarjan Princetonin yliopiston teologisessa tiedekunnassa New Jerseyssä. Siihen aikaan Princeton oli reformoidun oikeaoppisuuden linnake presbyterisen kirkon sisällä, ja yliopisto ylpeili sellaisilla tunnetuilla teologeillaan kuten **Benjamin B. Warfield** (1851-1921) ja **Gerhardus Vos** (1862-1949). Kuyperin kirja ilmestyi myöhemmin nimellä *Luentoja kalvinismista* (Lectures on Calvinism, Grand Rapids: Eerdmans, 1931). Se oli vuosikymmeniä yksi harvoista Kuyperin englanniksi saatavissa olleista kirjoista. Viime vuosina *The Acton Institute* Michiganissa on ottanut asiakseen kääntää ja julkaista enemmän hänen teoksiaan englanninkieliselle lukijakunnalle, mukaan lukien Kuyperin kirjoittama ARP:n¹⁷ poliittinen ohjelma, *Pro Rege*¹⁸, *Common Grace*¹⁹ sekä lyhyempien kirjoitustensa kokelmia. Vaikka Kuyperin vaikutus on laimentunut hänen omassa maassaan

¹⁶ Abraham Kuyper, *Sphere Sovereignty*, teoksessa James D. Bratt, *Abraham Kuyper: A Centennial Reader* (Grand Rapids, Michigan, USA: Eerdmans, and Carlisle, Cumbria, US: Paternoster, 1998), 488.

¹⁷ Abraham Kuyper, *Our Program: A Christian Political Manifesto*, jonka on kääntänyt ja toimittanut Harry Van Dyke (Grand Rapids, Michigan, and Bellingham, Washington, USA: Acton Institute and Lexham Press, 2015).

¹⁸ Abraham Kuyper, *Pro Rege*, kolmessa osassa (Grand Rapids, Michigan, and Bellingham, Washington, USA: Acton Institute and Lexham Press, 2016, 2017, 2019).

¹⁹ Abraham Kuyper, *Common Grace: God's Gifts for a Fallen World*, kaksiosainen teos (Grand Rapids, Michigan, and Bellingham, Washington, USA: Acton Institute and Lexham Press, 2015, 2019).

viimeisen puolen vuosisadan aikana, se on lisääntynyt englanninkielisessä maailmassa, Etelä-Koreassa, Etelä-Afrikassa, Brasiliassa ja muuallakin.

Kuyperin keskeisin löytö oli, että uskontoa ja politiikkaa ei voi eristää toisistaan erillisiin instituutioihin. Se, mikä on totta uskonnon ja politiikan suhteen, on totta myös uskonnon ja talouden, uskonnon ja taiteen, uskonnon ja ruumiillisen työn, uskonnon ja elämän suhteen. Se, mitä uskomme maailmankaikkeuden alkuperästä ja asemastamme suhteessa Jumalaan (tai jumaliin), väistämättä vaikuttaa kaikkeen mitä teemme. Astumme politiikan kentälle joko kristittyinä tai jonkin sellaisen uskonnollisen katsomuksen seuraajina, joka jättää suuren osan todellisuudesta erilaisten ajanhenkien hallintaan. Jumalalle kuuluminen Jeesuksen Kristuksen kuoleman ja ylösnousemuksen kautta on kaiken kattavaa todellisuutta. Tai kuten amerikkalainen filosofi **H. Evan Runner** (1916-2002) ilmaisi asian: *“Elämä on uskonto.”*²⁰ Siksi todellisuuden jakaminen pyhään ja maalliseen, tai uskonnolliseen ja uskonnottomaan, ei ole mahdollinen lähtökohta niille kristityille, jotka ajattelevat Kuyperin tavoin. Jopa se, miten käytämme päättelykykyämme, riippuu sydämemme perimmäisestä suuntautumisesta joko kohti Jumalaa tai hänestä pois päin. Tällöin ainoa merkityksellinen jako on kuuliaisuuden ja tottelemattomuuden välillä. Tämä jako läpäisee yhtä lailla niin kirkon kuin valtion organisaatiot.

Kuyperin ajattelua voidaan ymmärtää kolmen periaatteena avulla: 1) antiteesi, 2) yleinen armo, ja 3) elämänpiirien itsemääräämisoikeus.

Vaikka käsite ”antiteesi” liitetään juuri Kuyperiin, se itse asiassa kuvaa ilmiötä, jolla on syvät raamatulliset juuret. Vanhassa Testamentissa Jumala kutsui kansansa erilleen muista maailman kansakunnista, käskien heitä hylkäämään esi-isiensä palvomat väärät jumalat ja antaen heille Tooran eli lain opetukset, joiden mukaan heidän tuli elää. Koska muinaiset isra-

²⁰ Katso H. Evan Runner, *The Relation of the Bible to learning* (Toronto: Wedge Publishing Foundation, 1970) and *Scriptural Religion and Political Task* (Toronto: Wedge, 1974). Katso myös Henry Vander Goot, ed., *Life Is Religion: Essays in Honor of H. Evan Runner* (St. Catharines, Ontario, Canada: Paideia, 1981).

elilaiset eivät totelleet häntä, hän rankaisi heitä väliaikaisella maanpaolla, muttei koskaan hylännyt liittoaan heidän kanssaan. Tämä maailmasta erottautumisen korostus kulkee punaisena lankana läpi kirjoitusten. *“Älkää mukautuko tämän maailman menoon, vaan muuttukaa, uudistukaa mieleltänne”* (Room. 12:2).²¹ *“Älkää ryhtykö epäuskoisten aisapariksi. Mitä tekemistä on keskenään oikeudella ja vääryydellä, mitä yhteistä on valolla ja pimeydellä?”* (2. Kor. 6:14). *“Ettekö tiedä, että rakkaus maailmaan on vihaa Jumalaa kohtaan? Joka tahtoo olla maailman ystävä, asettuu Jumalan viholliseksi”* (Jaakob 4:4).

Pyhä **Augustinus** tarttui tähän teemaan ja kuvasi sen kahden kaupungin vastakkainasetteluna: Jumalan kaupungin ja tämän maailman kaupungin, joita kumpaakin motivoi erilainen rakkaus.²² Paljon häntä myöhemmin Groen puhui kuilusta uskon ja epäuskon välillä analysoidessaan Ranskan vallankumousta. Näiden kahden vastakkaisen ajattelutavan välillä on ylitsepääsemätön kuilu, jota emme voi tässä elämässä kuroa umpeen.

Jos Kuyper olisi jättänyt asian tähän, saattaisimme olettaa, että hän kieltäytyi osallistumasta modernin maailman menoon, mutta asia ei ole lainkaan näin. Tässä nimittäin astuu esiin Kuyperin toinen periaate. *Yleinen armo* on armoa, jonka Jumala on asettanut kaiken luomakunnan, erityisesti ihmisten, ylle. Se ei ole pelastava armoa, koska se ei pelasta ihmisiä heidän synneistään, se vain pidättää ja rajoittaa synnin vaikutusta luomakunnassa.

Yleinen armo ilmentää sitä todellisuutta, että meidät on tehty Jumalan kuviksi ja elämme luotuina olentoina hänen maailmankaikkeutensa laajemmalla näyttämöllä. Kuten Matteus 5:45 asian ilmaisee: Jumala *”antaa aurinkonsa koittaa niin pahoille kuin hyvillekin, ja antaa sataa niin väärille kuin vanhurskaillekin.”* Me kaikki, riippumatta asemastamme Jumalan edessä, olemme hänen yleisen armonsä vastaanottajia, ja tämä yleinen armo ilmenee kaikessa, mitä olemme ja teemme. Vanhemmat rakastavat

²¹ Raamattusitaatit ovat Suomen evankelis-luterilaisen kirkon raamatunkäännöksestä vuodelta 1992.

²² Aurelius Augustinus, *De Civitate Dei* (426).

lapsiaan ja etsivät heidän parastaan. Maanviljelijät istuttavat ja korjaavat satonsa säännöllisesti. Liikerytykset tarjoavat palveluja, jotka täyttävät todellisia tarpeita ja parantavat ihmisten elämän laatua. Erilaiset kulkuvälineet kuljettavat ihmisiä ja tavaroita paikasta toiseen. Taiteilijat luovat kauniita teoksia, jotka rikastuttavat esteettistä kokemusmaailmaamme. Museot hankkivat taideteoksia niitä arvostavan yleisön nähtäville. Ammattiyhdistykset suojaavat työntekijöitä työpaikoilla. Oikeuslaitos jakaa oikeutta ja parlamentti tekee lainsäädäntöä edistääkseen yleistä hyvinvointia. Rannat ja vuoristot tarjoavat kauniita ympäristöjä, joissa voi lomaila. Akateemisessa maailmassa voimme tunnistaa, että kaikki totuus on Jumalan totuutta. Kaikki nämä ja monet muut ovat esimerkkejä Jumalan yleisestä armosta. Yleisen armon korostus esti Kuyperin seuraajia sellaisesta nurkkakuntaisesta erottautumisesta, joka kieltäytyy tunnistamasta sitä aitoa hyvää, joka on Jumalan valtakuntaan kuuluvan lauman ulkopuolisissa ihmisissä.²³

Kolmannella periaatteella, kunkin elämänpiirin itsemääräämisoikeudella (suvereniteetilla), on laajoja yhteiskunnallisia vaikutuksia.²⁴ Kuyperin mukaan Jumala armossaan on antanut osan hallintavallastaan luomilleen ihmisille ”*siten, että maan päällä ei koskaan suoraan kohdata näkyvissä asioissa itse Jumalaa vaan aina nähdään hänen hallintavaltansa toteutuvan ihmisten viran kautta.*”²⁵ Jumala on valinnut olla delegeoimatta hallintavaltansa vain yhdelle ihmiselle. Toisin sanoen Jumalalla ei ole vain yhtä edustajaa maan päällä, ei ketään ”*pontifex maximusta*”. Sen sijaan, samoin

²³ Yleisestä armosta katso Kuyper’in kaksiosainen samanniminen teos, jota yllä siteerattiin; Arthur F. Holmes, *All Truth Is God’s Truth* (Grand Rapids, Michigan: Eerdmans, 1977); Richard J. Mouw, *He Shines in All That’s Fair: Culture and Common Grace* (Grand Rapids: Eerdmans, 2001); and Albert M. Wolters, *Creation Regained: Biblical Basics for a Reformational Worldview* (Grand Rapids: Eerdmans, 1985, 2005). Toiset kristilliset traditiot käyttävät yleisestä armosta toisenlaisia nimityksiä, kuten luonnollinen laki tai luomisjärjestys.

²⁴ Tämä osuus perustuu kirjoittajan esittämiin ajatuksiin teoksessa *God’s Gracious Provision*. Burnett, 200-202. Kts. myös Koyzis, *Political Visions and Illusions*, 235-249.

²⁵ Kuyper, *Sphere Sovereignty*, Bratt, 466.

kuin luonnossa on valtava kirjo erilaisia luotuja olentoja, samoin ihmisten yhteiskunnallisessa elämässä auktoriteetti on jaettu useiden vastuullisten toimijoiden ja virkojen kesken. Näillä auktoriteeteilla on *”valta vaatia kuuliaisuutta vain rajoitetuilla elämänalueilla, joita rajoittavat toiset elämänpiirit, joissa joku toinen hallitsee.”*²⁶

Jeesuksen maailmaan tuleminen myötä kaiken hallintavallan lopullinen fokus on *”synnitön Messias”*, joka *”suoraan kieltää ja haastaa kaiken absoluuttisen vallan synnillisiltä ihmisiltä maan päällä, ja tekee sen jakamalla elämän erilaisiin osa-alueisiin, joilla kullakin on oma autonomiansa”*.²⁷ Vaikka Kuyper ei koskaan järjestelmällisesti luetellut näitä elämänpiirejä, hän tyyppillisesti sisällyttää niihin luonnon, *”henkilön yksityiselämän, perhekunnan, tieteen, sosiaalisen ja seurakunnallisen elämän piirit, joista jokainen noudattaa omaa elämänlakiaan, ja jokainen on oman valtarakenteensa alainen”*.²⁸ Tämä tuottaa *”ihmiselämän rikkaan ja monikasvoisen monimuotoisuuden.”*²⁹

Valtiolla on oma toiminta-alueensa tässä auktoriteettien moninaisuudessa. Sen tehtävänä on *”turvata eri elämänalueiden terve keskinäinen vuorovaikutus”* ja *”pitää ne oikeudenmukaisissa rajoissa”*.³⁰ Yksityiselämällä on oma piirinsä, jota valtion on puolustettava erilaisten ryhmien mahdollisesti sortavalta tunkeutumiselta. Vaikkei valtio ole olemukseltaan muita elämänpiirejä korkeammalla tasolla, Kuyper myöntää, että eräässä mielessä se todellakin nousee *”korkealle niiden yläpuolelle oikeudellaan määrätä ja pakottaa.”*³¹

Kuitenkin valtion on asianmukaisesti pidättäydyttävä puuttumasta eri elämänpiirien sisäiseen elämään, sillä ne noudattavat omia Jumalalta saatuja lainalaisuuksiaan. Näiden elämän osa-alueiden oma autonomia on

26 Sama.

27 Sama, 467.

28 Sama.

29 Sama, 467-468.

30 Sama, 468.

31 Sama.

peräisin suoraan itse Jumalalta eikä sitä välitä valtio. Valtio voi siis ainoastaan tunnustaa elämänpiirien etusijan, muttei itse voi sitä myöntää.

Tunnistaessaan poliittisen vallan jumalallisen alkuperän Kuyper vapautuu tarpeesta löytää auktoriteeteille ajallinen tai luomakuntaan sijoittuva lähde ja hän kykenee siksi paremmin perustelemaan valtion erityisen poliittisen tehtävän. Sitä vastoin liberalismi eri muodoissaan supistaa poliittisen yhteisön yksilöiden keskinäiseksi sopimukseksi, jolloin yksilöillä säilyy oikeus muuttaa sopimuksen ehtoja mikäli ne eivät enää tyydytä. Jos kaikki yhteisöt ovat käytännössä vapaaehtoisia yhteenliittymiä, joihin voidaan koska tahansa liittyä tai joista voidaan poistua mielivaltaisesti, niistä ainoasakaan ei ole mitään perustavanlaatuisesti ainutlaatuista. Vastaavasti, jos kaikki yhteisöt ovat vain osa laajempaa kaiken kattavaa yhteisöä, kuten valtiota tai kansakuntaa, niiden mikä tahansa ainutlaatuinen ominaisuus on niille ylemmältä taholta myönnettyä eikä kyseiselle yhteisölle itselleen ominaista. Kaikkiin yhteisöihin kohdistuu silloin tasapäistävä vaikutus, joka tuhoaa niiden erillisluonteen. Kuyper ei tietenkään voi hyväksyä tällaista supistamista koska hän uskoo jumalallisesti määrättyyn yhteiskunnan monimuotoisuuteen.

Kuyper kuitenkin myöntää, että valtiolla on taipumus laajentaa omaa valtapiiiriään muiden elämänpiirien kustannuksella, koska sen yläpuolella ei ole korkeampaa valtaa rajoittamassa sen pyrkimyksiä. ”*Älkää unohtako*”, Kuyper varoittaa, ”*että jokainen valtiovalta on taipuvainen suhtautumaan kaikkiin vapauksiin epäilyttävänä*”.³² Valtio on käytännössä ”*elämänpiirien piiri*” ja luonnostaan taipuvainen ”*puristamaan teräsvanteensa niin tiukasti sauvojen ympärille kuin sauvojen väliin jäävä tila sallii*”³³, perustuipa tämä vallanhaluun tai oikeutettuun yhteisen hyvän ajamiseen. Tämän taipumuksen takia ainoa tehokas keino pitää tätä laajentumispyrkimystä kurissa on huolehtia muiden elämänpiirien omasta elinvoimasta kaikkina aikoina ja olla aina valppaita vapauksiensa puolustamisessa. Kuyperin

³² Sama, 472.

³³ Sama, 473.

näkökulmasta elämänpiirien itsemääräämisoikeus on ainoa tehokas lääke suojaamaan valtion liialliselta määräysvallalta, jonka ajaminen on ollut tunnusomaista Ranskan vallankumouksen jälkeisille ideologioille.

”Toisen” reformaation globaali vaikutus

Koska tämä ”toinen” reformaatio on niin tiukasti yhdistetty Calvinin muita päätä korkeammalle kohoavaan henkilöön, monet liikkeen jäsenet samoin kuin sitä ulkopuolelta tarkkailevat usein kutsuvat sitä kalvinismiksi, vaikka geneveläinen uskonpuhdistaja ei tuota nimitystä varmasti-kaan hyväksyisi. Oli miten oli, amerikkalainen filosofi **Nicholas Wolterstorff**, joka itse on reformoitu kristitty, on kutsunut kalvinismia ”maailmaa muuttavaksi” uskonnoksi,³⁴ ja **Richard Niebuhr** puolestaan näki Calvinin ja hänen seuraajiensa olleen eturintamassa muuttamassa laajempaa kulttuuria Kristuksen asiaa palvelemaan.³⁵

Tämä pyrkimys maailman muuttamiseen on löytänyt tiensä reformoidun perinteen sukulaisperinteisiin, jotka eivät ole tiukasti kalvinistisia, kuten metodistiliike, joka on 1700-luvulta peräisin oleva valtionkirkosta (Church of England) eriytynyt kristinuskon haara, jota johtivat **John** (1703-1791) ja **Charles Wesley** (1707-1788). Vaikka kanadalainen filosofi **George Parkin Grant** (1918-1988) moitti kalvinismia sen aktivismista ja kontemplatiivisen perinteen puuttumisesta,³⁶ toiset ovat kiittäneet sitä niistä vaikutteista, joita se antoi modernin yhteiskunnan syntyyn. Esimerkiksi **Max Weber** (1864-1920) tunnetusti yhdisti tämän reformaation kapitalismin kehitykseen.³⁷ Sitä vastoin toiset, kuten sveitsiläinen teologi

³⁴ Wolterstorff. *Until Justice and Peace Embrace* (Grand Rapids: Eerdmans, 1983), 3-22.

³⁵ Niebuhr. *Christ and Culture*, 217-218.

³⁶ George Parkin Grant. *In Defence of North America. Technology and Empire: Perspectives on North America* (Toronto: House of Anansi Press, 1969), 15-40.

³⁷ Max Weber. *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* (1905).

ja taloustieteilijä **André Biéler** (1914-2006), ovat korostaneet Calvinin kielteistä suhtautumista niihin, jotka vaurauden tavoittelussaan halveksivat köyhiä ja sorrettuja.³⁸ Minkä tahansa näkemyksen nämä kirjoittajat ovatkaan omaksuneet, kaikki ovat samaa mieltä siitä, että reformoitu kristinuskon perinne kannustaa seuraajiaan toimimaan Jumalan valtakunnan hyväksi ympäröivässä kulttuurissa ja yhteiskunnassa.³⁹

Tähän aktivismiin liittyy kuitenkin kaksi kielteistä seikkaa. Tunnustuksellisesta luterilaisesta näkökulmasta, josta pitkälti puuttuu tämä yhteiskunnallisen aktivismin painotus, se saattaa olla vain osoitus pyrkimyksestä omin teoin saavutettuun vanhurskauteen – osoitus iänikuisesta harhaisesta pyrkimyksestämmme vanhurskauttaa itse itsemme Jumalan edessä. Yhteiskunnallinen ja poliittinen aktivismi voi todellakin johtaa reformoidut kristityt sivuraiteille ja hukkaamaan tietoisuutensa täydellisestä riippuvaisuudestaan Jumalasta ja synnillisen luontonsa heikkoudesta. Kuten amerikkalainen teologi **Reinhold Niebuhr** (1892-1971) huomautti, ne, jotka pitävät itseään ”valon lapsina”, voivat jättää havaitsematta, kuinka oman edun tavoittelu saattaa vaikuttaa kielteisesti heidän omissa ponnisteluissaan.⁴⁰ Mikä pahempaa, heillä voi olla houkutus kuvitella, että he ovat näin toimiessaan pelastamassa maailmaa Jumalan puolesta. Pohjois-Amerikassa nk. ”sosiaalinen evankeliumi” (*Social Gospel*), jota ajoivat muiden muassa **Washington Gladden** (1836-1918), **Walter Rauschenbusch** (1861-1918), ja **James S. Woodsworth** (1874-1932), siirsi painopisteen sosialismin toteuttamiseen ja vastaavasti heikensi keskittymistä Jeesuksen

³⁸ André Biéler. *Calvin's Economic and Social Thought* (Geneva: World Council of Churches, 2005), käännetty englanniksi ranskankielisestä alkuperäisteoksesta, *La Pensée économique et sociale de Calvin* (Geneva, 1959).

³⁹ Katso myös Henry R. Van Til, *The Calvinistic Concept of Culture* (Grand Rapids: Baker, 1959, 1972); W. Fred Graham, *The Constructive Revolutionary: John Calvin and His Socio-Economic Impact* (Atlanta: John Knox Press, 1971); ja Alister E. McGrath, *A Life of John Calvin: A Study in the Shaping of Western Culture* (Oxford, UK: Wiley-Blackwell, 1993).

⁴⁰ Reinhold Niebuhr. *The Children of Light and the Children of Darkness* (New York: Charles Scribner's Sons, 1944). Reinhold oli H. Richard Niebuhrin veli.

Kristuksen pelastavaan työhön ja kuuliaisuuteen hänen sanalleen.

Toinen kielteinen seuraus voi olla mahdollinen kyvyttömyys erottaa ympäröivässä kulttuurissa vaikuttavat henget. Kulttuuriin osallistuminen näyttäytyy siksi ei niinkään sen muuttamisena kuin sen perustana olevien oletusten hyväksymisenä ja niiden mukaisena toimintana. Richard Niebuhrin käsitys *“Kristuksesta kulttuurin muuttajana”* voi huomaamatta rappeutua *“kulttuurin Kristukseksi,”* jonka kannattajat *”valikoivat Jeesuksen opetuksesta ja toiminnasta ja kristillisestä opista ne kohdat, jotka näyttävät parhaiten sopivan yhteen sen kanssa, mikä kulttuurissa on parasta.”*⁴¹ On väistämätöntä, että kristityn arviota siitä, mikä kulttuurissa on parasta, värittää hänen itsensä kuuluminen tuohon kulttuuriin, joka ollessaan sekoitus kristillistä ja pakanallista, saa hänet huomaamatta mukautumaan ja rajoittumaan hengellisesti sekavaan maailmankuvaan. Kunkin ajan ideologiset vääristymät vaikuttavat ratkaisevasti tähän muutokseen ja väistämättä johtavat kristityt keskinäisiin ristiriitoihin. Jos kristityt tekevät rauhan ympäröivän kulttuurin kanssa, se todennäköisesti johtuu vähemmän siitä, että ympäröivä kulttuuri olisi mukautunut raamatullisiin periaatteisiin, ja enemmän siitä, että kristityt itse muuttuvat ympäröivän kulttuurin kaltaiseksi. Tämä on vaarana erityisesti siellä missä toimintaa arvostetaan enemmän kuin huolellista pohdintaa – missä käytäntöä arvostetaan enemmän kuin teoriaa.

Näistä kielteisistä juonteista huolimatta reformoidulla perinteellä on paljon tarjottavaa kristikunnalle, kun mietitään kristinuskosta johtuvia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia muutosvaikutuksia. Nämä annit voidaan tiivistää seuraavasti: (1) reformaatio ei voi rajoittua kirkon sisälle, vaan sitä on sovellettava koko elämään *coram Deo* (Jumalan kasvojen edessä); (2) perimmäiset uskomuksemme Jumalasta, maailmasta ja paikastamme siinä vaikuttavat jokaiseen tekoomme tässä Jumalan maailmassa; (3) maailmaa ei voida jakaa pyhään ja maalliseen elämänpiiriin, koska Jumalalla on valta yli koko luomakunnan ja meidät on kutsuttu kuuliaisuuteen kaikilla

⁴¹ Richard Niebuhr, *Christ and Culture*, 83.

elämän aloilla; (4) Jumalan antama valta on hajautettu moneen sosiaali-
seen muodostumaan, mukaan lukien yksilöt ja yhteisöt; (5) niitä epäju-
malia, joita käytännössä palvomme Jumalan sijasta, ei voida rajoittaa vain
joillekin elämän aloille, vaan ne vääristävät koko elämän kokonaisuuden;
(6) pelastusta Jeesuksessa Kristuksessa ei voi rajoittaa yksilön pelastukseen
vaan se periaatteessa ulottuu koko langenneeseen luomakuntaan; ja (7) me
odotamme vanhurskaiden ylösnousemusta ja luomakunnan uudistumista,
joka on meille luvattu Jeesuksen Kristuksen toisessa tulemuksessa, joka tuo
hänen valtakuntansa kaikessa voimassaan. Sillä välin – aikakausien välissä
– jatkamme eläen sen Yhden odotuksessa, joka loi meidät, pelastaa meidät
ja varustaa meidät elämään tätä uutta elämää hänen kunniaakseen.

Kirjallisuus

Althusius, Johannes. *Politica Methodice Digesta, Atue Exemplis Sacris et Profanis Illustrata* (1603, 1614). Published in English as *The Politics of Johannes Althusius*. Boston: Beacon Press, 1964.

Biéler, André. *Calvin's Economic and Social Thought*. Geneva: World Council of Churches, 2005, Translated from the original French, *La Pensée économique et sociale de Calvin*. Geneva, 1959.

Bratt, James D. *Abraham Kuyper: A Centennial Reader*. Grand Rapids, Michigan, USA: Eerdmans, and Carlisle, Cumbria, US: Paternoster, 1998.

Bratt, James D. *Abraham Kuyper: Modern Calvinist, Christian Democrat*. Grand Rapids: Eerdmans, 2013.

Calvin, John. *Institutes of the Christian Religion*. Englanninkielinen käännös Ford Lewis Battles. Philadelphia: The Westminster Press, 1960. The Library of Christian Classics. Volume XX and XXI.

Gierke, Otto von. *The Development of Political Theory*. New York: W. W. Norton, 1939.

Grant, George Parkin. *In Defence of North America. Technology and Empire: Perspectives on North America*. Toronto: House of Anansi Press, 1969.

Graham, W. Fred. *The Constructive Revolutionary: John Calvin and His Socio-Economic Impact*. Atlanta: John Knox Press, 1971.

Groen van Prinsterer, Guillaume. *Unbelief and Revolution* (1847), III. Teoksessa Harry Van Dyke. *Groen van Prinsterer's Lectures on Unbelief and Revolution*. Jordan Station, Ontario: Wedge Publishing Foundation, 1989.

Holmes, Arthur F. *All Truth Is God's Truth*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans, 1977.

Hueglin, Thomas O. *Early Modern Concepts for a Late Modern World*. Waterloo, Ontario, Canada: Wilfrid Laurier University Press, 1999.

Koyzis, David T. *Political Visions and Illusions: A Survey and Christian Critique of Contemporary Ideologies*. Downers Grove, Illinois, USA: InterVarsity Press, 2003, 2019.

Koyzis, David T. *Persuaded, Not Commanded: Neo-Calvinism, Dignitatis Humanae, and Religious Freedom*. Kenneth L. Grasso and Robert P. Hunt. *Catholicism and Religious Freedom: Contemporary Reflections on Vatican II's Declaration on Religious Liberty*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2006.

Koyzis, David T. *God's Gracious Provision: Calvin and His Heirs on Political Order*. Amy Nelson Burnett, ed. John Calvin, Myth and Reality: *Images and Impact of Geneva's Reformer*. Eugene, Oregon, USA: Cascade Books, 2011. 191-206.

Kuyper, Abraham. *Our Program: A Christian Political Manifesto*. Englanninkielinen käännös ja toimitus Harry Van Dyke. Grand Rapids, Michigan, and Bellingham, Washington, USA: Acton Institute and Lexham Press, 2015.

Kuyper, Abraham. *Lectures on Calvinism*. Grand Rapids: Eerdmans, 1931.

Kuyper, Abraham. *Pro Rege*. Kolmiosainen. Grand Rapids, Michigan, and Bellingham, Washington, USA: Acton Institute and Lexham Press, 2016, 2017, 2019.

Kuyper, Abraham. *Common Grace: God's Gifts for a Fallen World*. Kaksiosainen. Grand Rapids, Michigan, and Bellingham, Washington, USA: Acton Institute and Lexham Press, 2015, 2019.

Luther, Martin. *Temporal Authority, To What Extent It Should Be Obeyed* (1523). Kirjassa Martin Luther; Walther I. Brandt, ed. *Luther's Works, vol. 45: Christian in Society II*. Philadelphia: Muhlenberg Press, 1962. 77-133.

McGrath, Alister E. *A Life of John Calvin: A Study in the Shaping of Western Culture*. Oxford, UK: Wiley-Blackwell, 1993.

Mouw, Richard J. *He Shines in All That's Fair: Culture and Common Grace*. Grand Rapids: Eerdmans, 2001.

Murdock, Graeme. *Calvinism on the Frontier, 1600-1660: International Calvinism and the Reformed Church in Hungary and Transylvania*. Oxford and New York: Oxford University Press, 2000.

Niebuhr, H. Richard. *Christ and Culture*. New York: Harper & Brothers, 1951.

Niebuhr, Reinhold. *The Children of Light and the Children of Darkness*. New York: Charles Scribner's Sons, 1944.

Runner, H. Evan. *The Relation of the Bible to learning*. Toronto: Wedge Publishing Foundation, 1970.

Runner, H. Evan. *Scriptural Religion and Political Task*. Toronto: Wedge, 1974.

Vander Goot, Henry, ed. *Life Is Religion: Essays in Honor of H. Evan Runner*. St. Catharines, Ontario, Canada: Paideia, 1981.

Van Til, Henry R. *The Calvinistic Concept of Culture*. Grand Rapids: Baker, 1959, 1972.

Walther, C. F. W. *The Proper Distinction Between Law and Gospel*. St. Louis, MO, USA: Concordia Publishing House, 1986.

Weber, Max. *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. 1905.

Wolters, Albert M. *Creation Regained: Biblical Basics for a Reformational Worldview*. Grand Rapids: Eerdmans, 1985, 2005.

Wolterstorff, Nicholas. *Until Justice and Peace Embrace*. Grand Rapids: Eerdmans, 1983.

Ajatushautomo Kompassi ry on vuonna 2016 perustettu ajatushautomo, jonka ”*tarkoituksena on suomalaista yhteiskuntaa kehittävän yhteiskunnallisen tutkimuksen, keskustelun ja päätöksenteon edistäminen kristillisdemokraattiselta arvopohjalta.*”

Kompassi on julkaissut kuusi kirjaa:

1. Maanselkä, Asmo. *Kannustava perusturva*. Ajatushautomo Kompassi, 2017.
2. Bertolini, Andrea, Penttilä, Merja, Visala, Aku, Wartiovaara, Kirmo ja Erävalo, Esa (toim). *Robottiikka, geenitekniiikka, etiikka*. Ajatushautomo Kompassi, 2017.
3. Jääskeläinen, Jouko, Karhu, Sami, Lahti, Arto, Laurinkari, Juhani ja Erävalo, Esa (toim). *Puheenvuoroja yhteisötaloudesta*. Ajatushautomo Kompassi ja Sallux Foundation, 2018.
4. Erävalo, Esa. *Yhteinen hyvä – johdatus kristillisdemokratiaan*. Ajatushautomo Kompassi, 2018.
5. Kiander, Jaakko, Lahti, Taneli, Malinen, Tuomas, Mills, Paul, Jääskeläinen, Jouko, Luoma-aho, Tapio ja Erävalo, Esa (toim). *EMU – Mistä, minne, miksi?* Ajatushautomo Kompassi ja Sallux Foundation, 2019.
6. Lilkov, Dimitar, Partanen, Rauli, Lehtimäki, Timo, Karhu, Sami sekä Synnott, Gavin & Luoma-aho, Tapio (toim). *Powering the Debate on EU Energy Policy: Towards Carbon Neutrality or Increasing Fragility?* Ajatushautomo Kompassi ja Wilfried Martens Centre for European Studies, 2019.

Lisäksi Euroopan Tiede- ja Taideakatemia, Osuustoimintakeskus Peller-
von ja Ajatushautomo Kompassin symposiumista 18.9.2018 syntyi kirja
Laurinkari, Juhani, Unger, Felix & Tefner, Zoltan (eds). *Revisiting Values
and Rights in a Digitalising World*. Vienna Academic Press Verlags GmbH,
2018.

Lisätietoja

www.kompassi.org

Viisi kirkkokuntaa.

Viisi erilaista mutta samansuuntaista opetusta.
Evankelis-luterilaisen, ortodoksisen, helluntailaisen,
katolisen ja reformoidun kirkon edustajat esittelevät
kirkkokuntansa yhteiskunnallisen opetuksen
– yhdessä – ensimmäistä kertaa.

Evankelis-luterilaisesta kirkosta

TT, dosentti, pastori **Kari Latvus**
Jumalanpalvelus ja yhteiskunta -yksikön johtaja Kirkkohallituksessa

Ortodoksisesta kirkosta

TM, DMin, pastori **Teo Merras**

Helluntaiherätyksestä

FT, varatuomari **Markku Luoma**

Katolisesta kirkosta

TM, STB, **Gabriel Salmela**
Stadium Catholicumin johtaja

Reformoidusta kirkosta

PhD **David T. Koyzis**
Politiikan tutkija Kanadasta